

Den eviga återkomsten:

tankarnas tanke, den store befriaren

Friedrich Nietzsche, omvandlaren av alla värden, ställer tänkandet och sanningen och gudarna på huvudet. Frågan är kanske inte vad världen är, utan hur världen blir. Finns det ett nav som allting kretsar kring, som innebär en återkomst av allt, eller är återkomsten navet som alstrar tillvaron? Vad skriver Nietzsche själv om den eviga återkomsten, om hur världen skall förstås, hur livet måste levas, hur viktigt det är att bli, och hur tolkas den av andra: som ett evigt straff eller en ständig befrielse?

Mats Hansson

Handledare: Jonnie Eriksson

1 juni 2011

This has been my life. I have found it worth living,
and would gladly live it again if the chance were offered me.

Bertrand Russell¹

I am content to live it all again.
And yet again ...

W. B. Yeats²

Varje konsumerande människa anser att trädets mål har varit frukten;
men trädets mål var fröet. - Häri ligger skillnaden mellan alla
producerande och alla konsumerande människor.

Friedrich Nietzsche³

¹ Russel s. 9

² Yeats s. 145

³ N Bd 3 s. 385, § 406

Innehållsförteckning

Inledning	s. 4
Första cykeln: om stagnation	21
första delcykeln: om nihilism.	21
andra delcykeln: om ressentiment	31
tredje delcykeln: om sanning & lögn	37
fjärde delcykeln: om den eviga återkomsten	43
Andra cykeln: om att kasta av sig	52
första delcykeln: om historien	52
andra delcykeln: om Gud	59
tredje delcykeln: om moralen	63
fjärde delcykeln: om tillvaron	66
femte delcykeln: om den eviga återkomsten	71
Tredje cykeln: om skillnaden	73
första delcykeln: om kroppen	73
andra delcykeln: om konsten	76
tredje delcykeln: om kraften	83
fjärde delcykeln: om filosofin	85
femte delcykeln: om den eviga återkomsten	91
Fjärde cykeln: om att bli vad man är	96
första delcykeln: om amor fati	96
andra delcykeln: om meningen	101
tredje delcykeln: om den eviga återkomsten	102
Femte cykeln: om metamorfosen	107
första delcykeln: om Zarathustra	107
andra delcykeln: om den dubbla affirmationen	109
tredje delcykeln: om övermänniskan	111
fjärde delcykeln: om den eviga återkomsten	116
Sjätte cykeln: om Nietzsche ur led	121
Referenser	140

Inledning

Den tyngsta vikten i vågskålen. - Hur skulle du reagera om en vacker dag eller natt en demon nästlade sig in till dig i din ensammaste ensamhet och sade till dig: 'Detta liv, sådant du nu lever och har levt det, kommer du att få leva en gång till och otaliga gånger till; och ingenting nytt kommer att fogas till det, utan varje smärta och varje lustkänsla och varje tanke och minsta suck och allt det utsägligt lilla och stora i din tillvaro måste du uppleva på nytt; och alltihop i samma ordningsföljd - även denna spindel och detta månsken mellan träden likaväl som detta ögonblick och detta mitt besök.

Existensens eviga timglas ska vändas och vändas igen - och du själv på samma gång, du lilla stoftkorn i stoftet!' - Skulle du inte kasta dig på marken och gnissla med tänderna och förbanna den demon som talade så till dig? Eller har du en gång upplevt det oerhörda ögonblick då ditt svar skulle bli detta: 'Du är en gud och aldrig hörde jag ett gudomligare tal!' Om den här tanken finge makt över dig, så skulle du, sådan du nu är, förvandlas och kanske krossas av den; den ständigt återkommande frågan: 'Vill du uppleva detta en gång till och otaliga gånger till?' skulle ligga som den tyngsta vikten i vågskålen i allt ditt handlande! Eller vilken omsorg måste du inte ägna dig själv och ditt liv för att inte *önska något högre* än denna yttersta eviga bekräftelse och besegling? -⁴

Frågan är hur skall den eviga återkomsten omfamnas och varför av oss. Nietzsche ställde frågan elegant, och den har hängt över oss sedan dess, som ett Damoklessvärd som sätter människans självförståelse på spel: den högsta formeln som bejakar livet.⁵ Många kritiker har därefter följt i Nietzsches spår, för att omfamna idén (eller förkasta den), men återkomsten har visat sig ha ett eget momentum som håller den fri eller ofixerad; *den vill sin eviga återkomst vilket får oss att återvända till den på nytt*. Den bryr sig inte om varje tappert försök, eller vetenskaplig metod och teori för att få den på plats, utan flödar vidare; överskrider varje tänkare som har tagit den till sig: Heidegger, Klossowski, Deleuze etc. Den glider vidare som en ström som inte låter sig fångas. Den inväntar inte en kommande hjälte som skall komma med frälsningen eller den rätta tolkningen, som skall låsa upp evighetens mysterium för människan, och visa henne vägen till himmelen, men *tesen* förblir densamma: *den eviga återkomsten måste omfamnas av oss*. "Det sanna livet, det eviga livet har [redan] upptäckts" skriver Nietzsche, "- det är inte lovat, det är i själva verket här, det är i dig; det är ett liv av kärlek, fritt från all selektion och exklusion, fritt från

⁴ N *DGV* s. 230, §341

⁵ N *Ecce Homo* s. 230

all distans.”⁶ Den eviga återkomsten innebär en omvärdering av evigheten, inte som något *avlägset* vi aldrig får ta del av, utan som något *närvarande* vi tvärtemot i själva verket består av.⁷ *Den eviga återkomsten innebär en ny sorts tidsuppfattning, och en ny syn på livet och människans plats i tillvaron.*

Förklaringen till att så många tänkare genom tiderna har försökt att tolka idén, ligger möjligen i att den är mer sinnlig, kroppslig eller ”irrationell” än rationell, och därför trotsar (det sunda) förnuftets strikta definitionsförsök. Den eviga återkomsten är inte bara en svår idé att ta till sig, eller den mest intrikata aspekten av Nietzsches filosofi, utan den kan helt enkelt inte förstås en gång för alla.⁸ Idén kan på sin höjd utkristalliseras hermeneutiskt, för det finns ingen slutlig sanning om vad återkomsten innebär, snarare olika tolkningsförsök, ett maktspel, en strid mellan olika viljor, en mångfald perspektiv. Förklaringen till att återkomsten ännu lockar till sig forskare kan därtill ligga i att idén har visat sig vara en outtömlig källa till fascinerande frågor: om tillvarons natur, om människans ansvar, om Nietzsches galenskap, om historiens gång och meningen med livet. Idén har kort sagt haft en oerhörd påverkan på tänkare; *den har visat sin tyngd*. Betyder detta att idén har tappat sitt momentum idag? Jag hävdar motsatsen. Tack vare tänkare som Heidegger, Klossowski och Deleuze kan vi idag gå tillbaka till återkomsten med en mångfald perspektiv, som Nietzsche själv inte var utrustad med. Vi kan åter ställa frågan: hur ska Återkomsten förstås? - för att nå ett *högre* svar, och se ut från berget av Nietzsche-litteratur, med *större* perspektiv än vad tänkare tidigare har haft, och därmed nå en mer *objektiv* och perspektivisk bild, som Nietzsche själv förespråkar.⁹ På vägen till svaret måste dock tidigare tänkare, som har omfamnat idén, ifrågasättas och ställas på lerböter, för att reda ut var deras tankar bör kastas av; var deras begrepp har gett luft till återkomsten eller idag står i vägen för att den ska kunna gå vidare. *Syftet måste ständigt vara att låta den eviga återkomsten få återvända, att få en känsla för dess momentum, för att omfamna den på sina egna villkor, snarare än att kväva eller fixera den från ”utifrån”.*

Tidigare forskning har försökt att omfamna idén på en rad olika sätt. Forskare som Alexander Cooke ifrågasätter om den eviga återkomsten i grunden är en kosmologisk idé, om varat är ett rent och ständigt blivande och vad detta innebär för människans roll i

⁶ N *Antichrist* s. 119, §29

⁷ Yelle, R., *The Rebirth of Myth?*, s. 182

⁸ Cooke, A., ”Eternal return and the problem ...”, *artikel*, s. 16

⁹ N Bd 7, *Vad betyder asketiska ideal*, § 12

tillvaron.¹⁰ Keith Ansell-Pearson följer samma linje, men utforskar närmare hur Återkomsten hänger ihop med idén om övermänniskan, hur livet måste ses som ett experiment, och hur blivandet kan omfamnas.¹¹ Joan Stambaugh tolkar idén som att den handlar om att allting *de facto* kommer att återvända, att tiden egentligen är cyklisk snarare än linjär, vilket dock är en parafrasering av idén mer än en faktisk uttolkning.¹² Gemensamt för merparten av forskare är att Nietzsche antingen ses som en proto-fascist eller en portalfigur till postmodernismen, vilket Sokol framhäver,¹³ där forskare som Ansell-Pearson, och Garry Brodsky dock skulle kunna räknas som undantag, samt idéhistoriker som Fredrik Agell¹⁴ som lyfter fram Nietzsches författarskap som en helhetsbild eller levnadskonst, och Thomas Brobjer¹⁵, som fokuserar på Nietzsches inspirationskällor. Dessa vänder istället blicken från att söka placera Nietzsche, till att hellre placera läsaren som omfamnar honom, eller Nietzsche själv som en läsare som utvecklas. Brodsky menar att en läsning av Nietzsche först och främst *måste* handla om att lära känna sig själv (snarare än Nietzsche), för att läsningen ska vara värdefull.¹⁶ Omfamnar man denna syn måste åtminstone den tidiga Nietzschemottagningen uppfattas som vilse, då den tenderar att negligera idén om den eviga återkomsten, amor fati och människans självkänedom, för att istället fokusera ganska ensidigt på Nietzsches kritik av kristendomen och moralen.¹⁷ Den senare forskningen är däremot åtminstone enig om att återkomsten måste tas ställning till. Därtill är den enig om att en tolkning av den eviga

¹⁰ Cooke, A., "Eternal Return and the Problem ...", *artikel*

¹¹ Ansell-Pearson, K., "The Eternal Return ...", *artikel*

¹² Griffith, W. J., Nietzsche's "Thought of Eternal Return", *artikel*, s. 536f

¹³ Sokol, W. H., "On the Dionysian in Nietzsche", *artikel*, s. 501; Kritiken av Nietzsche som proto-fascist är ironiskt nog oftast mer på Nietzsches sida än mot honom, då kritikerna i själva verket intar en ressentimentsyllad position mot Nietzsche, och därför i själva verket är för hans idéer, om hur de svaga kommer att försöka hävda sig mot de starka, vilka framförallt presenteras i *Moralens genealogi*. Ett bättre angrepp hade kanske varit att kritisera möjligt ressentiment hos Nietzsche själv, eller att inta en mer självkritisk hållning mot sitt ressentimentsfulla angrepp mot Nietzsches skapande. Ett ännu bättre angrepp är dock, självfallet, att använda Nietzsches filosofi för att skapa vidare, hellre än att fördöma mannen bakom orden och degenerera hans filosofi.

¹⁴ Agell, F., *Frågan efter livets mening. Om kunskap och konst i Nietzsches tänkande*. Stockholm 2002; Agells försök att närma idéhistorien och filosofin (och därtill framlägga sin avhandling som "litteraturvetenskap") är inspirerande i sitt gränsöverskridande, vilket utvecklas i den här uppsatsen, dock utan Agells fokus på Nietzsches retorik.

¹⁵ Brobjer, T., *Nietzsche's philosophical context, an intellectual biography*, Chicago 2008

¹⁶ Brodsky, G. M., "Nietzsche's notion of *amor fati*", *artikel*, s. 35f

¹⁷ Busi, F., "André Suares on Nietzsche's ...", *artikel*, s. 571

återkomsten måste relateras till tidigare, tunga tolkningar av framförallt Heidegger och Deleuze. Jag presenterar därför först dessa filosofers tolkningar av den eviga återkomsten och deras möjliga sprickbildningar, innan jag går vidare till att urskilja min egen tolkning, och diskuterar vad den skulle kunna bidra till Nietzscheforskningen.

Heidegger är en av de mest inflytelserika uttolkarna av Nietzsche. Han var inte bara djupt inspirerad av Nietzsche utan föreläste om honom 1936-40, specifikt om den eviga återkomsten 1937. Heidegger är dock samtidigt klandrad för att ha reducerat idén och mest använt sig av den för att närmare kunna förstå Varat, och människans relation till det samma. Heidegger framhäver människans ramar i världen. Människan är alltid ett varande-i-världen; hon har alltid ett vara som hon vänder sig till, och måste bry sig om, vilket innebär ansvar och ångest inför ett liv av begränsningar. Heidegger drar slutsatsen att idén om den eviga återkomsten, som förankrar Varat och varandet, slutligen handlar om att människan lämnas ensam med sig själv, sin ångest, och sitt ansvar. Det finns ingen annan människa, eller bilden av en sorts genomsnittsmänniska, som hon kan gömma sig bakom. Hennes död är hennes egen och därmed också hennes liv. Återkomsten visar, enligt Heidegger, att varje människa är ensam med sin ensamhet, och den betyder vidare att människans tillvaro består av att hon urskiljer sig själv allt tydligare, att hon ständigt återkommer till sig själv, och att varje människa måste bära sin egen cirkel.¹⁸ Sartre, som bygger vidare på Heideggers idéer och urskiljer existentialismen ur fenomenologin, använder sig av lika tunga ord när han beskriver människans frihet som ett fångelse, och Camus som i sin tur går i Sartres spår och urskiljer absurdismen ur existentialismen, använder även han ord om människan som fastkedjad i fåfänglighet.

Problemet med Heideggers Nietzsche-läsning är att han inte tar hänsyn till krafterna utanför människans kontroll, som enligt Nietzsche driver världen. I själva verket är Nietzsche snarare kritisk till självbevarelsedriften, om den betyder att man gömmer sig eller försöker bli till ett rent medvetande som förnekar ens drifter bortom mänsklig kontroll. Heideggers läsning riskerar att använda Återkomsten som en sköld mot Återkomsten själv, snarare än att bejaka makten även utanför människans direkta kontroll. Däri är Heideggers läsning på sin höjd ett begränsat *amor fati*, och som Deleuze menar: *reaktiv* - den förespråkar alltså tämjande och fixerande krafter framför *aktiva*, skapande krafter.¹⁹ Därtill är ångesten inte nödvändigtvis en premis för den mänskliga existensen,

¹⁸ Cooke, A., "Eternal Return and the Problem ...", s. 19ff

¹⁹ Ibid., s. 26

som Heidegger menar, utan beror kanske mer på dålig matsmältning, som Nietzsche istället hävdar, alltså en oförmåga att smälta sina upplevelser.²⁰

Deleuze omfamnar Återkomsten annorlunda, och bejakar viljan till makt även utanför människans kontroll. Där Heidegger talar om autentiska människor och man- eller massmänniskor, talar Deleuze istället om aktiva- och passiva krafter. Samtliga begrepp hittas emellertid hos Nietzsche. Deleuze, som till en viss utsträckning extrapolerar Heidegger, ställer dock den aktiva kraften istället för den ensamme människan som den som bejakar sin egen ändlighet, till skillnad från den passiva kraften som förnekar den. Effekten blir att varat, som enligt Deleuze består av aktiva- och passiva krafter (eller två olika typer av *viljan till makt*) blir det som väljer ut snarare än en människa. Återkomsten finns alltså inte i Deleuze filosofi som ett verktyg för att urskilja en människa, utan som en princip vilken mångfaldigar blivandet. Heideggers *medvetna* återkomst blir hos Deleuze snarare en *omedveten* återkomst.

Problemet med Deleuze tolkning är att han diskuterar en typ av återkomst som egentligen inte refererar till människor eller blivanden med identiteter. Dessa är i själva verket exkluderade från Återkomsten. Deleuze begår därmed dvärgens misstag, som Nietzsche nämner i *Zarathustra* - han fixerar blicken alltför hårt på Återkomsten, och tappar därmed sikte på stundens singularitet när han upptäckte *Återkomsten-för-honom*, snarare än *Återkomsten-i-sig* eller den bortom människan.²¹ Imperativet som Nietzsche talar om, att man skall vilja och bara vilja det man vill en evig återkomst av, blir därmed obskyrt, för en återkomst bortom människan är inte det samma som en återkomst som tar människan bortom människan, och gör henne till en brygga till övermänniskan. Och det är ibland osäkert om Deleuze ens vänder sig till människor för att de skall omfamna återkomsten eller för att de skall acceptera att de helt enkelt inte kan påverka den. Ännu ett problem med Deleuze Nietzscheläsning blir kvasi-Hegelianismen som ringlar bakom formuleringar som att varje medelmåttig form *måste* försvinna på bekostnad av en överlägsnare form. Givet att Deleuze därtill tror att inget som förnekar den eviga återkomsten kan återvända, pekar Deleuze tolkning ironiskt nog mot just det Absoluta som hans ärke-fiende Hegel profeterar om, vilket dock inte går att finna hos den framgångskritiske Nietzsche, och hans otidsenliga betraktelser.

²⁰ N Bd. 7; *Vad betyder asketiska ideal?*, §16

²¹ Ansell-Pearson, K., "The Eternal Return...", *artikel*, s. 19

Sprickan i Deleuze Nietzscheläsning grundar sig möjligen i hans tämligen strikta uppdelning av aktiva- och passiva krafter, istället för att i grunden omfamna återkomsten som ett flöde eller ett vågspele. För det första är det självmotsägande att skapa ett *begrepp* (för människan?) som betecknar något som människan egentligen är exkluderad från eller inte kan *gripa* tag i, som alltså skulle finnas bortom eller oberoende av människan, som ett identifierat begrepp bortom identiteter. För det andra måste Återkomsten som idé paradoxalt nog vara *reaktiv*, enligt Deleuze, då han menar att människans enda sätt att skapa något aktivt (även idén om det aktiva) är att negera sina reaktiva krafter. Detta betyder emellertid att människan, även om hon i grunden är affirmerande och aktiv genom sitt nej, trots allt måste vara en ständig nej-sägare för att kunna säga ja. Problemet med denna hållning är att den kedjar fast människan i en reaktiv situation, i likhet med Camus' Sisyfos som måste trotsa gudarna för att själv kunna bli glad, såsom Deleuze reaktiva människa är underlägsen viljan till makt: *jordmänniskan förblir i gudsviljans händer*. Frågan är dock om inte människan, trots Deleuze syn på människans reaktiva natur, ändå medvetet kan skapa sitt omedvetande; om inte det "passiva" i själva verket kan vilja något aktivt. Medvetet kan det omedvetna inte övertalas, förvisso; känslorna talar inte det sunda förnuftets språk. Det medvetna kan emellertid skapa situationer eller leda människan till sinnesintryck som sätter det omedvetna i rörelse. Man blir förvisso inte mindre rädd för att man säger till sig själv att sluta ängslas, om man emellertid tänder lampan och ser att det inte finns några monster under sängen, skapar man däremot en känsla av lugn; det medvetna kan bestämma vilken miljö som det omedvetna alstras i, därmed kan det *de facto* producera det omedvetna. Det omedvetna må alltså ha kontroll över det medvetna - kanske vi rider på ryggen av en tiger; det betyder emellertid inte att det omedvetna har *total* kontroll. Det betyder inte heller att varje människa essentiellt är reaktiv, som Deleuze menar, eller att man bör överlåta allt åt slumpen; det räcker inte med att bara *vilja* att allt ska bli bättre för att det ska bli bättre.²² Detta är snarare Deleuze eufemism för att han ständigt *hoppas* på det bättre, alltså en förtäckt optimism.

Då detta trots allt är Deleuze tolkning av den eviga återkomsten, föreslår jag att en annorlunda tolkning hade kommit närmare det mottagande av idén som Nietzsche uppmanar till, i kontrast till den kyla och det exkluderande från människan som Deleuze talar om, vilket samtidigt ironiskt nog är alltför hoppfullt. Avsikten med den här essän är

²² Cooke, A., "Eternal Return and the Problem ...", s. 29f; Cooke menar att detta är ett vanligt missförstånd av *amor fati*.

följaktligen inte att skapa ett begrepp som på något sätt är fristående från människan, och vänder sig till något redan *bortom* hennes förmåga, utan att omfamna den eviga återkomsten som en idé som *både* är betygande för de som inte kan ta den till sig,²³ och samtidigt är befriande för de som låter Återkomsten fylla dem med bilder och syre, som ett tankeverktyg och skapelse av människan, *för* människan: ett verktyg med tillräcklig potential för att ta henne *bortom* människan, och slutligen förvandla henne till det som Nietzsche höll närmast hjärtat: *övermänniskan*.²⁴ Det handlar, för tydlighetens skull, inte om att vända sig till en redan fixerad människa, inte heller om att exkludera henne. Det handlar om att *förvandla* henne.

Syftet med den här essän är att utkristallisera en ny sorts Nietzscheläsning ur tidigare försök av både Heidegger, Deleuze, och Safranski osv. Essän definieras kanske därför bäst genom distinktion. På ett flertal, avgörande punkter skiljer sig essän till att börja med från tidigare tolkningar av den eviga återkomsten, och att beskriva vad essän faktiskt handlar om blir förmodligen inte begripligt förrän även motsatsen har beskrivits. Detta är skälet till att bejakandet av tidigare forskning här föregås av ett negerande av det samma, för att först och främst urskilja en tråd som tidigare bara har följts till en viss utsträckning. Essän handlar *inte* om, att förstå världens blivande som en allt bättre skiss till ett kommande himmelrike, för att använda Hegels abstraktion-negation-konkretions-modell, eller Fichtes tes-antites-syntes-teori, eller Batailles senare Hegel-läsning av Nietzsche. Ses världens blivande som *en evig återkomst*, finns det inget himmelrike; det finns inget slutligt ändamål som driver världen, snarare alstras den av ett viljornas maktspel eller *viljan till makt*, som Nietzsche talar om. Essän handlar inte heller om att förstå återkomsten som "en syntes av skillnaden och dess reproduktion",²⁵ som Deleuze skriver, om detta innebär att "skillnaden" placeras över "det samma" i en förvisso o-hegelsk hierarki, om användningen av just "skillnad" som begrepp ändå kan uppfattas som en ressentimentsfylld reaktion mot just Hegel. Omvärderingen av återkomsten, i den här essän, handlar snarare om att *allting* återkommer, *både* det samma *och* skillnaden, vilket är viktigt att minnas ur psykologiskt perspektiv. Det viktiga är inte att sätta emfas på *skillnaden*, utan att sätta emfas på

²³ Sokol, W. H., "On the Dionysian in Nietzsche", *artikel*, s. 504f; Sokol beskriver hur han själv först tog emot idén med "extrem pessimism, oändlig frustration och kvävande äckel inför känslan av att det inte fanns någon utväg." Återkomsten fick Sokol att se universum som ett enda stort fångelse innan han kunde bejaka universums gränser.

²⁴ Ansell-Pearson, K., "The Eternal Return of the Overhuman ...", *artikel*, s. 1

²⁵ N *NoF* s. 95

vågspelet mellan skillnaden och det samma, mellan Dionysos och Apollon, mellan ebb och flod. Det handlar slutligen inte heller om att förstå återkomsten som ett *existentiellt imperativ*, som Bernd Magnus förstår den, eftersom *den fria viljan*, enligt Nietzsche, i själva verket är en myt.

Essän reder vidare ut varför Återkomsten och Nietzsches filosofi inte heller behöver läsas varken *cyniskt* eller postmodernt,²⁶ absurt (Camus) eller existentialistiskt (Sartre), ångestfyllt (Heidegger) eller som en teori som behöver bestyrkas vetenskapligt för att inte bli galen (Klossowski). Återkomsten förstås i den här essän, förvisso betygande för de som inte vet hur den skall omfamnas, men framförallt utvärderas Nietzsches glädjebudskap, varför hans filosofi inte bara är tragisk, utan kan vara något mer, något bortom det rent dionysiska; men för den delen även något bortom det rent apolliniska, något bortom gott och ont, som Nietzsche skriver, men för den delen inte något "Bortom gott och dåligt."²⁷ Något *bortom*, ja, kanske Nietzsche själv, och samtidigt något som med glädje kan omfamnas, snarare än en outhärdlig vikt som tynger ner; något som låter oss dansa, snarare än något som gör oss till kameler.

Innan en klarare *begreppsdefinition* kan föreslås måste det betänkas att den eviga återkomsten är något *bortom*. En definition av återkomsten kan således bara "lyckas" som ett samtidigt "misslyckande", för återkomsten låter sig inte fixeras av språket. Språkets förförelse och "förnuftets förstenade grundvillfarelser [...] förstår och missförstår all verkan som orsakad av en verkande, av ett 'subjekt'. [...] På samma sätt nämligen som folk skiljer blixten från dess blixtrande och uppfattar det senare som *handling*, som verkan av ett subjekt, som kallas blix, så skiljer folkmoralen också styrkan från styrkans yttringar, som om det bakom den starke fanns ett neutralt substrat vilket det *stod fritt* att visa styrka eller inte. Men det finns inte något sådant substrat; det finns inte något 'vara' bakom handla, verka, bliva; 'den verkande' är blott en påhittad verkan, - verkan är allt [= allting återkommer]. Folk fördubblar i grunden verkan när det låter blixten lysa, det är en verkan-verkan: de antar samma skeende först som orsak och sedan på nytt som verkan av

²⁶ Sokol, W. H., "On the Dionysian in Nietzsche", *artikel*, s. 501; Sokol menar att huvudfrågan för mottagningen av Nietzsche handlar om att reda ut om han skall läsas som en sorts proto-fascist eller som en länk mellan upplyst humanism och det postmoderna. Den här essän är ett försök att röra sig utöver den här frågan, att se hur Nietzsches tänkande inte bara rör sig bortom humanismen, utan även bortom det postmoderna, eller snarare ifrågasätter jag om Nietzsches filosofi måste landa i det postmoderna. Kan Nietzsche omfamnas på ett annorlunda sätt än hur mottagningen idag har kommit att etableras? Där Sokol vill visa att båda sidorna har rätt, visar jag snarare att båda sidorna har fel.

²⁷ N Bd 7 s. 223, *Anmärkning*

denna."²⁸ Att allting *blir* utan någon verklig *orsak*, betyder i sin tur att orsaken bara kan närmas, men aldrig gripas tag i, aldrig verkligen *begripas*. "Att allting återkommer är det mest långtgående närmandet av blivandets värld till varats - betraktelsens höjdpunkt."²⁹ "Återkomsten är varat hos det som blir till".³⁰

När man landar i denna begreppsdefinition, eller *närmar* sig den vilket är bättre formulerat, är det dock viktigt att förstå varför definitionen måste vara dunkel, eller rent av mystisk. *Återkomsten mystifierar själva "begreppet" som vi idag eller tidsenligt förstår det; den "dislokerar" eller vrider det neutrala substratet ur led, och följaktligen även återkomsten i sig, för det finns inget vara utanför återkomsten. Detta är skälet till att den eviga återkomstens symbol är Ouroboros, ormen som biter sig i svansen. "Varat formar en självslutande cirkel som inkluderar allting som har hänt inom sig, allt som händer och allt som kommer att hända för all tid. Inget utanför den, inget nytt som inte tidigare har hänt kan ta sig in eller uppstå inifrån."*³¹ Den eviga återkomsten kan bara förstås med ett (ständigt) nytt perspektiv, med *otidsenliga* ögon, först då kan man se att det "inte är varat som återkommer, utan snarare själva återvändandet som konstituerar varat."³²

Frågan kan alltså inte vara hur begreppsdefinitionen av den eviga återkomsten lyder, om det riskerar att tidsenligt förbise det spontana, nytolkande och nybestämmande kraftspel som ständigt skapar återkomsten, *viljan till makt* som Nietzsche kallar den: "livets egentliga väsen".³³ Frågan måste snarare först och främst handla om, vad den ända från början har handlat om, *hur återkomsten skall omfamnas - genealogiskt*. Inte med en enkel definition eller mening, "utan en hel syntes av 'meningar': hela [återkomstens] hittillsvarande historia, historien om [dess] utnyttjande för de mest olikartade ändamål, utkristalliseras slutligen i ett slags enhet som är svårlöslig, svåranalyserbar och, det måste framhävas, helt och hållet *odefinierbar*."³⁴ *Återkomsten är i grunden omöjlig att fixera, för den är en verkan av viljan till makt*. Därför är det så viktigt att omfamna idén snarare än att

²⁸ Ibid., s. 216

²⁹ N UaW, II, 164; citerat av Deleuze NoF s. 94

³⁰ Deleuze NoF s. 94

³¹ Sokol, W. H., "On the Dionysian in Nietzsche", *artikel*, s. 504

³² D NoF s. 95

³³ N Bd 7 s. 244, §12

³⁴ Ibid., s. 244, §13; Nietzsche beskriver egentligen "straffets" genealogi, vilket här ersätts med "återkomstens" genealogi, av pedagogiska skäl. Syftet är att presentera genealogin.

begripa den, att låta sig drabbas i köttet snarare än att fixera den i huvudet. "Tänkandet tvingar inte på omvärlden sina betydelser. Vi tänker först när vi låter världen påverka oss, gripa tag i oss och våldföra sig på våra fasta och förnuftiga sätt att förnimma den."³⁵ Att tänka är i själva verket att stiga ut ur huvudet, att gå utöver det vi redan vet; *inte att gripa tag i en sak, utan att låta den gripa tag i oss och skaka oss på plats.*

Återkomsten kräver ett nytt sorts tänkande, och kanske bör den just därför omfamnas *mytiskt* eller *anti-modernt*, vilket till exempel Mircea Eliade gör, som vill omvärdera det moderna och därför talar om myter som religiösa, eller oreducerbara till socioekonomiska termer, som fenomen som måste nås via empati snarare än strikt teori eller reduktion - Eliade uppfattas ofta som en subjektiv snarare än en objektiv tänkare. Dessutom hävdar han (i religiösa tongångar) att det mänskliga samhället har alienerats från sin inre natur, att det har "fallit" och är i behov av en återfödelse, vilket är intressant både i relation till den eviga återkomsten och synen på det moderna tänkandet som alltför livlöst eller stelt.³⁶ Myter är vidare av intresse, för att de liksom all stor litteratur har fördelen att gå utöver det tidsenliga och kulturellt bundna.³⁷

Nietzsches filosofi må, förvisso, karaktäriseras som antimytisk av diverse uttolkare, för att den ironiserar över tidigare mytanvändning, men det får inte glömmas att hans tänkande grodde ur en förutsägelse, i *Tragedins födelse*, om att myten kommer att återfödvas. Det finns alltså en poäng med att tala om Nietzsches filosofi, eller att förstå Nietzsches verk som en helhet, att hans tänkande klarnar och alltmer urskiljer sina begrepp, snarare än att stanna upp eller snubbla över faktumet att idéerna betyder olika saker i de olika böckerna. Vad Nietzsche till en början kallade motsatsernas cirkel, som han senare gav namnet den eviga återkomsten, representeras av ormen som biter sig i svansen: symbolen Nietzsche använder för att just återföda myten genom att överkomma³⁸ filosofin, vilket binder ihop dem i en cirkel. Med idén om den eviga återkomsten urskiljer Nietzsche från verk till verk en allt klarare *mytfilosofi* eller en *filosofins myt*, eller både

³⁵ Colebrook Gilles Deleuze s. 15

³⁶ Caldwell, S., "Myth and Religion in Mircea Eliade", *artikel*, s. 264f

³⁷ McCutcheon, "The Politics of Myth", *artikel*, s. 174

³⁸ Det anglosaxiska "överkomma" används här och framöver, för att referera både till "överskrida" samt "återkomsten". Ordet är också menat att ge en vink åt den mer medicinska innebörden av att komma över eller kureras från tidigare sjukdom, där något har etablerats för fast.

och.³⁹ En *mytisk omfamning*, alltså att filosofera med hjälp av myter: Apollon och Dionysos, Narcissus och Eko, den egyptiska eller antika bilden av Ouroboros som biter sig i svansen; - har nämligen fördelen att det inbjuder till ett tänkande som är mer otidsenligt eller tidslöst, alltså *evigt återkommande*; det uppmanar till ett anti-modernt tänkande, som lättare kan glida ur det modernas- och postmodernas spår eller grepp, vilka riskerar att leda in läsaren antingen i tron på evig framgång eller i oron över att framgångsberättelsen bara är en illusion. Den eviga återkomsten öppnar istället upp en väg bortom antingen eller, och den innebär kanske därför en helt annan sorts tidsuppfattning än en premodern, modern eller postmodern tidsuppfattning.

Återkomsten kan, vilket kritiker som Karl Löwith gör, uppfattas som något centralt i Nietzsches filosofi, men den är inte, till skillnad från Löwiths tes, inkompatibel med viljan till makt; den är heller inte en faktisk längtan efter *cyklisk* tid eller att gå tillbaka rent konkret, som Eliade hävdar. Återkomsten innebär snarare att vi bör slänga en blick mot det förgångna för att klarare kunna se oss själva, och hur vi själva blir till. Den eviga återkomsten kan därutöver inte förstås som en idé i mängden; den motsätter sig tanken om jämlikhet. Idén kan inte listas upp som en systematisk lista av sanningar à la tidigare Wittgenstein; den motsätter sig den enkla uppdelningen av sant eller falskt. Om den eviga återkomsten skall förstås *på sina egna villkor*, om den verkligen skall *omfamnas* och kunna bli vad den är, *måste den få drabba och skaka om likt den store befriaren som kom över Nietzsche: "tanken att den sanningssökande hade lov att betrakta livet som ett experiment - och inte som en plikt, inte som en skickelse, inte som ett bedrägeri!"*⁴⁰ Om återkomsten är ett *blivande*, måste den också *omfamnas* som ett *blivande*, som inte kan obduceras utan att komma till skada. Om den store befriaren förstås utan känsla för helhet, upprepas den *onda cirkeln* (vilken återkomsten just går ut på att slita sig ifrån) eller den gamla indiska berättelsen om de blinda männen och elefanten.⁴¹ *Den eviga återkomsten måste förstås*

³⁹ Yelle, R., *The Rebirth of Myth?* s. 175; se § 26 för närmare tankar kring hur Nietzsche snarare än förkastar myten, förvandlar den. Tesen är här att Nietzsche inte bara enkelt förkastar romantikens syn på den cirkulära resan, utan att han utkristalliserar sina egna tankar åtminstone delvis ur just denna syn - han *förädlar* den.

⁴⁰ N DGV s. 212, §324

⁴¹ Löwith, *Nietzsche's philosophy*, s. 121. Berättelsen handlar om en grupp blinda män (Heidegger, Klossowski, Deleuze) som känner på en elefant och säger vad de rör, men eftersom varje man känner på olika delar, blir de osams om vad det är de beskriver. Mannen som känner på snabeln tror att elefanten är en dammsugare. Mannen som känner på örat tror att elefanten är en gardin osv. Poängen är att den eviga återkomsten genom tiderna har tacklats ur olika perspektiv, utan att egentligen nå en enhetlig bild, vilket är en märklig situation, då idén i själva verket är Nietzsches *huvudidé*: den store befriaren, den tyngsta (!) av tankar. (N DGV §341)

*nietzscheanskt, för i grund och botten är den ett mytiskt uttryck.*⁴² Detta är anledningen till att essän åtminstone till en viss utsträckning övertar studieobjektets stil, trots att det annars strider mot normalvetenskapligt bruk.

Återkomsten måste förstås som en *helhetstanke* - genom att leka, eller experimentera, genom att utmana läsaren, eller skaka om hennes grunder, genom att låta den gro fram, eller omfamna dess blivande. Det var så Nietzsche själv försökte att presentera den, och det är så den *måste* presenteras - genom att extrapolera Nietzsches projekt, "att ta vid där han spårade ur"⁴³, genom att låta idén gro *vidare*, genom att omfamna den; inte som en färdig produkt, utan som en idé som återkommer, för evigt (utan början eller slut), här och nu, för oss.

Det skulle därför vara vanskligt att förstå teorin och metoden som måste användas som något annat än ett försök, därav valet av essäform. *Metoden* som här används är en sorts *omvärdering av alla värden*, metoden som kom att inspirera Derridas dekonstruktion: att ställa allt givet på lerböcker, att kasta av sig moralen, religionen, metafysiken, demokratin, till och med den vanliga uppsatsens mall, att undersöka sprickorna i bygget, för att skapa ett nytt, som kan stå sig högre, starkare, ädlare. Nietzsches omvärdering av alla värden är en rad försök att lära sig tänka, att inte längre bara lyda, att inte tillåta några lögnbroar till gamla ideal, att fullborda "moralens upplösning av sig själv",⁴⁴ att låta världen falla och vågspelet bli. Detta betyder att ta hänsyn till krafterna som driver idéerna, snarare än att trycka in dem i en färdig mall.

Grunden till Nietzsches radikala metod ligger i hans syn på dikotomin mellan Apollon och Dionysos. Hjälten i grekiska tragedier representerar, enligt Nietzsche, människans kamp överlag, som fåfängt försöker skapa ordning i en oordnad värld, som gör något apolliniskt (moraliskt, förnuftigt, avbildande) av något i grunden dionysiskt (icke-avbildande, otämjbart, dansande).⁴⁵ Människans tragedi, alltså den större tragedin, är dock att han glömmer eller ser bort från denna kamp, "att hans apolliniska medvetande bara var en [Majas] slöja som dolde denna dionysiska värld";⁴⁶ han tittar bort av rädsla för det

⁴² Yelle, R., *The Rebirth of Myth?*, s. 175; se §53 för vidare reflektioner kring konsten att läsa återkommande och att skriva mytologiskt, alltså om vilken form Nietzsches idéer kräver.

⁴³ Jonnie Eriksson, *privat korrespondens*

⁴⁴ N Bd 4 s. 10ff, §2, §3, §4

⁴⁵ N Bd 1 s. 22ff, §1

⁴⁶ *Ibid.*, s. 28, §2

dionysiska: skräcken, tygellösheten, grymheten och världsförlösningen: den överflödande viljan under Majas slöja; han skapar sig *illusioner* för att skydda sig.⁴⁷

Nietzsche återkommer därför till tragedins födelse under grekernas tidsålder, för att förstå människans behov av sken och illusioner, som riskerar att "hämma naturen",⁴⁸ och riskerar att lämna betraktaren "förbryllad inför detta fantastiska överflöd av liv" som är det dionysiska som driver tillvaron, om han dränker sig (alltförmänskligt) i för mycket illusioner.⁴⁹ Detta betyder inte att Nietzsche fördömer det apolliniska. Tesen är tvärtom att människan i själva verket "räddas av konsten, och genom konsten räddar han sitt - liv."⁵⁰ Människan behöver det apolliniska för att överhuvudtaget kunna leva och ta sig fram; han *behöver* illusionen. "I denna mening har den dionysiska människan en likhet med Hamlet: båda har en gång fått en sann inblick i tingens väsen, de har *förstått*, och de äcklas av att handla; ty deras handling kan ingenting ändra i tingens väsen, de upplever det som skrottretande eller förnedrande att de förmodas återupprätta världen, som lossnat i fogarna. Förståelsen dödar handlandet, för att handla måste man vara insvept i en illusion - det är Hamlets lära".⁵¹

Nietzsche hävdar att det måste finnas en ständig kamp mellan Apollon och Dionysos, vågspelet kan inte slå över åt endera sidan, för då hämmas människan, antingen genom att lämnas förbryllad över den oförklarliga glädje som Dionysos representerar, eller genom att lämnas förlamad av hans måttlösa grymhet.⁵² Omvärderingen av alla värden är Nietzsches försök att lyfta Majas slöja, inte genom att bränna upp den en gång för alla och landa i en passiv nihilism, utan för att släppa fram det dionysiska, för att bejaka vågspelet, och kampen mellan gudarna, solens och vinets, ljusets och mörkrets, Apollon och Dionysos; - för att omvärdera och kasta av sig *dagens* tragedi, som är den moderna

⁴⁷ Ibid., s. 27, §2,

⁴⁸ N Bd 1 s. 26, §2

⁴⁹ Ibid., s. 29, §3, *jmf* N Bd 3 s. 14ff, §2, §3

⁵⁰ Ibid., s. 45, §7

⁵¹ Ibid., s. 45, §7; *jmf* N Bd 3 s. 49f, §39

⁵² Ibid., s. 29, §3

människans övermättnad på det apolliniska, så hon istället kan återkomma till det grekiska, och omfamna *hjältens* tragedi, och hans fåfänga kamp.⁵³

Den här essän tar vid där Nietzsche slutade, genom att omvärdera dikotomin; inte för att längre handla om motsättningen mellan Apollon och Dionysos, utan snarare för att handla om dikotomin mellan människan och övermänniskan,⁵⁴ mellan det alltför-apolliniska och det apolliniskt-dionysiska; mellan kamelen som skramlar på illusioner och gamla värden, och barnet som glömmer bort de gamla värdena för att skapa sig nya.⁵⁵ En ny dikotomi föreslås därför i den här essän mellan *Eko och Narcissus*, mellan nymfen som bara kunde gå i andras spår, och säga andras ord utan att börja något nytt; och Narcissus, som gick upp sin egen väg, och vägrade att låta sig förledas av Eko,⁵⁶ för att istället känna sig själv, och bli vad han var: både Apollon och Dionysos, övermänniskan som vågade överskrida sig själv, genom att kasta av sig andras utsagor om vad han var "tvungen" att göra, eller hur världen "egentligen" var, för att undersöka den själv och se sig i ögonen, hellre än att låta blicken fördunklas av andra. Essän vänder sig alltså inte till mänskligheten; den skrivs inte för att "rädda" människan, utan för att odla vidare idén och filosofin om övermänniskan; den skrivs inte för att ge narcissismen *till* människan, utan för att idéhistoriskt och filosofiskt utkristallisera narcissismen *ur* människan.

Skillnaden mellan Dionysos, Apollon, Narcissus och övermänniskan kan inte redogöras här, utan skulle kräva en egen essä. Dikotomin mellan Dionysos och Apollon kan dock ifrågasättas för att visa att den kanske inte helt sätter fingret på det som Nietzsche kanske i själva verket var ute efter. Nietzsche skriver att han är Dionysos lärjunge och att

⁵³ N Bd 4 s. 21f, §14; den som bryter sig ur människornas givna eller förhärskade lagar (det alltför-apolliniska) kommer, enligt Nietzsche, att uppfattas som vansinnig, men "överallt där det finns vansinne, finns det också en gnutta geni och vishet"

⁵⁴ N TSZ s. 4

⁵⁵ Ibid., s. 17

⁵⁶ *Jmf* §107, för vidare kommentarer om hur myten om Narcissus förhåller sig till nietzscheanismen. Kopplingen beskrivs framförallt latent i brödtextern, med ett fåtal, återkommande, manifesta nedslag. Tanken är att läsaren får ut mer av uppsatsen om hon har (Ovidius!) Narcissusmyt i bakhuvudet, men att essän skulle bli för diger om för många kopplingar redogjordes. N.B. vid minsta osäkerhet om vad just Ovidius myt säger - det finns många nyanser som skiljer den från alla de Narcissus-myter som har berättats genom historien - så ber jag läsaren att gå till källan (Ovidius, *Metamorfoser, III. Narcissus. Texter, från Sapfo till Strindberg*). Märk också att Narcissustolkningen som framförs i den här uppsatsen skiljer sig radikalt från tidigare tolkningar, inte minst Freuds kända tolkning, som ligger till grund för Oidipustriangeln, och utgör en del av psykoanalysens ryggrad, och därmed psykologins utveckling i stort. Syftet är här inte att vara ännu en Freud-epigon, utan att låta Narcissus få *återkomma*, att "pånyttföda" myten, att andas nytt liv i metamorfosen snarare än att låta den gå vidare i gamla uttolkade spår. För närmare intresse av Narcissusmyten och tidigare tolkningar hänvisas läsaren till Louis Vingés avhandling *The Narcissus Theme in Western European Literature up to the early 19th Century* (1967).

han är en tragisk filosof, men han har ironiskt nog varit den att ge den form; han har alltså varit dionysisk genom att vara apollinisk. Nietzsche är den som med hjälp av aforismer, genealogi och begrepp som den eviga återkomsten och viljan till makt, *apolliniskt* försöker ordna det *dionysiskt* tragiska och tillvarons kaotiska natur. Det förefaller därför tämligen ironiskt att försöka destillera ut en sorts dionysism ur dikotomin, vilket Nietzsche ändå försöker, snarare än att se vad *både Apollon och Dionysos* tillsammans kan alstra - mitt förslag: *Narcissus*.

Det här projektet kan ses som en förlängning av Nietzsches metod att omvärdera alla värden, inklusive Nietzsches egna, men det är framförallt en evig återkomst - aforistiskt manifesterad - en mångfald försök att låta Återkomsten bli vad den är, att låta den förvandlas och flöda vidare, genom att inte låta den fastna i Ekos grepp: Klossowskis tankar om *den onda cirkeln*, Deleuze idé om återkomsten som exkluderande, Magnus tes om den eviga återkomsten som ett existentiellt imperativ etc. Detta förklarar varför emfasen här sätts på att utkristallisera Återkomsten snarare än att förklara den logiskt stringent. Det här är ett försök att skapa klarhet, där den förut inte fanns, inte ett sammanbindande projekt i vanlig *linjär* mening, utan ett återkommande eller holistiskt projekt i *cirkulär* mening. Det går dock inte ut på att redogöra för Nietzsches intention: ni måste först finna er själva innan ni kan finna mig, "först då skall jag återkomma", säger Zarathustra.⁵⁷ Att man stöter på Nietzsche på vägen är inte lika viktigt som att man upptäcker Återkomsten under jakten. "Det egna tänkandet är den Ariadne som man skall hitta tillbaka till".⁵⁸

Den här essän är slutligen ett försök att praktisera idéhistoria *inifrån*, inte med hänsyn till idéns externa influenser, vilket ofta är fallet - miljö, mentalitet, persongalleri - utan med hänsyn till idén; hur den förvandlar sig vidare av eget momentum, med *syftet* att låta återkomstens ström få komma till utlopp, på samma sätt som Heidegger, Deleuze, Magnus och andra *sekundärkällor* lät sig befruktas av *primärkällan* Nietzsche. Slutligen är nämligen frågan, hur långt deras begrepp kan ge vatten till strömmen, och när de riskerar att bli alltför-apolliniska och istället hämmar idéns utveckling, hämmar det frö som Nietzsche planterade i tankarna. *Avsikten* med essän är att *befria den eviga återkomsten ur Ekos kalla grepp och ge den tillbaka till Narcissus*, att rädda den ur alltför snäva begrepp, som riskerar att fixera idén eller förställa den eller låta vågspelet slå över. Metoden

⁵⁷ N TSZ s. 85

⁵⁸ Safranski *Nietzsche, tankarnas biografi* s. 217

kommer därför vara att uppfinna nya begrepp, nya motivval, och en ny sorts (myt)läsning eller *grekisk* läsning för att omfamna idén i en väv som växer vidare. Hermeneutiken är kort sagt att träda in i gamla spår för att urskilja var spåren kan gå vidare, att utkristallisera en ny filosofi ur Nietzsches texter - inte absurdism, existentialism, eller värdenihilism; inte fenomenologi eller poststrukturalism, utan *narcissismen* som en filosofi. Detta skulle vara en *otidsenlig* filosofi som inte bara rör sig bortom det moderna, som Nietzsche vände sig mot, utan även det postmoderna, som ofta har gått i Nietzsches spår och använt hans namn, men han själv aldrig fick chansen att skilja sig ur. Det här är ett försök att ta vid där Nietzsche spårade ur: en rad betraktelser bortom gott och ont mot vår alltförmänskliga, alltför tidsenliga tid, en antikristlig stridsskrift för fria andar, en glad vetenskap i avgudaskymning, en tragisk filosofi - född på nytt.

Essän är upplagd på följande sätt: först omvärderas nihilismen till att bli ett medel, inte ett mål;⁵⁹ därefter tillämpas nihilismen för att kasta av Gud, moralen, etc;⁶⁰ skillnaden undersöks därpå för att reda ut vad den eviga återkomsten innebär: ett flöde, ett blivande, snarare än en stagnerad, rent apollinisk värld; sedan *omfamnas* återkomsten, snarare än att placera eller hämma den i för rigida begrepp, så den istället kan bli vad den är; slutligen diskuteras vikten av att överskrida sig, att låta idén få växa vidare, att låta hjulet rulla vidare, att låta Narcissus få spira till en lilja som ser sig även i Hades, som föds genom att gå under och återkomma.⁶¹ Här förklaras också avslutligen Narcissus-myten som en allegori för nietzscheanismen.

Frågan som ställs är densamma som Nietzsche en gång ställde sig: kan man återvända till återkomsten och förvandla den på nytt? När fick dess drivkraft flöda vidare av tankarna som har nämnts, och när hämmades den? Är idén ännu levande och har den kraft att röra sig vidare? Skulle den befruktas genom att paras ihop med myten om Narcissus? Kan återkomsten befrias ur sina kritikers armar och även Nietzsches texthåv för att födas på nytt, eller har idén redan fångats problemfritt? *Hur skall man omfamna den eviga återkomsten?*

⁵⁹ N TSZ s. 179; Zarathustra profeterar om att detta är vad som måste göras: man måste erövra ormen (återkomsten av det samma, den onda cirkeln, nihilismen) om man en dag skall vara något mer än bara människa, en *över-människa*: man måste bita av ormens huvud och spotta ut det.

⁶⁰ N Bd 2, 3 och 4 handlar om just detta, att slita sig från en gammal syn på historia, kristendom, fabriksvetenskap, och moraliska fördomar. Den här essän går med andra ord, åtminstone till en början, i Nietzsches spår.

⁶¹ Ovidius s. 159f

Mitt eget försök har varit att fånga idén både vetenskapligt och konstnärligt, både apolliniskt och dionysiskt. Anledningen är att man först och främst, i Nietzsches mening, måste lösa "problemet om värdet".⁶² "Det betyder åtminstone *inte* "Bortom gott och dåligt."⁶³ Det betyder snarare något bortom "det stora flertalets väl"⁶⁴ som i värsta fallet bara är en mask för att förtrycka ännu fler. Först och främst måste man se att även det "objektiva" synsättet, det neutrala, omdömeslösa synsättet "bortom gott och dåligt" är ett värderande i grunden av det västerländska framför exempelvis det österländska, av det vetenskapliga framför det konstnärliga, av fakta framför fiktion. Först och främst måste det "objektiva" synsättet, som Nietzsche raserar, avslöjas som ett värderande av det rena förnuftet istället för intuitionen, av Apollon istället för Dionysos, av *antingen-eller istället för både-och*: både fakta och fiktion, både Apollon och Dionysos, både vetenskaplig konstform och fri essä.⁶⁵

Det "objektiva" synsättet, som utgör sig för att vara heltäckande och allskådande, är i själva verket *halvblint*. Den objektiva *metoden* är en förhärskande metod för att se med det ena ögat, istället för båda; att mäta *ytan* med linjal eller avancerade elementarpartikelacceleratorer och kärnvapenmissiler, istället för att se *djupet*, eller se ner i källan och känna ens avgrund, så den kan blicka tillbaka. Den "objektiva metoden" är att skicka rymdraketer för 170 miljarder dollar för den *vita* mänskligheten, så den kan räcka fingret från månen åt den fattige svarta, och den röde, och gule, och kvinnan, och den hemlösa, och torsken i Östersjön och ozonlagret. *Ett litet steg för människan. En ful gest åt mänskligheten*. Den här essän är ett försök att göra vetenskapen till något *mer* än bara vetenskap, att låta den *över-skrida* sig själv. Den är *inte antingen vetenskap eller konst*. Den är *både och*.

⁶² N Bd 7 s. 224, *Anmärkning*

⁶³ *Ibid.*, s. 223, *Anmärkning*

⁶⁴ *Ibid.*, s. 224, *Anmärkning*

⁶⁵ Det är problematiskt att förstå konstens gud, Apollon, som representant för vetenskapen. Apollinisk "konst" bör dock förstås i bemärkelsen av att skapa ordning, att ge saker form, att sätta saker på plats, vilket kan slå över i att ingenting längre får vara kaotiskt, och dionysiskt. I en alltför apollinisk-vetenskaplig tid måste allting mätas, allt struktureras och världens flödande natur förnekas. Detta är skälet till att en alltför apollinisk kultur eller konstform, den rent vetenskapliga uppsatsen, är en illa vald form för att omfamna återkomsten. Lösningen som här presenteras är att låta den kontamineras; att omvärdera den vetenskapliga formen, eller "dekonstruera" den för att använda Derridas begrepp, som i sin tur mynnar ur Nietzsches tänkande.

Första cykeln: om stagnation

första delcykeln: om nihilism

I

Låt oss ta det från början! - En verklig början är omöjlig; den är överallt samtidigt, och den är redan förbi. Tillvaron börjar i varje sekund och mitten är överallt.⁶⁶ Det är en förenkling att säga att början inte fanns, och sedan blev till, för den kan läsas på nytt: sanningen är snarare att den *både* finns *och* inte finns - samtidigt. Den mer grundläggande frågan är: hur ser vi på tillvaron och varför har vi ett behov av att känna att den existerar? Är den en samling saker (början, slut, Herakleitos) eller är den likt en flod, som inte kan beträdas i två gånger, för den är aldrig är densamma, är den ett vara och icke-vara som ständigt blir, eller ett blivande utan slut?

Den eviga återkomsten är en idé som flödar ur denna fråga, vilken innebär ett nytt sätt att se, och tänka och ställa frågor på. Den innebär att människan inte en gång är skapad av exempelvis Gud, utan att hon skapar sig ideligen - att det inte finns något verkligt slut,⁶⁷ utan att hon ständigt måste börja om: gå ännu ett varv.⁶⁸ Den innebär att världen styrs av en lag om ebb och flod, där allting förvandlas i ett ständigt flöde; där varat försvinner, rinner bort i varje stund, för att återkomma och försvinna; där timglasets vänds och rinner ut, utan början eller slut. Den eviga återkomsten innebär för människan att hon kan bli vad hon är, känna sig själv, och komma till ett med sin tillvaro, att hon alltid har makten att börja om eller pånyttfödas (läs: återkomma) och slita sig ur gamla spår; för det handlar inte om att vara eller inte vara - det är *inte* frågan.

Det handlar snarare om att följa ett annat spår: hur livet kan värderas som något som *blir*, utan att landa i *nihilism* eller insikten att allt är tomt och meningslöst och att allting förgås, vilket också medför *känslan* av att allt är tomt och meningslöst, att allt är över, att vi inte kan skapa något nytt; vilket är den ännu djupare frågan som

⁶⁶ N ASZ s. 269

⁶⁷ Kennelly s. 478

⁶⁸ Ansell-Pearson s. 190; Löwith *Sämtliche Schriften* 4 s. 404-408

överhuvudtaget får oss att ställa den ytligare frågan: *att vara eller inte vara?* Nihilisten Patrick Bateman säger:

”My pain is constant and sharp and I do not hope for a better world for anyone” säger nihilisten Patrick Bateman, ”in fact I want my pain to be inflicted on others. I want no one to escape, but even after admitting this there is no catharsis, my punishment continues to elude me and I gain no deeper knowledge of myself; no new knowledge can be extracted from my telling. This confession has meant nothing.”⁶⁹

Nietzsche vänder sig mot den här sortens nihilism och ställer frågan om vi inte måste vända på blicken, om vi inte snarare borde omfamna livet som något *värdefullt*, istället för att se det som en evig återkomst av samma tomhet. Kanske måste vi slita oss ur nihilismens grepp, för är den en *insikt* om livet eller är den i själva verket ett *förnekande* av livet? ”I ordet nihilism betecknar *nihil* inte icke-varat” skriver Deleuze, ”utan ett värde av intet. Livet antar ett värde av intet i den mån det negeras och nedvärderas. Nedvärderandet förutsätter alltid en fiktion: det är genom en fiktion som något sätts i motsättning till livet. Sedan blir hela livet överkligt - det kommer att representeras av sken: dess helhet antar ett värde av intet.”⁷⁰

Problemet med nihilismen är att den enögt bara ser till förstörelsen, utan att också se till pånyttfödelsen, därför ser den också tillvarons förfall istället för dess ständiga blivande. Lika problematiskt vore det å andra sidan att med moderna ögon bara se till utvecklingen och framgången och ekonomins blomstring utan att ta hänsyn till att varje utveckling kräver en av-veckling, att skapandet förutsätter att något förstörs, att industrisamhället exempelvis kräver stora utsläpp. Nietzsche förespråkar varken pessimism eller optimism utan en balanserad syn som inte vänder sig bort ifrån Återkomsten, eller förleds av Ekos lockrop, utan ser sig själv i ögonen: en blick som *känner sig själv*.

2

Den tyngsta av tankar. - Den eviga återkomsten är en tanke som återkommer i debatten om hur tiden ska uppfattas, eller om historien är slut. Det finns ett nytt intresse för cyklisk tidsuppfattning, för framstegstanken är inte lika självklar längre; den är rent av i en kris

⁶⁹ *American Psycho*, film

⁷⁰ Deleuze *NoF* s. 225

(ekonomiska bubblor, USA tappar makt, oljan sinar).⁷¹ Postmodernismens skeptiska hållning till upplysningsprojektet, kritiken mot de stora berättelserna, är för längesedan etablerad. Det finns även tankar om att historien har nått sitt slut (Fukuyama). Den eviga återkomsten är därför åter eller ständigt aktuell, för den handlar om människan som går i samma spår, som bär på samma gamla tankar och värld likt kameler; den handlar om upplevelsen av att vara fast i en ond cirkel. "Detta liv, sådant du nu lever och har levt det, kommer du att få leva en gång till och otaliga gånger till."⁷² Återkomsten handlar dock även om motsatsen: livsbejakandet, ett symptom på aktivt liv och nihilismen negerad: "aldrig hörde jag ett gudomligare tal!"⁷³

Återkomsten är i själva verket *både och*: stagnering och livsbejakande, det samma och skillnaden, att fånga sitt liv och att kasta av det; - den återkommer mellan polerna, och är ett komplext begrepp, inte ett antingen-eller, eller rättare sagt: *även dess antingen-eller är ett både-och*. Den är anti-dialektisk, mångfaldig, perspektivisk. Nietzsche erbjuder inte ett enkelt vägval, inte ett ja eller ett nej, utan ett växande vägval, ett ja genom ett nej, ett nej genom ett ja, ett ja genom ett nej och ett nej, ett oändligt ja - en ständig medvetenhet, en kamp, ett vågspel, där varje val är oändligt. Den *eviga* återkomsten är den tyngsta (mäktigaste, största) tanken, för den besitter *förmågan* att befria människan ur nihilismens helvete, att bekämpa eld med eld genom att negera nihilismen och göra två minus till ett plus, och skapa mening i tillvaron.

*Återkomsten är en antidot mot nedvärderandet av livet, men det är upp till människan att förstå hur den ska omfamnas. Ska hon kasta sig på marken "och gnissla med tänderna och förbanna den demon" som berättade om tanken, eller ska hon välkomna den och säga att hon aldrig har hört något "gudomligare"?*⁷⁴

3

Nihilismens negation och övermänniskans uppkomst. - I Nietzsches mening lever han i ett nihilistiskt samhälle, ett kristet samhälle som återkommande förnekar meningen på jorden och förskjuter den till en värld bortom denna (Guds himmel, efterlivet), ett samhälle som

⁷¹ Nordin, föreläsning

⁷² N DGV s. 230

⁷³ Ibid., s. 230

⁷⁴ Ibid., s. 231

undviker utmaningen att skapa meningen *här* för att istället skapa meningen *där*.⁷⁵ Gud är död, men han härskar ännu, och det kristna är inte bara etablerat i kyrkan, utan i hela samhället. Det råder hos socialister som talar om ett framtida samhälle utan klasser, och hos liberala tänkare som vill skapa frihet åt alla, för de förskjuter lyckan från det samhälle som råder. Nietzsches projekt är därför att gå till attack mot traditionella värden och nihilismen i samhället som motverkar livet, för att i grunden ställa sig på livets sida. Därför är Nietzsches attack inte bara ett avkastande av förhärskande värden; den är även ett eggande till ny kultur och nytt liv, den är en skapande kritik för *mer*-skapande: "hellre vara sin egen Gud!"⁷⁶

Nietzsche använder förnekandet, avkastandet och nihilismen mot nihilismen själv; han omvärderar den till något positivt, han förnekar för att bejaka: "to turn fear against those who pray on the fearful" som Batman säger.⁷⁷ Det hittills förnekade blir därmed det önskvärda (som att referera till Hollywood och inte bara Heidegger när man talar om Nietzsche). Det givna förnekas. Det förbjudna bejakas. Det ovälkomna blir gudomligt. Negationen blir affirmation, dess smärta blir njutning: *negationen får återkomma för att bita sig i svansen*, inte för att skapa ett slutet system av vad som är sant eller falskt och antingen-eller, utan för att öppna upp ett system som växer vidare (och släpper in oväntade kopplingar och referenser).⁷⁸ Häri faller dialektiken, för Nietzsches metod är inte tes-antites-syntes, utan ett motsatsernas vågspel där motsatserna faller; två minus blir ett plus, nejets nej blir ett ja; för *det finns inget nej, utan bara ett ja, en affirmation, en aktivitet som producerar nej, en skapande kraft som växer och knoppar av sig*. Det är inte fallet att det finns en sorts negativ essens hos vissa saker. "Nietzsches 'ja' motsätter sig dialektikens 'nej'; affirmationen den dialektiska negationen; skillnaden den dialektiska kontradiktionen; lusten och förlusten dialektikens arbete; lättheten och dansen dialektikens ansvar."⁷⁹

⁷⁵ Reginster *The affirmation of life* s. 21ff; Reginster ser *nihilismen* som Nietzsches huvudproblem.

⁷⁶ N *TSZ* s. 295

⁷⁷ *Batman Begins*, film; Frågan är: hur besegrar man en till synes omöjlig fiende? - genom att vända den mot sig själv. Filmvärlden erbjuder fler exempel: maskinen som omvänds till människans favör för att besegra maskiner i *Terminator 2 - Judgement Day* (även i 3:an och 4:an); maskinen som får sig själv i sikte och slår ihjäl sig själv i *The Incredibles*.

⁷⁸ Ironiskt nog är emellertid detta system i sin tur uteslutande. Det finns i strikt mening ingenting utanför återkomsten. *Jmf* §12 och se även inledningen om varför det finns en poäng med att förstå Återkomsten som en cirkel.

⁷⁹ Deleuze *NoF* s. 41

Nihilismen som knackar på dörren är Heathcliff som återvänder hem i Emily Brontës *Wuthering Heights* (1847)⁸⁰, efter att ha varit ute i världen och lärt sig kritisera vad som tas för givet därhemma. *Det familjära har genom Heathcliffs återvändo förfrämligat sig själv. Förändringen sker inifrån, när cirkeln sluts.* Nihilismens bot är nihilismen själv: det rena som korrumpierar sig, det smutsiga som renar sig. Det finns ingen tillvaro bortom tillvaron, som kan döma eller diagnosticera varken det förra eller senare. Hemmet och den egna kroppen bär både sjukdomen och hälsan, sanningen och lögnen, det nya och det gamla. Det ovälkomna blir en gud som vädrar huset och släpper in världen, där människorna kan gå fritt och ännu friare, utan att tyngas av gamla värden; det sjunkna lyfter sig i håret; den drunknande räcker sig handen. Nihilismen och människan övervinner sig själv; det alltförmänskliga kastas av och ger plats åt *övermänniskan*: människan som överstiger sig genom att besegra sig.⁸¹

4

Förvandlingens grund: panta rei. - Återkomsten är formeln för en radikal förändring: att se livet som ett experiment, och göra nihilismens negation till en (ständig) affirmation - det finns inga essenser, bara krafter; det finns inget icke-vara, bara blivande. Den eviga återkomsten är formeln för att jaget skall skapa sig själv och nya meningar, för den innebär att världen flyter, att ingenting är fast, att det inte finns något givet, att allt måste skapas; därav Nietzsches *omvärdering av alla värden*, för varför ta några värden för givna, när samtliga är skapade (och ständigt skapas)? Om Gud är död, om även Skaparen var en skapelse - kan även människan omskapas, omvärderas och omformas.⁸² Om världen är en sorts *ceci n'est pas une pipe*, där den är och icke är samtidigt, *där den alltid är en tolkning och aldrig fixerad*, vore det ett misstag att någonsin ta världen för given eller som färdigutvecklad. *Den eviga återkomsten = tillvarons metamorfos.*

⁸⁰ Brontë, E., *Wuthering Heights*

⁸¹ Mellberg s. 168f, *Jmf* §83

⁸² *Ibid.*, s. 170

Varför Nietzsche inte får läsas nihilistiskt. - Nietzsche skrev aforismer och sentenser, förvisso, men han skrev inte styckverk, snarare ett "aforistiskt system".⁸³ Hans olika faser - positivism, romantik, religionskritik, poesi - är inte återkommande revolutioner, som förkastar sina föregångare, utan en ständig evolution: hans författarskap är en filosofi som växer fram och når sin högsta mognad i tanken om den eviga återkomsten.⁸⁴ *Nietzsche låter inte nihilismen löpa amok, utan gestaltar hur den kan tas under kontroll.* Förstår man inte hur nihilismen, övermänniskan, amor fati, guds död och återkomsten hänger ihop, *förstår man inte Nietzsche.* Detta är skälet till att man inte bara kan, utan *måste* tolka Nietzsche inifrån och som en helhet, via hans fragment och via hans verk om man ska göra honom rättvisa. Att han är öppen för tolkning betyder inte att man kan säga vad som helst. Nietzsche är tydlig: "lär er att läsa mig rätt!"⁸⁵

Den eviga återkomsten är inte bara en idé som berör *Zarathustra*, *Den glada vetenskapen* och *Ecce Homo*, för att den uttryckligen nämns i dessa verk.⁸⁶ Närmare sanningen är att *den eviga återkomsten är nyckeln till Nietzsches författarskap.*⁸⁷ Idén kan inte förstås genom att bara upprepa Nietzsches ord; det bryter inte den onda cirkeln, utan förslavar läsaren. *Återkomsten förstås genom att säga vad Nietzsche inte skrev, vilket hörs i vad han skrev.* Den förstås nihilistiskt om den bara ses som ännu ett begrepp som inte flyter, som en gång är skrivet och därmed är färdigt. Återkomsten bör snarare förstås genom att fråga sig: *vad gör den?* Det är viktigare att reda ut hur idén fungerar än vad Nietzsche skrev om den, för han förklarar den själv bara "ofullständigt" i sina senare böcker, trots att den puttrar under ytan genom hela författarskapet.⁸⁸ Detta är en av

⁸³ Löwith *Nietzsche's philosophy* s. 11; Själv föredrar jag att se aforismerna som frön som får ta rot eller inte, som planteras för att växa, som skapas för att bli *mer*. Nietzsche låser inte fast sig i ett traditionellt system. Han sår inte bara frön som kan växa innanför växthusets ramar. Hans tankar växer dock bortom gott och ont, och kan i värsta fall bli dårskap om de tar fäste i dårskallar.

⁸⁴ Ibid., s. xxiv (translators introduction)

⁸⁵ N Bd 4 s. 14

⁸⁶ Dessa böcker är tyvärr överrepresenterade hos kritiker som skriver om den eviga återkomsten, som tar hänsyn till det manifesta men förtränger det latenta; en sådan metod är i själva verket anti-nietzscheansk.

⁸⁷ Löwith *Nietzsche's philosophy* s. xxiv (translators introduction)

⁸⁸ Udden riktar här framförallt mot forskare som Joan Stambaugh

Nietzsches största poänger: "*Känn dig själv' är hela vetenskapen.*"⁸⁹ Innan vi kan se vad vi läser bör vi se *hur* vi läser.

Nietzsche drar sig inte för att komponera gåtor, som är olösbara eller oläsbara för den kraftlöse läsaren. Nietzsche talar återkommande i liknelser och emellanåt lika profetiskt som Jesus eller Buddha - och kallar sig för den korsfäste såväl som Antikrist - för han ställer frågan om den eviga återkomsten, och hur allt hänger ihop, men han serverar inte svaret på silverfat till läsaren, för han förstår också individens- och övermänniskans roll. Historien kan inte förstås som en ofullständig scen, som en dag skall producera den perfekta skådespelaren; detta är inte övermänniskan som skall komma. Det finns ingen utvecklingsoptimism hos Nietzsche.⁹⁰ *Det är inte så att alla människor en dag kommer att begripa Nietzsches ord, för även den lilla mannen måste återkomma. Övermänniskan är ingen framtida härskarras som en dag skall etableras, snarare ett mål som återkommande måste kämpas för.*

6

Människans negation och den onda cirkeln. - Nietzsche vänder sig, likt tänkare som Stirner och Schopenhauer, mot (den kristna) människan som ett problem: *människan har blivit alltförmänsklig*: hon har fastnat i nihilism på grund av sin gudstro, och därmed förhindrat sin metamorfos *bort* från människan. *Människan har hämmat övermänniskans uppkomst*: hon har hindrat Narcissus från att nå sin källa. Nietzsche har dock ett svar till hur människan kan befria sig ur denna onda cirkel (människa + människa = människa), för med den eviga återkomsten skapas ett nytt sätt att värdera, ett nytt mål för människan: att skapa något högre än det samma (människa + människa = övermänniska). Den eviga återkomsten är därmed en kritik mot nihilismen, religionen och metafysiken.⁹¹ Människan är inte en otillräcklig skapelse, en avbild av gud eller en blekare kopia, som är satt på

⁸⁹ N Bd 4 s. 41

⁹⁰ *Jmf* med Tassones avhandling, vilken kretsar kring Nietzsches brist på utvecklingsoptimism.

⁹¹ Mellberg s. 145

jorden i väntan på frälsningen. *Människan är inte dömd att vara människa, utan skapar sina egna onda cirklar och bojar kring sina vingar.*⁹²

Världens hjul, den eviga återkomsten, så som Nietzsche förstår den, är istället en lag om ebb och flod; en ständig utveckling, utan början och slut, med mitten överallt. Människan är inte en gång skapad, utan skapar sig ideligen, utan möjlighet att bli färdigskapad.⁹³ Finns det något värt att leva för, trots all smärta, olycka och ond bråd död? Ja, nihilismen kan negeras, Gud kan avsättas, och det tragiska kan affirmeras. Detta betyder att forna utvecklingshinder avvecklas, att en ny mentalitet kan utvecklas; ett tänkande som inte tar sig för givet, och antar att hon skall störta om hon testat något nytt. "Genom att människorna redan trott sig i besittning av [till exempel] medvetenheten har de inte gjort sig någon större möda med att förvärva den - och så förhåller det sig än idag!"⁹⁴

Människan har blivit för rädd för att experimentera, och hon har överhuvudtaget glömt att hon är sitt eget experiment. Att gud är död, Zarathustras budskap,⁹⁵ betyder dock att människan äntligen kan vända blicken från himmelen mot sig själv, för att se sig som en växande organism, istället för att se ner på sig själv som en bristande avbild, eller se sig *sub specie aeternitatis* som en obetydlig varelse. Det betyder att människan ikariskt kan breda sina vingar, utan att räddas för "solen"; att hon kan bli vad hon är och fånga sin potential, utan den Allseende i himmelen som störtar henne mot havet.⁹⁶ Det betyder, för att citera Nietzsche:

⁹² Nietzsches kritik mot det alltförmänskliga, mot de onda cirklar som människan skapar sig, är "otidsenlig", eller ständigt aktuell bortom vår egen aktualitet. Människan har alltid satt sig själv i onda cirklar. Beteendet är en viktig del av vad det är att vara människa, vilket förklarar varför Nietzsche vill "överkomma" människan. Anders Bolling skriver i DN 11 april 2011, bara för att ta ett exempel, om hur afrikanska länder återkommande hamnar i cykler av våldsamheter - våldsspiraler; där arbetslöshet och sysslolöshet leder till utökade rebellrörelser, vilket leder till våld och osäkerhet och större misstro på myndigheterna, vilket leder till en större känsla av att myndigheterna inte kan ordna jobb åt sin befolkning, vilket leder till utökade rebellrörelser osv (www.dn.se 11 april 2011). Även om Nietzsche aldrig blir fullt så konkret som en löpsedel i DN, utan snarare skriver på ett mer filosofiskt plan, får man inte glömma att det just är cyklar som den nämnda som får Nietzsche att utveckla sin egen cykel. Nietzsche är otydlig om inte helt obegriplig om man bara ser till hans ord; detta är dock inget misstag utan hans utvalda metod: Nietzsche önskar sig inga lata läsare, utan läsaren måste arbeta vidare och tänka på egna exempel för att inte tappa bort sig. Nietzsche serverar inte svar på silverfat.

⁹³ Ansell-Pearson s. 190; Löwith *Sämtliche Schriften* 4 s. 404-408

⁹⁴ N DGV s. 27

⁹⁵ Zarathustra presenteras närmare §79

⁹⁶ N TSZ s. 296

7

En tid för högre människor. - "människor som har förmågan att i tystnad, ensamhet och orubblighet finna sig till rätta och framhärda i en verksamhet i det fördolda: människor som i alla ting lidelsefullt söker hinder att övervinna: människor för vilka gott humör, tålmod, rättframhet och förakt för den uppblåsta fåfängan är lika självklara saker som storsinnet i segern och överseende med den lilla fåfängan hos alla besegrade: människor med ett skarpt och oavhängigt omdöme om alla segrare och om slumpens andel i varje seger och ryktbarhet: människor med sina egna helger, sina egna vardagar och sina egna sorgetider, med vana och säkerhet i att befalla men också beredda att lyda om det gäller, i det ena som det andra fallet lika stolta, lika trogna sin egen sak: mer utsatta människor, fruktbarare människor, lyckligare människor!"⁹⁷

8

Att göra pilen till en orm. - Den nihilistiska tanken att det inte finns någon objektiv struktur eller moral i världen, som inte människan har skapat, innebär att det evigas hägring försvinner; människan har inte längre något skäl att föreställa sig denna värld i kontrast med en annan, given eller gudomlig, för den här världens ordning står inte under någon annans; den är inte bara ett trappsteg till nästa värld, utan en skapelse, en bro till något högre kanske, men en bro byggd av *människan*. Nihilismen är härigenom en befrielse, för den släpper människan lös ur Guds bojar, så hon äntligen kan se sin uppgift i världen: att skapa sig och sin värld, att kasta av sig stagnationen som mynnar ur gudstron. Nihilismen innebär dock även ett ansvar, som rensar bort illusionen att himmelriket finns, eller att människan på något sätt kan slippa den här världen. Nihilismens förtjänst är att den ger makten *tillbaka* till människan, så hon *åter* kan känna sig själv, genom att vända på pilen, eller böja den till en orm som biter sig i svansen. Längtan riktas inte längre *bort* från livet, till ett annat liv, utan *till* detta liv; den pekar inte mot himmelen *bortom*, utan mot himmelen *här*; den pekar inte mot gud utan människan.⁹⁸ *Narcissus lutar sig ner över sin källa och åtrår sig själv.*

⁹⁷ N DGV s. 184, *jmf* §36 i den här essän. Stycket presenteras för att konkretisera vad Nietzsche i själva verket eftersöker. Det är ett misstag att förstå Nietzsche som en nihilist som bara river ner det etablerade. Detta är ironiskt nog att se honom med nihilistiska ögon. En mer omfamnande syn tar också hänsyn till den skapande kraften som genomsyrar Nietzsches alster.

⁹⁸ Danto s. 195f

Nietzsche gör till sist nihilismen till en seger över sig själv, så samtiden kan övervinnas, och de skenbara motstridigheterna, kan lösas genom att gå längre med nihilismen än vad tidigare nihilister själva har gjort; den kan gå från att vara passiv till aktiv, från att ständigt (och slaviskt) negera till att i grunden bejaka - två minus blir ett plus. Nietzsche sätter den onda cirkeln mot sig själv och tar därigenom makten över återkomsten, genom att omvärdera den till ett verktyg bortom gott och ont, till ett redskap som människan kan lära sig hantera, en orm som kan förinta henne, och en orm som hon samtidigt kan bita huvudet av.⁹⁹ Nihilismen negerad betyder i grunden ett ja till att Intet kan fyllas med Intet och bli Allt, ett ja till livet som något förgängligt, ett ja till en tillvaro som flödar av fiktion och återkomst, ett ja till motsatser som upphäver varandra,¹⁰⁰ ett ja till ett ja som är *både ja och nej*, där mitten är överallt och en slutpunkt inte finns,

⁹⁹ Det är inte märkligt att Nietzsche ibland räknas som post-strukturalismens fader: han gör oss inte bara medvetna om världens strukturer, utan även hur vi skapar dem: hur vi formar våra former.

¹⁰⁰ Yelle, R., *The Rebirth of Myth?*, s. 180

andra delcykeln: om ressentiment

9

Ressentiment och dess motsats. - Nietzsche omvärderar alla värden för att bejaka livet självt, för att komma över *ressentimentet* (oviljan att kasta av sig, omvärdera eller glömma), för att göra filosofin och vetenskapen flytande, och lära sig omfamna livet som något tragiskt: ett flöde utan fundament, ett genuint blivande, en evig återkomst.

Nietzsches mål är att vända på blicken: inte att se ner på andra utan att se till sig själv, inte att leva i skam utan att leva i oskuld, inte att behöva bli älskad utan att lära sig älska, inte att sänka ner andra utan att höja sig själv, inte att stänga porten för juden utan att tillmötesgå hans längtan efter att slå sig ned, inte att leva i tvivel för att krossas av andra (nationer, raser, individer) utan att inympa dem för att bli starkare,¹⁰¹ *inte att krossas likt Eko utan att spira som Narcissus.*¹⁰² Nietzsche är "en vakenhetens och sinnens närvarons atlet. Alla sinnens rörelser, bemödanden och handlingar dras fram i uppmärksamhetens grälla ljus. Hans tänkande blir till den mest skärpta själviakttagelse."¹⁰³

10

Ressentimentets orsak och konsekvenser. - Människans nihilism och besvikelse över världen, grundar sig i att hon inte ser världen för vad den är, vilket i sin tur har fått civilisationen att förfalla.¹⁰⁴ Hon reducerar sina sanningar till objektiv fakta, vilka till sist

¹⁰¹ N Bd 7 s. 148f, §251; Det kan inte förnekas att Nietzsche ännu hyser fördomar mot judar, när han exempelvis nämner deras "penninggeni" och "tålmod"; han ser dock upp till dessa attribut som något *annorlunda*, något som kan stärka det tyska, och förvandla henne. Poängen är att Nietzsche varken vill sätta juden på plats, eller stänga ute honom, utan omfamna honom och låta honom jämte det egna växa samman. Det Nietzsche verkligen hyllar hos "juden" är hans förmåga att *förändra* - eller förvandla - sig när det behövs. Det är viktigt att anmärka hur juden omtalas med blomsterliknelser och som något starkt och törstigt, en seg nomad, medan tysken beskrivs som en antisemit som måste försvara sig för att hans självkänsla är för svag. Nietzsche förespråkar rörelse och utveckling framför stagnation.

¹⁰² Deleuze *NoF* s. 185ff; Spindler *Nietzsche* s. 122f

¹⁰³ Safranski *Nietzsche, tankarnas biografi*, s. 18

¹⁰⁴ Caldwell, S., "Myth and Religion in Mircea Eliade", *artikel*, s. 264f; Eliade och Nietzsche är häri på gemensam mark. De bibliska tongångarna hade varit intressanta att titta närmare på, då Nietzsche är så känd för sin kristendoms kritik, men de kan tyvärr inte redogöras här.

alltid stöter sig med tillvaron, när det visar sig att hennes objektiva sanningar inte var sanningar alls.

Människan förnekar att världen flyter, att den är en evig återkomst av ebb och flod snarare än ett vara som stagnerar, och hon förnekar därmed också hur tillvaron breder ut sig. Detta är skälet till att ressentimentsmänniskan krossas, och faller i tårar, när hon inser att hon inte kan fånga Narcissus, att sanningen flyter, att skönheten glider ifrån henne. Detta är skälet till att hon hoppas på ett efterliv, en bättre värld, en tryggare värld; där hon kan leva utan känslan av att marken kan brista, där Gud inte dör, där jorden och människan och hennes land står i centrum, där människan är odödlig (eller oföränderlig: att hon inte kan överkommas).

Nietzsche menar dock att människans hopp, är just det som tvingar henne att hoppas vidare, för det förhindrar henne från att dansa; det fångar människan i en *circulos vitiosus*. Hoppet förskjuter människans förmåga att skapa mening *här*, till ett avlägset *där*; det förslavar henne, och sätter tanken mot livet; det håller henne borta från att omfamna hennes öde, *amor fati*. Detta är skälet till Nietzsche kritiserar den tyska kulturen, och vänder sig mot socialismen, och liberalismen, och samtidens framstegstro på att det finns en bättre värld som en dag som skall komma: mänsklighetens mål.¹⁰⁵

11

Ressentimentets bot: att störta Guds rike. - Nietzsche uppmanar till att omvända blicken, att se sig i ögonen, så människan slutar att gå under genom att hoppas på det högre, och istället, paradoxalt nog, når högre genom att omfamna sin undergång. Nietzsche ser, istället för att förlägga värdet åt framtiden, eller ett förlorat förgånget, likt Rousseau och Heidegger; - nuet och individen som oändligt värdefulla, så länge hon är mogen att återkomma, eller pånyttföda sig.¹⁰⁶ Blicken riktas inte längre mot himmelen *bortom*, utan mot himmelen *här*; inte mot gud utan mot människan. Kristendomen förkastas för den

¹⁰⁵ John Nolt; N.B. den här internetartikeln saknar numrering och sidnummer kan därför inte anges

¹⁰⁶ Nordin, föreläsning; Nordin gör en viktig poäng när han ställer frågan om inte modernismens framstegsberättelse (socialismens, kommunismens, liberalismens) är ett översatt kristet schema, alltså en sorts frälsningshistoria. Nietzsche var tveklöst samma tanke på spåren.

fördömer jordelivet som något flytande, något osäkert som behöver kompletteras med en hinsidesvärld: ett andra liv, ett himmelrike.¹⁰⁷

Idén om Gud och efterlivet, att detta liv är en i raden (den onda cirkeln: ressentimentsförståelsen av återkomsten), uppkom hos plågade som inte orkade med livet längre, människor som önskade sig något annat, som ville nå det ultimata med *ett* enda ord, och därför satte tanken mot livet. *Hinsidesvärlden* som uppfinning är alltså ett symptom på dekadens, att människan har blivit alltförmänsklig; och bara självbedragare och svaga behöver ett dylikt verktyg för att bearbeta den egna världens "otillräcklighet". *Idén om hinsidesvärlden är en metafysisk nödlösning som måste ur människans händer om hon ska kunna lära sig dansa; en nödlösning som måste slås itu med filosofens hammare om ormen ska strypas.*¹⁰⁸

12

Ressentimentets bot: amor fati. - Istället för att förneka tillvaron, och lagen om ebb och flod, för att det finns smärta i världen; istället för att fråga sig varför Gud uppfann ondskan,¹⁰⁹ kan människan lära sig att omfamna sitt öde: livet som det är. *Boten åt soten är amor fati, storhetens formel: "att man inte önskar att något var annorlunda, inte framåt, inte bakåt, inte någonsin. Inte bara att bära vad som är nödvändigt, än mindre dölja det - all idealism är förljugen inför det nödvändiga - utan att älska det."*¹¹⁰ Genom *amor fati*

¹⁰⁷ Nolt menar att den eviga återkomsten förintar tillvarons flytande natur, att Nietzsche "räddar sig" med evigheten, förstådd som bokstavig och ändlös återupprepning av hans liv. Nolt förstår den eviga återkomsten bokstavigt som bara återkomsten av det samma i all evighet, att leva om samma liv ett oändligt antal gånger, att världen egentligen inte flyter, utan är en evig stagnation. Tanken går dock stick i stäv med både Nietzsches ressentimentskritik, sanningskritik och religionskritik. Religionerna avfärdar livet för sin flytande natur, och försöker att rädda sig genom att uppfinna idén om en eftervärld. Det är orimligt att tro att Nietzsche skulle vara överens med religionerna. Problemet med Nolts tes är att han inte frågar sig vem det är som betraktar; är Nietzsche ironisk? Framförs religionernas röst, eller Nietzsches egen? Vägrar Nietzsche att tro att jordelivet är flytande, eller ironiserar han över kyrkan som behöver trösta sig? Behöver Nietzsche, trots *amor fati*, verkligen uppfinna sig ett metafysiskt verktyg för att rädda sig? Nej, tesen är absurd. Nietzsches kritik mot en värld bortom denna, om så den är lik eller olik denförhandenvarande, bestrider tesen att den eviga återkomsten skulle innebära ett sorts frälsande efterliv i all evighet. Rimligare är tesen att den eviga återkomsten hör ihop med *amor fati*: att man *inte* ska se bort från den här världen, eller rädda sig med tanken att man kommer leva vidare (oändligt).

¹⁰⁸ John Nolt

¹⁰⁹ Frågan leder till tanken att Gud är något man *tror* på, inte något man *förstår* (att människan är mindre än Gud); den är därför en farlig fråga som riskerar att hålla människan borta från att bota sig från ressentimentet.

¹¹⁰ N *Ecce Homo* s. 203, §4

förstår man också varför det lilla behövs, det plågsamma, det som fick de kristna att önska sig bort. Den lilla människan, och inte bara övermänniskan, behövs för att påminna en om att världen är ett vågspel. Detta betyder inte att makten produceras av dualismen, snarare att makten *producerar* dualismen.¹¹¹ Att se dualismen är dock något människan överhuvudtaget behöver för att alls kunna tänka. Människan behöver det "onda" för att skapa det "goda", därför måste också det livsförnekande återkomma.¹¹² *Det finns ingen makt, utan hinder.*

Efter att metafysiken har rivits ner måste filosofen ta ett par steg tillbaka, för att inte avhända sig mänsklighetens yppersta bedrifter.¹¹³ Lidandet kan aldrig övergå i renodlad njutning. Bejakandet är beroende av negationernas negation, och skulle upphöra utan dem. "Lejonet blir barn, men barnets "heliga ja-sägande" föregicks av lejonets "heliga

¹¹¹ Evans, F., "Genealogy and the problem of affirmation ...", *artikel*, s. 43

¹¹² Deleuze LoS s. 340; D. hävdar motsatsen: bara det som får det Hela att växa, eller divergera, återkommer: "[the eternal return] does not bring everything back ... In the circle of Dionysus, Christ will not return; the order of the Antichrist chases the other order away. *All of that which is founded on God and makes a negative or exclusive use of the disjunction is denied and excluded by the eternal return.*" Det finns alltså i det hela, där en är många, och immanens är pluralism, inget avskilt, ingen sluten cirkel. Skillnaden är alltid kärnan kring vilken cirkeln rör sig. Skulle detta emellertid medföra Zarathustras *nödvändiga* äckel mot det lilla, eller försöker anti-humanisten Deleuze rädda människan från att känna avsky mot existensen? Riskerar inte Deleuze, i sin radikala kritik av det samma, att själv sluta sig i cirkeln som är avskild från andra, frigjord från metafysiken, nekande det psykologiska behov som berättigar den sortens föreställningar som metafysiken skänker? Glömmer inte Deleuze bort att svänga runt vid banans slut? Är inte detta vad den eviga återkomsten handlar om? Finns det inte en existentiell dimension hos Nietzsche, och en evig återkomst för människan, som Deleuze förbiser, eller ironiskt nog utesluter ur sin mångfald? Jmf. med N Bd 3 s. 34f, samt §18 i den här essän, för mer om Nietzsche och hans tänkande kring dualismen.

¹¹³ N Bd 3 s. 34; "Det Absoluta" som Hegel talar om skulle enligt Nietzsche bara vara ännu en form av nihilism, där vågspelet har stagnerat. Nietzsches vågspel bör inte ses som en dialektik, enkel negation mot affirmation: "det negativa är tvärtom resultatet av en aktivitet; av existensen hos en aktiv kraft och affirmationen av dess skillnad." (Deleuze *NoF* s. 41) Det negativa är inte en essens hos ett ting, utan något som görs. En affirmativ vilja är vidare inte något som kräver en sorts negativ essens som motpol för att finnas, utan den är en vilja *som vill sig själv*. Det självaffirmerande behöver inte bekräftas av någon *annan*: "Den förnäma själen hyser vördnad för sig själv." (N Bd 7 s. 178) Hon vill inte bara *anses* vara, hon *vill verkligen vara*. (N Bd 7 s. 163) Att makten kräver hinder betyder att "[d]et djupa lidandet verkar förädlande; det avskiljer." (N Bd 7 s. 173) Det besparar sig inte från att känna sig själv. *Viljan till makt*, som enligt Nietzsche är "världen sedd inifrån" innebär i själva verket en möjlighet för varje vilja att överhuvudtaget kunna utkristallisera sig, att utmärka sig, att *existera*. Utan en ständig kamp om just *makten* viljor emellan, skulle det inte finnas någon kamp (eller någonting alls). Överfört till politiken betyder viljan till makt att kampen om "jämlighet" är något i grunden livsförnekande, för livet är i sin kärna just *brist* på balans, ett undanlidande från jämviktsläget, ett ständigt blivande, *en evig återkomst* - inte en strävan efter stagnation. Övermänniskan måste tvärtom vilja och vill därför *hela* vågspelet när hon samtidigt vill sig själv och sin skillnad. (N Will to Power §636) "'Exploateringen' hör inte samman med ett fördärvat eller fullkomligt och primitivt samhälle: den ingår såsom organisk grundfunktion i allt levandes *väsen*, den är en följd av den egentliga viljan till makt, som i sin tur just är livets vilja. Antag att detta är en nyhet som teori betraktat, - som realitet är det historiens *ur-faktum*: så mycket kan man väl ändå i ärlighetens namn medge för sig själv!" (N Bd 7 s. 159) *Jmf* med §58

nej"¹¹⁴, och "efter att ha fullgjort den affirmativa delen av denna arbetsuppgift kommer turen till den negativa ..."¹¹⁵ Cirkeln kan inte (slutligen) ses från en trygg referenspunkt, för cirkeln är allt; den måste därför älskas nu och för alltid. Metafysiken kommer aldrig att kunna dammsugas upp av den eviga återkomsten, för det finns ingen slutlig frälsning på den ena eller andra sidan, på det sammas eller skillnadens: även *Ragnarök går under, och dyker upp igen; ja allting återkommer: ingenting flyr ur varandets flod*. Avgrundstanken som är den eviga återkomsten kan inte släckas efter att den väl har tänts, för insikten är just att det inte finns någon frälsning; varje upplysning måste ske inom en storm av negationer. Detta är skälet till att glädjen vill oändligheten, att njutningen vill smärtan, att övermänniskan också måste vilja den lilla människan: livet är större än all samlad visdom: tanken kan inte rädda oss. "Evigt återvänder även den lilla mannen du avskyr!"¹¹⁶

13

Ressentimentets negation och övermänniskans uppkomst. - Amor fati är inte formeln för att passivt ta emot världen, utan formeln för att omfamna *krafterna* som driver världen, så den kan omfamnas aktivt. Ressentimentet är inte skäl nog att förneka livet, men det finns tillräckliga skäl att förneka ressentimentet, då det är en förslavande kraft, som förhindrar människan från att se världen i vitögat och bli vad hon är. Den sista människan, *der Letzte Mensch*, den alltförmänskliga som vill vara som alla andra, och nöjer sig med att vara lycklig; massmänniskan, ressentimentsmänniskan, den nöjda människan som säger: människor är bara människor, som att människan är något givet; - är alltför mänsklig och självgod för att inte bekämpas: hon är övermätt på sig själv och fast i den onda cirkeln som måste brytas. *Ressentimentet är ebban som drar ner människan till djuren, istället för att överkomma henne och arbeta för floden som är övermänniskans uppkomst*, den djärva människan som Nietzsche vänder blicken till, den fria anden som vandrar mot höjderna.¹¹⁷ Nietzsche filosoferar kring vad som väntar henne på vägen:

¹¹⁴ N *TSZ* s. 18ff

¹¹⁵ N *Ecce Homo* s. 242, citerat av Deleuze NoF s. 265

¹¹⁶ N *TSZ* s. 258; Nietzsche fick själv tampas med de små människorna omkring sig, och sa att den största invändningen mot hans omtolkning av den eviga återkomsten, var modern och systemen. Nietzsche fick själv tampas för att kasta av ressentimentet och omfamna sitt öde. (Mellberg s. 151)

¹¹⁷ Danto s. 197f

'*Excelsior!*'¹¹⁸ - "Du kommer aldrig mer att be en bön, aldrig mer att tillbe, aldrig mer att vila ut i ändlös förtröstan - du unnar dig inte att göra halt inför en yttersta vishet, yttersta godhet, yttersta makt och befria dina tankar från selen - du finner ingen varaktig beskyddare och vän i de sju ensamheterna som väntar dig - du lever utan att ha utsikt mot höga berg, som har snö på hjässan och glöd i hjärtat - det finns ingen som hämnas dig längre, ingen som i sista stund ställer allt till rätta för dig - det finns inte längre något förnuft i det som sker, ingen kärlek i det som kommer att ske med dig - ditt hjärta har inte längre någon fristad, där det finner allt och inte behöver söka längre, du slår ifrån dig varje tanke på en slutlig frid, du önskar dig krig och fred i *evig återkomst* [min kurs] - du människa som väljer försakelsen, vill du försaka allt detta? Vem ska ge dig styrka till det? Än har ingen ägt den styrkan!" - Det finns en sjö som en dag inte längre ville unna sig sitt avflöde och kastade upp en damm på det ställe där den tidigare hade haft sitt avflöde: sedan den dagen stiger denna sjö allt högre. Kanske kommer just vår försakelse att förläna oss den styrka som erfordras för att försakelsen själv ska kunna uthärdas; kanske kommer människan att stiga allt högre från den dag hon inte längre *utmynnar* i en gud.¹¹⁹

¹¹⁸ *Excelsior* = Högre; Nietzsche vill skapa högre människor, övermänniskor. Han talar om att filosofera på berg i den kalla luften, vilket kräver styrka och att man är redo att kämpa, för att ta sig mot toppen. Det handlar inte om att skapa sig en härskarras, utan att skapa fria andar, filosofer som tampas med sig själva, och ser till sig själva, för att slita sig från att bara vara (människor kvar på samma plats). *Nietzsche talar inte om att trycka ner andra människor*, om så de är judar eller tyskar (med Kant och Hegel som möjliga undantag), *utan om att själv stiga högre*. "Låt oss sluta att tänka så mycket på straff, klander och förbättring [av någon annan]! [...] Låt oss snarare se till att vårt eget inflytande *på allt kommande* uppväger och överväger hans! Låt oss inte söka kampen man mot man! [...] Utan låt oss själva sträva så mycket högre! Låt oss bli en förebild i alltmör glänsande färger!" (N DGV s. 211, §321)

¹¹⁹ N DGV § 285

tredje delcykeln: om sanning & lögn

15

Ressentimentsmänniskan: den kristna nihilisten. - Nihilismen negeras av skepticisimen. Det förra är övertygelsen om att det inte finns något i grunden, vilket avslutar diskussionen innan den ens har börjat. Det senare ifrågasätter och öppnar upp för diskussion.

Skeptikern är inte säker på vad som finns eller inte finns, utan bejakar möjligheten att nya saker kommer att upptäckas och avfärdas. Hon vill veta vidare, för hon är varken nöjd eller missnöjd, inte antingen eller, utan både och. Nihilisten lever däremot i ett lika fast universum som den tvärsäkra kristna, som tror att sanningen är Guds ord, vilket redan står skrivet, eller att Gud är sanningen, vilket vetenskapsmännen har omformulerat till att sanningen är gudomlig, då det kanske låter mer ateistiskt, trots att det egentligen betyder samma sak; - därav Nietzsches kritik även mot vetenskapen som en förtäckt nihilism.¹²⁰ Detta är skälet till att Nietzsche ser den kristna människan, vetenskapsmannen och nihilisten som olika sidor av samma mynt. Samtliga drivs i grunden av samma kraft: *ressentimentet* - en ovilja att kasta av sig eller omfamna och förändras.

16

Viljan att veta = viljan att skapa. Nietzsche inser att skaparlusten strider mot viljan att förneka och fixera, alltså viljan till att gömma sig i lögn och trygghet, så man slipper skapa vidare, slipper ifrågasätta, slipper tänka efter.¹²¹ Nietzsche ifrågasätter alltså inte bara vad som är sant eller inte, utan den *tvärsäkerhet* som människor förknippar med sina övertygelser; den ovilja de hyser mot att tänka efter. Vilken kraft ligger bakom en sådan fixering av världen? Varför irriteras människor när moralen, Gud och demokratin ifrågasätts? Är det viljan att veta som driver dem, eller drivs de snarare av en djupare kraft? Är det rent av fåfänga som gör människor så tvärsäkra och ovälkommande mot ifrågasättandet av sanningen?

Ja, säger Nietzsche. "Vad driver oss då till denna nästan omedvetna komedi? Tröghet och bekvämlighet och inte minst fåfäng önskan att befinnas vara alltigenom konsistenta, enartade i tänkande och väsen: för det förskaffar en respekt, förtroende och makt."¹²² Detta förklarar varför Nietzsche inte är rädd för att motsäga sig, varför han låter sina tankar utvecklas hellre än framstår som konsekvent, varför han skriver en öppen

¹²⁰ N Bd 7, *Vad betyder asketiska ideal?*, § 24

¹²¹ Tassone s. 128

¹²² N Bd 3 s. 251

filosofi med aforismer hellre än ett slutet system (à la tidigare Wittgenstein, Hegel eller Kant), böcker som skall idisslas eller tolkas snarare än verk som kan sväljas i hast: "den vetenskapliga människan, har i Tyskland på senare tid gripits av brådska - som om vetenskapen vore en fabrik, och som om varje försummad minut skulle medföra ett straff. [...] [M]änniskorna på det hela taget, ägnar sig åt sina göromål och vetenskaper med sådan iver enbart av den anledningen att de därigenom kan fly undan de verkligt viktiga frågorna. Varje stund av ensamhet, varje verklig ro skulle ju genast väcka frågorna gällande varför, varifrån och varthän till liv hos dem."¹²³

Nietzsche uppmanar läsaren till att se en gång till och ifrågasätter själv sina tidigare "sanningar" eller mer eller mindre sannolika utsagor om världen, framför att utlysa sig själv som en auktoritet som hade patent på Sanningen och kan springa vidare. Han lever efter vad han lär: "att titta och lyssna en gång till och bättre",¹²⁴ för att se sin egen roll i hur han omfamnar sanningen - inte som en uppstressad dåre, utan som den ensamme Narcissus som lutar sig över sin källa och reflekterar i ro.

17

Sanning och självinsikt. - Nietzsches författarskap är en prövning i självkänedom: han (åter)kommer till insikt för att skörda bland krafterna som driver honom: han ifrågasätter fåfängan och negerar ressentimentet, för att ge plats åt sin skaparlust. Självbedrägeri är något som Nietzsche avskyr jämte människans fåfänga och alltförmänskliga flykt från att se verkligheten i ögonen: hennes feghet, hennes låghet, hennes brist på självkänedom: "Människor borde kunna säga hur de känner sig - hur de verkligen känner sig - inte bara ord som några främlingar stoppar i deras mun."¹²⁵ Nietzsches filosofi: låt människan erkänna att hon är en slav om hon är en slav "som enligt sin natur måste beteckna alla sina omständigheter med förledande namn för att kunna leva. Sådana fantomer som människans värdighet, arbetets värdighet, är de torftiga alstren av det slaveri som döljer sig för sig självt."¹²⁶ Är människan stolt över sitt arbete, eller är hennes slit en självförintelse?

¹²³ N Bd 2 s. 46f, §8

¹²⁴ N DGV s. 45, §25

¹²⁵ *500 Days of Summer*, film

¹²⁶ N Bd 2 s. 480

Går hon sin egen väg, eller är den påtvingad av andra, av seder, av fantomer som hon hade kunnat riva om hon bara vågade kritisera dem?¹²⁷

18

Dekadent dualism. - Med den eviga återkomsten rör sig Nietzsche bortom gott och ont, själ och kropp, sinne och sinnen, frihet och nödvändighet, njutning och smärta, antingen- eller, sanning och lögn; - mot en mångfaldens filosofi, en upplösande filosofi, en lag om ebb och flod, och både-och. Detta betyder inte att kontrasterna försvinner. Människan *behöver* kontraster, hon *fungerar* genom kontraster; de är så nersjunkna i psyket och det kollektiva medvetandet att kontrasterna är grunden till hur människan överhuvudtaget formar sina tankar och handlingar.

Dualismen behöver dock bli självmedveten, för den är *hierarkisk*; den sätter verklighet/vara/tidlöshet/universal mot existens/varande/temporär/konkret; den sätter själ/

¹²⁷ Brolin s. 78ff; där Nietzsche kritiserar krafterna och strukturerna som förslavar människan, förstår David Brolin honom som att han *vill* slaveriet, vill att arbetskraften skall exploateras, vill att det ska finnas klasskillnader, som att det är ett statiskt samhälle Nietzsche beskriver, ett ideal som Nietzsche försöker trycka på sin samtid, där den blinda massan borde slava under en högre aristokrati. "Nietzsche har en 'grekisk' syn på arbete som något förnedrande" skriver Brolin. (s. 80) "Nietzsche är skeptisk till exploatering och rovdrift, och [...] värnar om arbetarens välfärd, men *han gör det knappast av hänsyn.* [...] Detta ser vi då Nietzsches invändning inte är humanistisk eller *moralisk*. [min kurs]" (s. 85) "Så citerar verkligen [David] Strauss" skriver Nietzsche, "utan att skämmas det minsta. Men vi vänder oss ett ögonblick bort från honom för att övervinna vår känsla av äckel." (N Bd 4 s. 39) David (Brolin) talar om humanismen och moralen som något gott i sig, som att Nietzsche inte tar hänsyn då han är "omoralisk", men missförstår Brolin då inte i grunden vad Nietzsches kritik av moralen går ut på; att skärskåda människan som slavar under fantomer utan att känna sig? Nietzsche skriver: "Jag började undergräva vår *tilltro till moralen*. Men ni förstår mig inte? [...] där moralen uppträder, precis som varje slags auktoritet, *skall* man inte tänka, ännu mindre tala: där *lyder man* bara! Så länge världen funnits har ännu ingen auktoritet varit villig att bli föremål för kritik. Och att kritisera moralen, moralen som problem, att betrakta den kritiskt: hur sa? var det inte - *är* det inte - omoraliskt? [...] moralen erbjuder [...] allehanda avskräckningsmedel för att hålla borta kritiska händer." (N Bd 4 s. 10) Brolin begår felet, utöver att ha förbisett liknande nyckelpassager hos Nietzsche, att inte fråga sig *vem det är som talar eller vilken kraft det är som driver*. Är Nietzsche ironisk? Vill han bli tolkad och läst med försiktiga ögon eller vill han bli tagen på orden? Vill han att människan ska tänka efter, kritisera sin moral och fundera över om hon kan göra arbetet till något hon *vill* snarare än något hon finner förnedrande, eller vill Nietzsche verkligen producera slavar som inte tänker efter och som bara lyder den givna moralen, utan att väcka kritik? *Brolin läser Nietzsche så fel att han avslöjar mer om sin dåliga läsning än vad Nietzsche själv skriver*. Vår tids Strauss citerar många källor, förvisso, han skramlar runt på mycket fakta, men varför inte hellre *förstå* vad han läser? När man läser Brolin förstår man varför Nietzsche skriver det följande: "I dag hör det inte bara till mina vanor utan också till min smak - en illvillig smak kanske? - att inte längre skriva något som inte får alla människor som "har bråttom" att förtvivla. Filologin är nämligen den ärevördiga konst som framför allt kräver en sak av sina anhängare: att röra sig vid sidan av, att ge sig tid, att hålla sig stilla och vara långsam -, en *ordets* guldsmedskonst och -konstfärdighet som har idel fint och försiktigt arbete framför sig och inte uppnår ett dugg om den inte uppnår det *lento* [långsamt]." (N Bd 4 s. 14) Brolin beklagar sig över att Nietzschelitteraturen är så omfattande och inte kan "överblickas av en enskild", (s. 8) men hur effektivt skrivs Shakespeare av ett oändligt antal apor? *Måste man inte framförallt ta hänsyn till kvaliteten?* "Nietzsches mest övergripande projekt" skriver Deleuze "är att införa begreppen mening och värde i filosofin." (Deleuze *NoF* s. 31)

sinne/förnuft/njutning/liv mot kropp/sinnlighet/känsla/smärta/död; den bevarar guds rike trots att Gud är död, där det döda får härska över livet. *Dualismen är en mänsklig tanke (struktur) som ställs mot det livet.* Den befruktas alltför lätt av tankar som att den vita europén i sig är bättre än den svarta afrikanen, att äldre människor förtjänar mer än yngre, att kriminella människor är sämre än icke-kriminella. Den är en struktur som skapar mer strukturer än den behöver; den är likt kroppen som spänner nacken i onödan när den sätter sig ned.¹²⁸ Dualismen är därmed *dekadent*, eller ett symptom på nihilism; den drar ner människan och försämrar livet.

19

Dualismens bot. - Den eviga återkomsten erkänner ingen klar hierarki, inga fasta kontraster, utan motsatsen: allt finns i allt: lyckan kommer och lyckan går. Det finns ingen början eller slut på världens hjul: det rör sig enligt lagen om ebb och flod. "Här som överallt förhåller det sig så: man vet inte, för att uttrycka det i kristna termer, om Gud har mer att tacka Djävulen än Djävulen Gud för att allt gick som det gick."¹²⁹ Det är inte frågan om sanning eller lögn, kropp eller själ, Gud eller Djävulen, att vara eller icke-vara, utan att vara genom att bli. Den eviga återkomsten ersätter frågan om antingen-eller med både-och: varat blir varande, döden blir liv; eller bättre uttryckt: *det är inte varat som blir varande; det är varandet som blir vara, skenet som blir verklighet, kroppen som blir själ.*

Återkomsten är inte menad att förstås som en vetenskaplig hypotes, som Nietzsche lyckades verifiera eller inte; en sådan läsning kräver sanningen av en idé som vänder sig mot sanningen. Ironiskt nog är detta ändå den mest populära refuseringen av idén.¹³⁰ Sanningen är snarare att *Nietzsche utvecklar idén om den eviga återkomsten för att röra sig bortom dualismen: mot ett livsbejakande, ett symptom på aktivt liv och nihilismen negerad.* Återkomsten är Platon vänd på huvudet: det finns ingen sanning, det finns inga former, det finns bara tolkningar och en radikal skepticism. Där Platon säger att det finns en större mening bakom allt, säger Nietzsche att det finns en mångfald av meningar. Där Platon går i dialog för en förnuftig verklighet, talar Nietzsche för den större lusten som ligger bakom; det irrationella begäret som styr över förnuftet, som skapar dualismen och

¹²⁸ Nietzsches tänkande kopplas lätt samman med andra sorters tänkande, som i det här fallet med "Alexander-tekniken".

¹²⁹ N Bd 3 s. 347

¹³⁰ Janaway *Beyond Selflessness: Reading Nietzsche's genealogy* s. 255

hans för och emot, varje drift som vill styra, varje vilja som vill härska; det för- eller a-
strukturella som skapar strukturerna. Där Platon söker sanningen, söker Nietzsche förstå
varför han söker den.

20

Nietzsches anarki. - Nietzsche drar förnuftet från tronen, som har satt sig över livet: "hur
ömkligt, hur skuggligt och flyktigt, hur gagnlöst och godtyckligt det mänskliga intellektet
ter sig i naturen. [...] Mänskligt är det, och endast dess ägare och upphov tar det så
patetiskt som om världen rörde sig kring det."¹³¹ *Sanningen och förnuftet är föreställningar
som människan har skapat sig, för att höja sig över världen, för att sätta sig i centrum och
stilla sin fåfänga, för att utnämna sig själv till en stående auktoritet som emellertid inte
förtjänar sin plats, och därför måste besegras med filosofens hammare.*¹³² "Sanningarna är
illusioner, och man har glömt att de är det."¹³³ Människan tror för högt om sin skapelse,
"sanningen", på samma sätt som hon tror för högt om sin andra skapelse, "Gud". Om
sedan sanningen är gudomlig eller Gud är sanningen är bara en följdfråga.

Sanningen är dock en slöja som vi skapar oss, för att alls kunna leva; myter vi hittar
på för att försköna och ge livet innehåll, där varje teori är en allegori, varje fakta en fiktion,
- för att kunna simma vidare i en värld som flyter. Snarare än att tala om *etablerade*
sanningar bör man dock tala desto mer om *spontana* sanningar (spontana
ordningar=anarki). Nietzsche rör sig försiktigt bortom gott och ont, och tar istället hänsyn
till krafterna som driver. Sanningen kan skapas både av fåfänga och ärlighet, av konvention
som förfular och en vilja till att försköna, blint och medvetet (av Eko och Narcissus).¹³⁴

¹³¹ N Bd 2 s. 503

¹³² Nietzsche var inte för den *politiska* anarkin - ligger orsaken i att den inte tog till vara på sin potential? -
han är dock filosofi-politiskt intresserad av att tillämpa anarkin, även om han aldrig myntar begrepp som
kulturanarki eller liknande, eller använder anarki som ett paraplybegrepp för sin filosofi. De många
brotten, som anarkisterna gjorde i samhället gav honom av allt att döma avsmak, varför han inte drog sig
för att kalla dem nihilister. Intressant är dock att Nietzsche har blivit en husgud för 1900-talets anarkister.
Kan man emellertid tala om Nietzsche som en *anarkist*? Kan man föreställa sig en *nietzscheansk anarki*?

¹³³ N Bd 2 s. 507

¹³⁴ Kaufmann *Nietzsche, Heidegger, and Buber*, s. 215; Heidegger talar om att vara "autentisk" eller
"inautentisk" (den eviga återkomsten är ett verktyg för att göra sig autentisk; den låter de varande fixera
sig eller stämma sig med varat: den skapar Dasein). Även om detta är en fungerande tolkning av vad
Nietzsche menar med frågan hur man blir vad man är, så kan det tyvärr förstås som en reducerande
tolkning, vilket Kaufmann förstår den som. Frågan om autenticitet är bara en aspekt av Nietzsches ännu
större fråga. Den är dock ett högst *autentiskt* försök, och därmed vida nietzscheansk och värdefull, om så
Kaufmann anklagar Heidegger för att vara reaktiv.

Även om man uppfattar världens gång som den eviga återkomsten, görs varandet med hjälp av sanningen till vara, med hjälp av fakta och teorier och myter görs skenet till verklighet, och världens hav till snöflingornas stad; där det flytande kan förstås som något fast, där kroppen kan bli själ, där förnuft kan vaskas ut ur en oförnuftig värld; men inte för att förstå världen genom att fnysa bort den som en samling kopior av original (skuggor av formerna) - det finns inga original -,¹³⁵ utan för att bejaka världen som den är.

21

Hamlets sanning och återkomst. - Den eviga återkomsten är frågan om hur man blir vad man är, hur man gör vara av blivandet, hur man ger form till sin karaktär och det kaotiska i tillvaron; hur man omfamnar livet som rinner ur handen, och ändå minns att världen flyter, att sanningen är lögn och förnuftet en lögnare. "Intellettet, denna föreställningens mästare, är fritt och löst från sina vanliga slavtjänster så länge det kan lura utan att *skada*, och firar då sina saturnalier. Aldrig är det överdådigare, rikare, stoltare, smidigare och djärvare: med skaparnöje kastar det om metaforerna och flyttar abstraktionernas gränsstenar"¹³⁶ *Hamlet återkommer och förvandlas*. Frågan förskjuts: hur kan man vara *och* inte vara samtidigt - *det* är frågan. Den eviga återkomsten är svaret: *amor fati*.¹³⁷

¹³⁵ N.B. Inte heller Apollon och Dionysos får förstås som givna original; även dessa är skapade myter, tankeverktyg för att omfamna världen. Det modernas originalitetsjäkt kritiserar Nietzsche förresten direkt i Bd 3, *Vandraren och hans skugga*, §122. Underförstått är att hela originalitetstanken i sig, ironiskt nog, har blivit en kliché. Med den här passagen för handen blir det förresten svårt att argumentera för Nietzsche som en modernist.

¹³⁶ N Bd 2 s. 513

¹³⁷ Magnus s. 179-185, *jmf* §71

fjärde delcykeln: om den eviga återkomsten

22

Alexanderhugg eller Damoklessvärd. - Återkomsten är Nietzsches antidot mot nihilismen, men det är upp till människan att förstå hur tanken ska omfamnas - går hon i samma spår eller går hon upp nya? *Välkomnar hon Ouroboros eller slår hon igen dörren på honom så huvudet flyger av?* Vill hon liv eller kastrering, evolution eller stagnering? Är den eviga återkomsten gudomlig eller smärtsamt demonisk?

23

Att gå i samma spår. - Nietzsche är i viss mening en ödesdiger profet (även utan Zarathustras mask): han ser vad som måste bli; framtiden är en nödvändig utveckling av det förgångna. Vi vet att vi måste dö, för allt som lever dör, och även vi måste fullfölja livets cirkel. "Vid anblicken av ett vattenfall tycker vi oss kanske i dess otaliga vattensprång, förgreningar och brytningar se ett exempel på egenmakt och viljefrihet; men allt är här oundvikligt, varje rörelse är matematiskt kalkylerbar. Likadant är det med mänskligt handlande. [...] Själv lever den handlande i illusionen om sin egenmakt; om världens hjul någon gång emellanåt stode stilla och det funnes ett räknekunnigt allvetande förstånd som kunde utnyttja dess uppehåll, så hade det kunnat räkna ut var enskild varelses framtid ända till den mest avlägsna tidpunkt och peka ut varje spår där hjulet kommer att rulla vidare."¹³⁸ *Hur vi än väljer så går vi ändå slutligen i utstakade spår* - det

¹³⁸ N Bd 3 s. 78; N.B. Nietzsche talar redan här (1878) om Världens hjul, dess nödvändiga gång, och framtiden som en matematisk produkt av det förgångna. Kritiker missar ofta att spåra tillbaka Nietzsches tankar till tidigare böcker, istället fästs vikten vid när en idé fick sitt namn för första gången, som att det måste vara punkten då idén föddes, istället för att se till hur idén fungerar, hur den föds i Nietzsches (tidigare) skrivande, eller varför den måste födas. Det nödvändiga är ett problem i Nietzsche-kritiken. Klossowski och Mellberg hänger upp sig på datumet, då Nietzsche först nämnde "den eviga återkomsten", och granskar därför skrifter först efter detta datum, eller tolkar den eviga återkomsten som en erfarenhet mer än en drabbande idé. Klossowski menar att erfarenheten av den eviga återkomsten är så extatisk att den av detta skäl måste skiljas från idén om världens hjul. (s. 56) Men var inte Nietzsche extatisk när han skrev om hjulets gång, och hur denna möjliggjorde en uträkning av allt som någonsin kan finnas? En friare tolkning erbjuds av Deleuze, som läser Nietzsche i sin helhet, och därför kan ta in tankar från hela författarskapet, trots att han riskerar en körsbärsplockning. Deleuze är reducerande i det att han tummar på vad som är nödvändigt eller inte, då han utelämnar den eviga återkomsten av *det samma* ur ekvationen. Den mer Nietzsche-trogne läsaren är rimligtvis den som kan koppla ihop lösa trådar, och se det nödvändiga sammanhanget, där andra ser förgreningar och brytningar, eller godtyckliga fragment, - utan att förneka fragment som att de inte var skrivna, eller är slumpmässiga, eller för att plocka garnityren men kasta tårtan.

finns ingen väg ur dödens grepp. Återkomsten innebär alltså oundvikligen även återkomsten av det samma och det liknande: *även den lille mannen återvänder - liemannen återvänder.*

24

Att bejaka det samma. - Det höga kommer alltid vara svårt att skilja från det låga, det sjuka från det friska, den kloke från token, men: "[ä]ven den skadligaste människan kan kanske fortfarande vara den nyttigaste med hänsyn till bevarandet av arten, ty hon underhåller [...] drifter utan vilka mänskligheten sedan länge skulle ha förslappats eller upplösts. Hatet, skadeglädjen, rov- och härskllystnaden och vad allt som annars kallas ont: det hör till artbevarandets förbluffande ekonomi, förvisso en [...] mycket dåraktig ekonomi."¹³⁹ Alla saker återkommer alltså, även det samma, men för det bättre.¹⁴⁰ *Det finns ingen slutlig frälsning från det förgångna.* Det finns ingen flykt från världens hjul, varken i form av återfödelse i himmelriket, eller i form av förnekelse av krafterna som skapar oss. Det finns bara *en* värld av *mångfald*, och den består av liv och död, där allting som uppstår en dag skall falla; en sorts kompostvärld som Linné hade för ögat, där döden redan finns i livet, och slutet redan finns i början.¹⁴¹

25

Damoklesfrågan. - Den eviga återkomsten innebär att människan kommer att vandra i utstakade spår, men det vore ett misstag att bara se till det manifesta, att förstå den eviga återkomsten som en evig stagnering. Idén betyder inte bokstavligt att varje människa kommer att återfödelse och leva om sina liv.¹⁴² Nietzsche ställer frågan: "Hur skulle du

¹³⁹ N DGV s. 13

¹⁴⁰ Deleuze negligerar den här sidan av den eviga återkomsten - för att rädda den? för att frälsa den eviga återkomsten från det skenbart onda? Det förblir ett mysterium varför Deleuze abstraherar bort att *även* det samma återkommer. I viss mening är Deleuze eviga återkomst en reducerad version av Nietzsche, förmodligen för att bara en del av Nietzsches återkomst passar in i Deleuze skillnadsprojekt. Hade inte Ockhams rakblad varit vänligare mot Deleuze teori om han använde ett annat begrepp än just "skillnad" för att beskriva vad allt består av.

¹⁴¹ Tassone s. 136-143

¹⁴² Nordin, föreläsning. Nordin menar att Nietzsches tes är att allting kommer att återvända rent bokstavligt, utan att koppla tanken varken till ironi, amor fati eller Guds död. Nordin anmärker dock, trots risken för att reducera tanken, att Nietzsche gör en långtgående tolkning av idén, åtminstone i jämförelse med Eliade. Problemet uppstår när Nordin påpekar att Eliade, i motsats till Nietzsche, inte tolkar den eviga återkomsten som en sanning utan som en myt. Vågar man emellertid tro att Nietzsche *de facto* såg den eviga återkomsten som en *sanning*, givet hans radikala kritik av just sanningsbegreppet?

reagera om en vacker dag eller natt en demon nästlade sig in till dig i din ensamaste ensamhet och sade till dig: "Detta liv, sådant du nu lever och har levt det, kommer du att få leva en gång till och otaliga gånger till."¹⁴³ Det är dock viktigt att förstå detta som en fråga, eller en provokation: hur skall du reagera? eller: hur skall du omfamna den eviga återkomsten? Att ta Nietzsche på orden, däremot, är att gå Ekos väg direkt utan att slå sig ner för att reflektera. Det intressanta är inte att bara *beskriva* den eviga återkomsten, utan att *problematisera* vad den innebär.¹⁴⁴

26

Den eviga återkomstens återvändo. - Nietzsche skisserade en bok, som skulle få titeln *Den eviga återkomsten, en profetias bok*, vilket visar hur varmt Nietzsche brann för idén, hans kungstanke.¹⁴⁵ Idén är dock inte viktig i bemärkelsen av hur sann den är *i sig*, utan hur sann den är *för oss*; den är snarare ett existentialistiskt imperativ än en objektiv utsaga. Med den eviga återkomsten vill Nietzsche lösa stagnationen i samtiden och omtolka vad livet handlar om: inte att uthärda en stagnerad tillvaro i väntan på frälsningen (en Godot som aldrig kommer), utan att befria sig själv, här och nu, och för alltid omfamna livet, istället för att vända bort blicken från källan som ger oss vår kraft.

Idén är däri en grundläggande kritik av romantiken. Nietzsche inspirerades av romantikens tro på den cirkulära resan; att vi föds i närhet till naturen och sedan separeras från den, för att slutligen återvända när man hittar vägen tillbaka. Motivet finns bland annat hos författare som Wordsworth, Rousseau och Goethe. Nietzsche parodierar dock detta hoppfulla cirkeläventyr, och menar istället att livet är en kris, att det inte finns någon väg tillbaka, ingen tröst att finna; att alla spår bryts, vilket möjligen erbjuder mer skräck än romantik - *att vara är att urarta*. Nietzsches budskap är en extrem profetia; det är således ingen slump att radikala tänkare som Heidegger, Deleuze, och Derrida kom att inspireras.¹⁴⁶

¹⁴³ N DGV §341

¹⁴⁴ Brodsky, G. M., "Nietzsche's notion of *amor fati*", *artikel*, s. 42; Brodsky presenterar ett livsbejakande, om än inte uttömmande, svar på hur demonens ord kan omfamnas: en fin redogörelse för vad budskapet innebär för den som är intresserad.

¹⁴⁵ *Ibid.*, s. 146

¹⁴⁶ Megill s. 17ff

Förvisso återkommer det cirkulära hos Nietzsche, men omvärderat, för han strider för en ny sorts mytologi:¹⁴⁷ världen och människan är, i hans mening, konstverk som skapar sig. Nietzsche återföder ormen, men inte för att behålla livet i cirkelns boja, utan för att befria det levande: *han låter Ouroboros få bita sig i svansen*. Istället för att sätta tanken mot livet likt Descartes, för att rättfärdiga livet; - sätter Nietzsche den mot sig själv för att skapa mer liv, och rättfärdiga tanken. Nietzsche bemäktigar sig ormen och håller den framför spegeln - han låter återkomsten återvända, och förevigar den därmed; - för frågan är inte: är återkomsten sann? utan vad har vi för nytta av den? *Hur kan vi använda ormen som ett vapen mot sig självt?*¹⁴⁸

27

Sanningsvärde och praktiskt värde. - Frågan är inte om återkomsten är sann i sig, vilket är ungefär lika märkligt som att fråga sig hur sann en hammare är i sig. *Den eviga återkomsten är ett tanke-redskap, inte ett sanningsanspråk*. För att vara klar: sanningen är inte, som det återkommande hävdas, att människan är dömd att leva om sitt liv ett oändligt antal gånger. Detta är inte Återkomstens innebörd. Sanningen är snarare att Nietzsche kastar av sig Sanningen, eller ödmjukare formulerat: *Nietzsche är mindre intresserad av den eviga återkomstens sanningsvärde än dess praktiska värde, och använder idén som ett redskap för att bryta stagnationen omkring sig*.¹⁴⁹ Han fullföljer inget fysikaliskt bevis av idén utan formulerar den som ett existentiellt imperativ: lev på ett sådant sätt att du vill leva det igen, istället för att se fram emot en kommande frälsning eller förlåtelse. Nietzsche placerar därmed himmelen och helvetet på jorden. Varje val är oändligt tungt: ansvaret evigt närvarande. Människan är, i Sartres ord, dömd till frihet.

Nietzsche formulerar sig dock utan Sartres ressentimentsfyllda ton, för han vet att människan förslavas av idéerna och begreppen hon skapar sig. Om Gud har fallit måste också hans herravälde falla, det vill säga tanken om människans fördömande, och människan som den ofullständiga guden. Människan är varken fallen eller "dömd" som Sartre och Camus skriver; - människan är fri att bli drottning över världen som hon skapar sig, och fri att gå under av egen hand, om hon inte lär sig hantera återkomsten som ett

¹⁴⁷ Yelle, R., *The Rebirth of Myth?*, s. 176; Nietzsches hopp om en ny mytologi strömmar förmodligen ur Friedrich Schlegels liknande hopp.

¹⁴⁸ Deleuze *DaR* s. 302

¹⁴⁹ John Nolt

tankeredskap.¹⁵⁰ Detta är orsaken till att idén är den högsta formeln för affirmation men också "den tyngsta vikten i vågskålen"¹⁵¹: ett verktyg för urval, vilket är motbjudande för svaga (som känner sig dömda), och upplyftande för starka (som känner sig befriade: "de fria andarna"¹⁵²).

28

Vikten av måtta och att spåra ur. - Den tyngsta vikten i vågskålen handlar inte om ett enkelt val, vilket namnet röjer; valet är aldrig över utan ständigt närvarande. Det handlar inte om att en gång för alltid ta ut segern, utan snarare om att kriga vidare, att ständigt bryta gamla spår, och stagnerat, sunt-förnufts-tänkande; för att återkommande *spåra ur*. Den eviga återkomsten handlar om att *lära sig omvärdera alla värden som man tar för givna*. Nietzsche argumenterar därför nitiskt eller rentav nihilistiskt mot förenklingar och binära förhållanden som tas för självklara, och låter istället *måttan* få stå som den högsta dygden; för det finns inga problemfria motsatser (inte heller mellan måttan och vikten av att spåra ur): för mycket klarhet skrämmer läsaren; det ofullständiga är bättre än det fullständigt uttömmande; fragment säger mer än hela verk; för mycket sol ger öken; det sjuka kan vara gudomligt. Varje försök att förenkla och skapa ordning i tillvaron biter sig i svansen. Den klarsynte Nietzsche attackerar därför klarheten själv, och flyttar om alla gränser, för att istället omfamna världen som ett vågspel. Hur tänker man, frågar sig Nietzsche, bortom ljus och mörker, klarhet och dimma, gott och ont, kvinna och man?¹⁵³ Vad håller ihop en sådan (anti-dialektisk) filosofi - kretsar tankarna kring ett centrum av galenskap eller klokhet, *eller både och*?¹⁵⁴

29

Nietzsches återkomst. - Är det något som återkommer i Nietzsches författarskap, så är det den närvarande viljan att just visa att allting kommer tillbaka. Nietzsche skriver för att

¹⁵⁰ John Nolt

¹⁵¹ N DGV §341

¹⁵² N Bd 3 s. 15

¹⁵³ Ooppel *Nietzsche on Gender: Beyond Man and Woman*, s. 186

¹⁵⁴ Klossowki, s. XVff; Klossowskis huvudtes är att Nietzsches tankar kretsar kring galenskap; jmf med Deleuze, som menar att skillnaden är den eviga återkomstens kärna. N.B. Klossowski dedicerar *The Vicious Circle* till Deleuze. De nämnda tänkarna är idéledes släkt, och emellanåt sammanvävda. En god idé är att läsa dem parallellt.

mäcka sig världens vågspel och återvänder ständigt till gamla tankar och vrider till dem, förnyar dem, så att ingen tanken stelnar, och upprepar sedan urspårningen. Detta är Nietzsches metod, hans sätt att reflektera, *Nietzsches återkomst*: att inse samma sak ur oändligt många vinklar, att fylla världen med metaforer som rinner ur samma källa, vilket ger olika perspektiv av en och samma filosofi. Effekten är en intensiv närvaro och en känsla av outtömlighet - *Nietzsches författarskap är en oändlig källa man kan luta sig över*; det är en sorts evig återkomst till Återkomsten, ett ständigt famnande efter rätt begrepp för hur världshjulet rullar, ett ständigt prövande av begreppet när det väl anländer.

Ouroborus smyger sig på Nietzsche, från första sidan han skriver till den sista, ringlande i cirklar: en insikt om livet som ett vågspel av krafter, av tragedi och komedi, av njutning och smärta, av dimma och ljus; en känsla för människans behov av förnuft och tilltro till livet, men en misstro till dess skäl; en återkomst av teater, där människor klär ut sig, i sig själva, i varandra, och rör sig likt vågor mellan skratt och gråt, misär och extas; för livet, för att livet skall fortsätta, för att omfamna tillvaron - om så den i vågdalen är fruktansvärd. "Åh, mina bröder, förstår ni mig? Förstår ni denna lag om ebb och flod? Ibland är också vår tid inne!"¹⁵⁵

Nietzsches projekt är, med andra ord, att bevisa *carpe diem* = *carpe vitae*; att det lilla är det stora, att det stora är det lilla; att *en* stor tanke kräver ett mångfaldigt och outtröttligt arbete av lidande och ensamhet,¹⁵⁶ men att verkligen bejaka en sådan tanke eller ett magnifikt ögonblick, det är att omfamna evigheten. Vad Nietzsche söker bevisa är att den lilla skillnaden, att det svaga mer än något annat: defekterna, det avvikande, de fria andarna, aforismerna - håller människan stark och förädlar samhället i det långa loppet: genom kapillärkraft, genom att skada det likartade så att det aldrig får stelna och stagnera eller fördummas.¹⁵⁷ Nietzsches filosofi handlar alltså lika mycket om de svagas överlevnad som de starkas, för de "härligaste färger [har] utvunnits ur låga, ja, föraktade ämnen",¹⁵⁸

¹⁵⁵ N DGV s. 16

¹⁵⁶ N Bd 3 s. 110f

¹⁵⁷ N Bd 4 s. 140f

¹⁵⁸ N Bd 3 s. 21

och "kulturen har gått förlorad i Tyskland",¹⁵⁹ för den trodde för mycket om sig själv; den trodde sig vara för stark. Nietzsches författarskap är därför en hågkomst, eller en evig återkomst av det samma: insikten att det starka och svaga, det höga och låga, vågdal och vågtopp är ett och samma vatten.

Återkomstens ständiga närvaro i Nietzsches böcker, får slutligen *hela* författarskapet att skina, från första bladet till sista sidan, för *närvaron förblir som den är*. Den håller Nietzsche kvar i ett ändlöst kretslopp av insikter, såsom han själv kanske levde sitt liv: oändligt närvarande, liksom solen som aldrig slutar skina. "Jorden glider över från dag till natt" skriver Schopenhauer; "individerna dör; men solen själv lyser utan avbrott i sin eviga dag."¹⁶⁰ "Landskapen växlar" skriver Safranski, "fönstret, genom vilket man tittar på dem, förblir."¹⁶¹ Problemet i att se tiden rinna bort och därför känna oss små eller längta efter ett liv efter döden, ligger inte i *vad* vi ser, utan i *hur* vi ser. Evigheten finns emellertid redan här; den finns i oss.¹⁶² "Omvänd er. Himmelriket är nära."¹⁶³ Om vi tittar med Nietzsches ögon, om vi vänder på blicken och ser med hans böcker, om vi tittar genom oss själva som fönster; då är vi inte längre små, obetydliga delar av en evig tid som inte är för oss, utan även vi är oändligt närvarande i den tid vi väl lever, om så världen kring oss faller: *vi är evigheten*. "Som väsen är vi i det snurrande hjulets tid" skriver Safranski, "men som självnärvaro och uppmärksamhet är vi själva solen och evig dag"¹⁶⁴ - ännu ett skäl till att *vi måste lära oss att se oss i ögonen*.

¹⁵⁹ N Bd 2 s. 14; kapitlet om David Strauss är en ringklocka för kritiker som David Brolin, vilka försöker framställa Nietzsche som en (proto-)fascist. Bd 3 ordineras som boken för den som ännu har inte upptäckt Nietzsches ödmjukhet och "blygsamhetens dygd". (s. 22) Frågan som här ställs är om inte Nietzsche står närmare den glada Buddhan än Hitler, visdom inte folkets, glädje inte hat, förnuft inte rädsla? Varför kommer man undan med att förtala Nietzsche, men inte lika lätt undan med att ställa Gandhi bredvid Hitler? För att trenden har blivit etablerad? För att den onda cirkeln har blivit tradition? Varför dessa glåpord mot filosofen som lärde sig omfamna (hela) världen och älska sitt öde, som gjorde östfilosofin till ett glädjebudskap, och Schopenhauers pessimism till ett livsbejakande? Varför denna mänskliga vilja att även korsfästa anti-krist - av misstro, av dårskap, av gammal vana?

¹⁶⁰ Schopenhauer s. 386

¹⁶¹ Safranski *Nietzsche, tankarnas biografi* s. 207

¹⁶² N *Antichrist* s. 119, §29

¹⁶³ Matteus 3:2, Bibeln

¹⁶⁴ Safranski *Nietzsche, tankarnas biografi* s. 207

Återkomsten som det Ena. - Återkomsten binder samman vardandets värld med varats, det föränderliga med det oföränderliga, det skapade med det opåverkbara. *Den eviga återkomsten är vardandets vara: betraktelsens höjdpunkt, insikten att världen aldrig kommer nå jämvikt: det finns inget slut på den eviga återkomsten.*¹⁶⁵ Framtiden är oundviklig. Den är förvisso begränsad, men i det att den måste fortsätta; den kan inte upphöra, den måste återkomma, för om tiden en gång hade kunnat nå en jämvikt, ett slut (eller en början om man rör sig bakåt i tiden till en första punkt), så hade det redan inträffat, för hur skulle blivandet en gång ha kunnat bli till? Vad skapade skapandet?¹⁶⁶ "Den förflutna tidens oändlighet betyder endast detta: att blivandet aldrig kan ha haft en början, att det inte är något som självt har blivit till."¹⁶⁷ Varje ögonblick röjer denna insikt, med sin flytande form, att världen blir och att den ständigt måste bli genom evig återkomst med början och slutet överallt och ingenstans. I själva verket är det ett misstag att alls prata om världen, som att den en gång skapades, och nu fortsätter att bli.

En lösning skulle kunna vara att vända på grammatiken för att förstå det bättre; det är inte världen som blir, utan blivandet som världar sig, men även denna meningen innehåller ett subjekt som prediceras, som att det en gång fanns något fast som nu rör sig, trots att det aldrig har eller kommer att finnas en rörelse som kan bli till något fast. *Panta rei* betyder att även flytandet måste röra sig, för om det en dag kunde sluta, hade det aldrig kunnat börja. "Den eviga återkomsten är alltså ett svar på *övergångens problem*. Vi missförstår uttrycket "evig återkomst" [kosmologiskt] om vi förstår det som "återkomsten av det samma". Det är inte varat som återvänder, utan snarare själva återvändandet som konstituerar varat. [...] Det är inte det enda som återvänder, utan återvändandet är snarare självt det Ena."¹⁶⁸

Amor panta rei. - Att allting flyter betyder att det inte finns någon stabilitet; krisen är permanent: varje vana som skapas är tillfällig, världen som omfamnas är vatten mellan

¹⁶⁵ Mellberg s. 148f

¹⁶⁶ Spindler *Philosophie de la puissance* s. 79f

¹⁶⁷ Deleuze DoN s. 93f

¹⁶⁸ *Ibid.*, s. 95

fingrarna. Det gäller därför att gå emot sin tid, att vara otidsenlig när allt förfaller: när den tyska kulturen blir för nöjd, när Wagner blir för självgod, när tänkandet, kulturen och filosofin blir en vanesak, och livet får betala. *Förgängligheten måste ständigt genomskådas, för att kunna bejakas; den goda förgängligheten måste skiljas från den dåliga.* En samtid som kan botas, eller i bästa fall upphävas, betyder en bättre framtid.¹⁶⁹

Det finns dock inget slutligt mål, bara ett ständigt förskjutande, bara en ändlös återvändo av ännu mer tillvaro utan mål och mening, där intet härskar. För alltid. Sådan är den eviga återkomstens budskap, i sin mest drastiska form. Tillvarons mening har gått förlorad, eller rättare sagt, den var ett fruktansvärt påhitt som antligen har avslöjats. Det gamla har uttömts för att ge plats åt det nya. Verkligheten, sanningen, och meningen har avslöjats, så som människan har känt dem. Det finns inget fast, utan tillvaron flyter i Herakleitisk mening; en tanke som återkommer hos tänkare som Hegel, vänsterhegelianerna och Marx. Det finns ingen sanning, ingen sked,¹⁷⁰ inget ting i sig. Livets värde finns för den som värderar; det kommer från värdeskaparen, som lutar sig över vattnet och älskar vad han ser. *Utan sanning finns bara tolkningar: olika perspektiv, skillnadens synsätt, avvikarens ögon. Världen vänds på huvudet: Gud blir Argos, Kristus blir Antikrist och Nietzsche och Legion, för vi är många.*¹⁷¹

¹⁶⁹ Mellberg s. 157-161; Mellberg påstår sig fastna i en labyrint när han kombinerar amor fati med den eviga återkomsten. "Det 'test' som den 'eviga återkomsten' utsätter oss för tycks handla om att acceptera genom att förkasta; om att förkasta för att bevara och bevara för att skapa nytt." Amor fati förstådd som att ingen tid får kritiseras, att allt som sker måste accepteras, och att inget kan skapas, förstöras eller omskapas, trasslar självfallet in Mellberg i en svår labyrint. Amor fati förstådd, däremot, som att älska det som är: krafterna som styr; den eviga återkomsten, som inte blivit till, utan är den ursprungliga lagen; tar en däremot till bergstopparna, bort från Mellbergs perspektiv, som förvillas i Nietzsches skenbara motsatser. Nietzsche skriver: "Det som [Herakleitos] skådade, *läran om lagen i blivandet och om leken i nödvändigheten*, måste från och med nu skådas för evigt." (Nietzsche, Bd 1, s. 149) Svåra begrepp kräver en slipad syn.

¹⁷⁰ The Matrix, film

¹⁷¹ Ibid., s. 166f

Andra cykeln: om att kasta av sig

första delcykeln: om historien

32

Historiens förfall och återkomst. - Dagens människor lever alltmer historielöst; de läser historia, förvisso - Arn, Utvandrarerna, Peter Englunds berättelser - men inte för lärdom utan framför allt för att underhållas. Människan blir således distanserad från historien: utanför, säker utanför dess svårbegripliga famn, trots att historien är jorden ur vilken samtiden växer.¹⁷² Bilden är relevant för Nietzsches tänkande, som utmanar bristen på historiekänsla, antingen genom övermättnad eller understimulans. Den eviga återkomsten är inte läran om en radikal subjektivism, utan snarare en doktrin som utmanar subjektivismens fundament, genom att vidga perspektivet: ta det bortom individen.¹⁷³ Nietzsche är återkommande kritisk mot (den tyska) samtidens närblindhet, som är för självnöjd, för stolt över sin kultur, för bekväm och släpphänt för att åstadkomma självövertäring, för inramad i konventioner, utan innerlighet och mod att utmana de rådande värdena med de som förut rådde och en dag skall återkomma.¹⁷⁴ Lika kritisk är Nietzsche emellertid mot oförmågan att kasta av sig historien: "Den som inte kan slå sig ned på ögonblickets tröskel, och glömma hela det förgångna, den som inte likt en segergudinna förmår stå på en punkt utan svindel och fruktan, hon kommer aldrig att få veta vad lycka är, och än värre: hon kommer aldrig att göra något som gör andra lyckliga."¹⁷⁵

Nietzsches poäng är att människor måste lära sig ta makt över historien, varken genom att bli dess slavar som bara skramlar på kunskap och inte upptäcker något nytt, eller genom att leva i ovetskap om sitt ursprung. Människan måste lära sig hantera både och, för att se vad som är möjligt, och återkommande skaffa tro på sin kraft. Annars landar

¹⁷² Nordin, föreläsning

¹⁷³ Bambach s. 286-294

¹⁷⁴ N Bd 2 s. 104f

¹⁷⁵ Ibid., s. 84

människan i den debatt som råder i vår egen samtid, där marschen mot framtiden skakas av tanken att misstag kommer att återupprepas; att tiden kan ses i analogi med årstiderna, att historien skapar oss.

Historien själv kan med andra ord ses som cyklisk av naturen,¹⁷⁶ vilket förfärr människan eftersom hon är rädd för sig själv; hon vågar inte omfamna sin kraft, eller se sig i spegeln. Människan måste därför lära sig, menar Nietzsche, hur hon (stoiskt) ska förhålla sig till historien med *måtta*; hon måste lära sig att ta makt över historien genom att återkommande våga testa sin kraft: "För att bestämma detta mått och genom det sedan den gräns vid vilken det förflutna måste glömmas, om det inte ska bli nuets dödgrävare, måste man veta exakt hur stor en människas, ett folks, en kulturs *plastiska kraft* är, jag menar kraften att egenartat växa ur sig själv, omvandla och införliva förgånget och främmande, läka sår, ersätta förlorat, ur sig återskapa sönderbrutna former."¹⁷⁷ *Med hänsyn till historien handlar återkomsten om hur människan bör tar makt över historien: hur det förgångna skall införlivas med samtiden. Skall det ske för historikern eller livet?* Nietzsches val är tydligt när han väljer att citera Goethe som skriver: "För övrigt avskyr jag allt som endast informerar mig utan att stegra min verksamhet eller omedelbart levandegöra mig".¹⁷⁸

33

Historiens vågspel och Tysklands fåfänga. - Nietzsche menar att människan återkommande måste lära sig att kasta av sig historien, eller sin del av historiens gång, för den rör sig i följande mönster: en civilisation uppstår, blir rik, lever i lyx och överflöd och kollapsar därav; den tappar sin dygd. Historien består med andra ord av uppgång och fall, och blir man någonsin för nöjd är kollapsen nära. Detta är orsaken till att Nietzsche kritiserar sina samtida tyskar, som "är alltför upptagna av sig själva" och ser sin egen bildning som "tidens mognaste och skönaste frukt", "ty vad kan vara mer pinsamt än att se hur den vanskapte står framför spegeln bredbent som en tupp och utbyter beundrande ögonkast med sin egen spegelbild?"¹⁷⁹ Tyskland har enligt Nietzsche tappat sin dygd. Det är därför

¹⁷⁶ Nordin, föreläsning. Nordin lyfter fram Eliades insikter om den eviga återkomstens förhållande till eurocentrismen, men insikterna kan hittas redan hos Nietzsche i Otidsenliga betraktelser, framförallt i kritiken av David Strauss och den tyska optimismen.

¹⁷⁷ N Bd 2 s. 85

¹⁷⁸ Goethe citeras av N Bd 2 s. 81

¹⁷⁹ N Bd 2 s. 13

inte märkligt att Nietzsche, som ofta reflekterar över den grekiska visdomen: *känn dig själv!* - irriteras över sitt Tyskland, som tror för högt om sig själv. *Då Nietzsche är för att man ska känna sin styrka, finns det inget mer förnedrande än när hela Tysklands folkanda blundar för sin svaghet.*¹⁸⁰

34

Nietzsches nostalgi. - Äcklad över sin samtid vänder Nietzsche hellre blicken mot antikens Grekland. Det finns ingen dröm om ständig utveckling hos Nietzsche, utan drömmen om det evigt nya ersätts istället av tanken på en återkomst, en nostalgi för det grekiska. Kulturen föddes i Grekland och den skall återvända till Grekland.¹⁸¹ Detta är skälet till att Nietzsche, åtminstone inledningsvis i sitt författarskap, vill se Wagner som den moderna Aeschylus, och blir så besviken när Wagner inte lever upp till hans förhoppningar om att införliva det grekiska i den tyska kulturen.¹⁸²

Där Nietzsche ser ner på den tyska bildningen, beundrar han nämligen grekernas sätt att "organisera kaoset [...] av utländska, semitiska, babyloniska, lydiska, egyptiska former och begrepp, och deras religion, en hela Orientens verkliga gudakamp."¹⁸³ Nietzsche beundrar den grekiska kulturen för den bejaktar världens mångfald och står fast mot stötarna som kommer både utifrån och inifrån, då den lär sig att bemäktiga tillvarons vågspel: "Så tog de åter sig själva i besittning: de förblev inte längre hela Orientens överhopade arvtagare och epigoner; de blev rentav, efter en besvärlig kamp med sig själva, genom den praktiska utläggningen av detta tänkespråk [*känn dig själv!*], de som lyckligast

¹⁸⁰ Nordin, föreläsning; Nietzsche riktade en likartad kritik mot Grekland i *Tragedins födelse*, där han påstår att den grekiska kulturen har blivit för apollinisk (för stel, för lite av ett vågspel). N.B. Nordin talar om Löwiths teori som är en tolkning av Nietzsches idé om den eviga återkomsten.

¹⁸¹ *Jmf* med Deleuze Nietzscheläsning som till en viss utsträckning framstår som något av en utvecklingsiver, trots Deleuze egen (eviga) återkomst till de gamla mästarna; Hume, Spinoza, Carroll. Problemet med den eviga återkomsten, förstådd av Deleuze, är de många nyanser som försvinner i hans kristalliseringsförsök. Deleuze intention är att öppna nya dörrar för tolkningar, men riskerar han inte att stänga desto fler, då han förfinar begreppet istället för att se till begreppets inneboende mångfald?

¹⁸² Megill s. 78

¹⁸³ N Bd 2 s. 149

berikat och förmerat den nedärvda skatten och de förstfödda förebilderna för alla kommande kulturfolk."¹⁸⁴ *Grekerna var de första att ta makten över återkomsten.*

35

Nietzsches filosofi och betydelse för vår tid. - Platons idévärld hänger på ett hårstrå över filosofin. Det finns alltid en risk för att verka tala om en annan värld, en hinsidesvärld eller en värld av former, när man skriver om idéer; att skriva för abstrakt, som att orden egentligen inte rör denna värld. Den eviga återkomsten är dock högst aktuell, eller rent av oändligt aktuell. Den rör inte bara världen, utan driver den - fullständigt. Den eviga återkomsten är platonismen vänd på huvudet, för den handlar om den *här* världen, inte om en värld bortom denna: en *metafysik*. Nietzsche tar konkret itu med (den tyska) kulturens sjukdomar: ressentimentet och nihilismen. *Morgonrodnad* är tankar om de moraliska fördomarna. *Mänskligt, alltförmänskligt* är ett slag mot människans fåfänga och låga kultur. *Otidsenliga betraktelser* är en kritik av fabriksvetenskapen i samhället, ett attentat mot samtiden som har blivit så närblind att den inte längre ser sig för vad den är, som har förvridit historiens nytta till något skadligt för livet; som har börjat ta sig för givet och inte längre vågar se sanningen i ögonen.

Nietzsches texter är ett evigt vågspel, mellan konkret och abstrakt, mellan nu och då, mellan individ och stat; för han vill att läsaren ska se den här världen, lära sig tyda den, luta sig över källan och lära sig se. Det rör sig inte om att se bort från det konkreta som ett lågt och förfallet skuggspel (att gå i kristendomens spår), utan att släppa in ljuset, och låta morgonrodnaden sprida sig med förmiddagens filosofi. Det handlar om att se tillvaron och människan i vitögat. Det handlar om *amor fati*. Det är således ett misstag att förkasta Nietzsches huvudidé, den eviga återkomsten, som otidsenlig i bemärkelsen att den inte betyder något för oss, eller som en kristendomskritik eller en tokig idé från en galning, som bara skrev vad han kände för, utan att ha en större tanke bakom orden.

¹⁸⁴ N Bd 2 s. 149; Nietzsche drar sig inte för att markera att *kultur* och *kultivera* (att odla jord) delar etymologi. Växtmetaforiken återkommer ofta hos Nietzsche. Kulturskatten förstås som något samtiden sår och får skörda efter hur väl den omhändertas. Den goda kulturen är en befruktad kultur, inte en *självnöjd* kultur. Den tyska jorden måste beblanda sig med den grekiska jorden, fast ständigt med måtta: inte för att begrava sig i den, utan för att ge den tyska kulturen näring. Livets metaforik hör i sin tur ihop med vattnets metaforik: vågspelen och den flytande tillvaron. Det finns system även hos Nietzsche för den som letar, men mer av ett organiserat kaos, än att han uttryckligen talar uttömmande om varje begrepp han myntar, som *den eviga återkomsten*. En idé är istället att se till vilka bilder han förknippar den med, vilka krafter den förankras till, *hur* den presenteras. En idé är även att utveckla en känsla för etymologi, för att förstå vad Nietzsche anspelar på med sin ordval. Det är väl värt att minnas att han inledde sin karriär som filolog.

Nietzsche var uttryckligen: "*Mot kritiker av korthet*. - Något kort uttryckt kan vara frukten av åtskilligt längre tänkt: men en läsare som är ny på området och inte alls tänkt efter i den saken ser i allt kort formulerat något embryoniskt, och inte utan en viss förebråelse mot upphovsmannen, som serverat något så omoget och ännu inte färdigvuxet."¹⁸⁵

Det är en konst att läsa Nietzsche, för hans projekt är just otidsenligt; det kräver tid och att man tolkar honom, snarare än att man går i hans spår, tar honom för bokstavligt, eller fördömer honom i hast. "Tror ni att det nödvändigtvis är styckverk för att man ger (och måste ge) er det styckevis?"¹⁸⁶ Det handlar inte om att "först se något nytt, utan att se det gamla välbekanta, av alla förbisedda *som nytt*. [Detta är] vad som utmärker verkligt originella huvuden."¹⁸⁷ Det är en konst att läsa Nietzsche, att använda det gamla välbekanta, och fånga dess potential: låta det bli vad det är, för Nietzsches projekt, om så det strider mot Platon, är fortfarande didaktiskt. Nietzsche skriver för att lära, för att hans läsare ska se och "lära sig att *reflektera*",¹⁸⁸ eller spinna vidare på hans tankar. Nietzsche skriver för att skapa fria andar i världen, som kan se även det oskrivna, och upptäcker mer genom att titta igen.¹⁸⁹ "Det finns säkert många klok och välsinnad läsare som kan komma med en giltig invändning mot detta. Men för de plumpas och illvilligas skull bör det ändå sägas att författaren här, som så ofta i denna bok, är intresserad just av invändningar och att det i den står mycket att läsa som inte uttryckligen står skrivet."¹⁹⁰ Nietzsches idéer är så gamla som vi gör dem, men de kan inte omfamnas utan vilja till reflektion. Om de inte betyder något för läsaren, måste hon fråga sig vilka ögon hon läser med, innan Nietzsche förkastas: vad kan jag göra med detta? vad betyder detta för *mig*? Var Nietzsche en rasist eller ironiserar han över rasismen? *Måste jag hylla Nietzsche eller genomgående förkasta honom, eller bör jag snarare läsa honom bortom gott och ont?*

Det otidsenliga i Nietzsches verk är en idévärld fylld av former, men inte som perfekta original, utan som en jord vi kan växa ur, sentenser vi kan återkomma till, tankar som inspirerar, så vi själva kan skapa vidare. Nietzsches storhet är att han förvandlar Platons perfektion till ett evigt förädlande. Innebär detta att återkomsten är aktuell eller av

¹⁸⁵ N Bd 3 s. 313

¹⁸⁶ *Ibid.*, s. 313

¹⁸⁷ *Ibid.*, s. 337

¹⁸⁸ *Ibid.*, s. 329

¹⁸⁹ *Ibid.*, s. 14

¹⁹⁰ *Ibid.*, s. 329

betydelse för vår tid? Är den rent av *nödvändig* att känna till, för att förstå oss själva? Det finns ingen tvekan hos Nietzsche: *idén är skäl nog att skapa en ny tideräkning*. "Enbart själviakttagelse räcker inte på långt när för att vinna självkänedom: vi behöver historia, för det förflutna strömmar i hundratals vågor vidare inom oss; vi själva är ju inget annat än vad vi i vart ögonblick upplever av denna ström. [...] Även i *vår närhet* lever de senaste tre århundradena högst sannolikt ännu kvar i alla sina kulturella färgskiftningar och strålbrytningar: de väntar bara på att bli *upptäckta*. I många familjer, ja även hos enskilda personer ligger skikten ännu vackert och överskådligt varvade: [...] Egypten och Grekland, Bysans eller Rom, Frankrike och Tyskland, i de vandrande eller de bofasta folkens tidsålder, i renässans och reformation, hemma och borta, ja [tänk att] i hav, skog, berg och planta återuppleva detta vardande och förvandlande egos alla reseäventyr. - På så vis blir självkänedom en all-känedom vad gäller all förgången tid."¹⁹¹

Återkomsten är aktuell, för den skapar världen som vi känner den, eller den är snarare *blivandet* ur vilket vi urskiljer allt. Att historien skriver oss, och väntar på att upptäckas, betyder inte att den kör över oss, eller att vi behöver fasa för historien; inte heller betyder det att vi behöver upphäva tiden, eller att människan är maktlös; det betyder att vi kan upptäcka oss, att *vi kan kämpa vidare i vår strävan efter självkänedom*.¹⁹² "Historien tillhör framför allt den handlande och mäktige, den som kämpar en stor kamp, som behöver förebilder, lärare, tröstare, och inte förmår finna dem bland sina kamrater och i samtiden. Så tillhörde den Schiller: ty vår tid är så usel, sade Goethe, att diktaren inte längre finner någon användbar natur i det omgivande mänskliga livet."¹⁹³

36

Nietzsches otidsenlighet. - Nietzsches historiesyn är mer komplex än att man bara uppmuntras att se bakåt, nostalgiskt, som att det fanns en guldålder vid historiens början

¹⁹¹ N Bd 3 s. 345f

¹⁹² Eliade s. 146-158; Eliade hävdar, utan vidare argument, att Nietzsches hållning är "maktlös". Tesen är märklig. Förmodligen menar Eliade att Nietzsche förlägger guldåldern vid historiens början eller historiens slut, likt Marx, men båda fallen är orimliga. Snarare menar Nietzsche att guldets upptäcks *nu*, att verkligen känna oss själva och vår tid är med andra ord att känna historien. Nietzsche vill inte röra sig mot ett slut på historien; han vill inte heller kasta av sig historien; han vill *bemäktiga* sig historien. De döda ska inte få begrava de levande (N Bd 2 s. 95). "[H]istorieskrivningens själ ligger [snarare] i den stora *drivkraft* som en mäktig människa erhåller från den." (93) Nietzsche är tydlig: historien skall stå i livets tjänst, för "ett folks, en kulturs hälsa. Ty vid ett visst övermått av historia sönderbryts och urartar livet och till sist även, genom denna urartning, historien själv." (90)

¹⁹³ N Bd 2 s. 90

som vi har fallit från; detta är att missta Nietzsche för den tid han lever i och kritiserar: "Allt modernt filosoferande är politiskt och polisiärt, genom regeringar, kyrkor, akademier, seder och människors fegheter inskränkt till det lärda skenet: det förblir vid sucken "om ändå" eller vid insikten "det var en gång." [...] Är detta fortfarande människor, frågar man sig, eller kanske endast tanke-, skriv- och talmaskiner?"¹⁹⁴ Den eviga återkomsten är inte mekanisk upprepning av det som redan har varit. Nietzsches historiesyn är inte Eko som bara kan säga vad andra redan sagt, utan Narcissus som *urskiljer* sig ur källan han vänder sig till,¹⁹⁵ det (skrivna) han reflekterar över. Är slutligen återkomsten aktuell? Nej, ännu mer: den är *otidsenlig* - "det vill säga mot tiden och därmed på tiden och förhoppningsvis till förmån för en kommande tid."¹⁹⁶

¹⁹⁴ N Bd 2 s. 109

¹⁹⁵ Olivier, B., "Nietzsche, immortality, singularity ...", *artikel*, s. 80f; Olivier beskriver närmare hur den singulära skiljs ur mängden. Den fria anden *behöver* nödvändigtvis inte mängden, men han skulle inte kunna *urskiljas* utan sin relation till mängden. Den verkligt exceptionella är inte en isolerad människa, utan en som urskiljs ur ett komplext nätverk av andra människor, som, för att försvåra bilden ännu mer, ständigt målar över den exceptionella med sina egna, ytliga observationer av vem han är. Den uddas relation till de samma omkring honom är en viktig grundsten i Nietzsches bygge, inte minst för att förstå den fria andens förhållande till pöbel- eller massmänniskan, och Nietzsches historiesyn. *jmf* §50

¹⁹⁶ N Bd 2 s. 82

andra delcykeln: om Gud

37

Den tyngsta vikten i vågskålen. - Den eviga återkomsten innebär en outhärdlig tyngd för ressentimentsmänniskan, för Gud är död; hon bara vägrar att förstå det.¹⁹⁷ Hon lever ännu kvar i Guds rike, där hon vägrar kliva ner från idolen som står kvar i varje kyrka.

Människan sitter fastnaglad till evigheten som ett kors, eller är hennes tillvaro snarare outhärdligt lätt, för att hon bara har ett liv att leva, snarare än oändligt många?¹⁹⁸ Det väsentliga är, hursomhelst, att båda tankarna grundar sig i ressentiment. Det kristna tänkandet ser återkomsten som ett straff, för utan en gud som kan frälsa henne, finns bara ännu mer jordeliv efter detta liv; eller så finns det ingenting alls, ingen himmel, inget bättre, inget rättfärdigande för all ondska som människorna har fått uthärda. Livet är alltså antingen oändligt tungt eller oändligt lätt för ressentimentsmänniskan. I båda fallen är det outhärdligt.

Återkomsten är testet som korsfäster människan, som inte kan lära sig att kasta av sig Guds rike: evigheten, vilken används för att nedvärdera det tillfälliga, det fåfängliga, det jordliga. Återkomsten är Nietzsches verktyg som han brukar för att vända nihilismen mot nihilisterna själva; den eviga återkomsten innebär en outhärdlig tyngd för ressentimentsmänniskan. Detta är skälet till att hon måste tampas med den tyngsta vikten i vågskålen, och fortsätter att uppfinna sig en Gud som kan frälsa henne från det tillfälliga, och göra henne evig; - en Gud som en dag kan släppa in henne i himmelriket.¹⁹⁹ Detta är skälet till att människan har satt vetenskapen i Guds plats - för att slippa den outhärdliga vikten i vågskålen.

38

Vetenskapens frälsning och fängelse. - Vetenskapen har slutat att vara ett verktyg i människans händer, för att istället bli till ett sätt att leva, eller snarare: ett sätt att *inte* leva;

¹⁹⁷ Brodsky, G. M., "Nietzsche's notion of *amor fati*", artikel, s. 41f

¹⁹⁸ Kundera s. 3

¹⁹⁹ *Jmf gärna* med Sartres tes om att människan är en fåfäng passion: existentialismen dryper av kristendom.

ett fängelse som människan har byggt sig för att skapa frihet, en terror hon har satt sig i för att leva i trygghet. Människan har bosatt sig på säker mark som ständigt rycks under fötterna på henne, då jorden visar sig rund, eller det uppdagas att jorden inte är alltets centrum etc. Människan har fångat sig i en evig återkomst av besvikelse och förtvivlan över att aldrig nå fram till den fasta marken hon ständigt längtar efter, för hon klarade inte av att verkligen döda Gud. Människans framgångsprojekt har blivit hennes begravningsceremoni; hon har visat sig alltförmänsklig och oförmögen att förvandla världen, för bara övermänniskan kan vrida den onda cirkeln ur led. *Människan kan förvisso vara en bro till det kommande, men inte ett mål; hon har gjort det tydligt att hon måste övervinnas.*

En ny hand måste få tag om människan, och vetenskapens kalla grepp måste lossas, så hon slipper att krossas under dess outhärdliga vikt, för den har inte infriat sina löften; den har misslyckats i aspirationen att vara ett oändligt framgångsprojekt - den har snarare visat sig vara dess motsats. Vetenskapen har lyckats ta patent på sanningen, men däri tappat bort den. Vetenskapen har fått hjulet att spinna med dieselkraft, och accelererat den eviga återkomsten, men dess panikartade fart har förskjutit insikten att cirkeln måste brytas. *Det spelar ingen roll att systemet längre finputsas, när det uppdagas att systemet i sig är ett misstag.*

39

Ekos välde. - Dagen människan blev en slav åt sitt verktyg, och tappade sin makt, lät hon verkligheten drunkna i hoppet om att oändligheten skulle rädda henne: att världen är en outtömlig källa på material, att döden kan undvikas med hjälp av medicinen, att vetenskapen kan gräva fram alla sanningar. Vetenskapen blev emellertid bara en ny Gud, i Herrens ställe, att hoppas bort livet på; en ny ond cirkel, och ett ekande helvete som kväver människan med evigheten, och Ekos armar, och Ekos sirensång som lockar bort människan från att fånga sin potential, och att känna sig själv och sin ändlighet, här och nu.²⁰⁰

²⁰⁰ Tassone s. 187-208; Heidegger och Nietzsche är i sin vetenskapskritik svåra att slita från varandra, för att inte komplicera deras relation, eller öda sidor på att utreda den, presenteras i stycket ovan snarare deras gemensamma mark. Heidegger hade dock en förkärlek för att utreda människans förhållande till *teknologin* snarare än *vetenskapen*, vilken snarare Nietzsche valde att tala om. Ännu en skillnad är att Nietzsche kritiserar vetenskapen bortom gott och ont, medan Heidegger är något klarare i sitt förnekande av modernismens framgångsiver, och mer nostalgisk.

Guds död omvärderad. - Nietzsche ifrågasätter om Guds död måste betyda en outhärdlig tyngd. Är livet förkastligt utan en Gud som styr eller skulle hans död kunna vara en återkomst för människan? Att Gud är död betyder att referenspunkten försvinner, för ursprung och sanning. Allt som förut kretsade kring Herren klipps av; en ny värld står för dörren. *Sanningen är inte längre ett svar från Gud, utan ett problem vi måste leva med, men den är vårt problem.* Om världen känns tom är det för att kristna värden ännu råder. Om Guds död betyder förtvivlan istället för glädje, är det för att människor inte vågar tänka, skapa eller värdera själva, och saknar en gud som kan tänka åt dem.²⁰¹

Nietzsche når insikten genom att ständigt återkomma till antikens Grekland, till Herakleitos, skeptikerna och stoikerna, för det är inte bara massmänniskan, utan även filosofer har genom tiderna behövt en säker grund att förhålla sig till, en fast punkt att stå på så de kan rucka världen och ändå veta att de kommer stå kvar; där Herakleitos, Diogenes, Pyrrhon och liknande tänkare har ansetts som undantag, eller störande inslag i tillvaron, vars filosofier därför inte etablerades på större skala. Istället såg man till tänkarna som säkrade evigheten för människan: Platon skrev om absoluta idéer, Aristoteles skrev om den orörliga röraren, skolastikerna skrev om Gud, vilket senare lämnade spår, eller härskade i smyg hos tänkare som Descartes, Spinoza, Leibniz, Berkeley och Kant. Människan var inte mogen förrän Nietzsches rungande hammarslag att kasta av sig Gud och hans makt och kläcka sig ur de kristna illusionernas skal, för att skåda från betraktelsens höjdpunkt: *den eviga återkomsten*.²⁰²

Ekos död och Narcissus förvandling. - Att Gud är död betyder förlorad identitet, för Gud finns inte kvar som en garant för säkra värden, trygga identiteter, eller ett fast subjekt. Guds död öppnar således upp för nya identiteter, nya möjligheter, nya återkomster och blivanden. Den eviga återkomsten - befriad ur Ekos grepp - rullar därmed tillbaka allt i det ena; ingen är längre bara sig själv, utan många: ett djup av tusen röster, en teater. Återkomsten betyder att jaget förvandlas, och splittras: att ständigt bli ny, att uppleva en evig återvändo av nya, realiserade identiteter. Stunden man upptäcker återkomsten som något mer än den onda cirkeln, förlorar man sig själv, för att bli mottaglig för andra sorters

²⁰¹ Hatab s. 14f

²⁰² Ibid., s. 2f

själv än det man redan är, vilket leder till en minnesförlust av det första självet och dess upptäckt av den eviga återkomsten, vilket i sin tur knyter cirkeln så att man än en gång kan upptäcka den eviga återkomsten och förloras och förvandlas på nytt osv. Man finner sig därmed i ett flöde av identiteter, där man blir vad man är, utan början eller slut. Detta är erfarenheten av Återkomsten. Inte känslan av att man förtvinar likt Eko inför tanken på Guds död, utan att man spirar likt Narcissus.²⁰³

²⁰³ Klossowski s. 56-62; Klossowski är mystisk i sin tolkning av den eviga återkomsten, som något skrämmande och ändå befriande. Tanken är så skrämmande, menar han, att Nietzsche var tvungen att vända sig till vetenskapen för att hitta bevis på att han inte var tokig, vilket han, enligt Klossowski, misstänkte efter att ha drabbats av "den onda cirkeln" idé. (s. 96f) Tanken är dock samtidigt så gudomlig att Nietzsche ansåg den som den högsta tanken och den högsta känslan. (s. 60) Är inte detta motstridigt? Varför skulle Nietzsche vilja göra sig av med den mest gudomliga tanken, den högsta känslan, hans viktigaste idé, som han själv säger, med plötslig hjälp från vetenskapen vars sanningshalt han kritiserade genom hela sitt författarskap? Insinuerar Klossowski att Nietzsche tappade sin självbehärskning? Används den kommande galenskapen som facit, eller tar han Nietzsche för hårt på orden - tror han att Nietzsche verkligen har hört Guds röst och plötsligt blivit galen, såsom Jeanne d'Arc uppfattades som galen/frälst? Spindler lyfter, till skillnad från Klossowski, mer ödmjukt fram hur idén är början på något nytt, en ny tid, ett solljus som träffar Nietzsche och drar upp honom ur världens förfall. Här är det inte tal om en skrämmande tanke som Nietzsche måste bevisa bort med hjälp av vetenskapen (en demon som jagar honom), utan snarare en tanke som pånyttföder honom (en insikt som förvandlar honom). (Philosophie de la puissance..., s. 76)

tredje delcykeln: om moralen

42

Herre- och slavmoral. - Nietzsche talar om två sorters moraluppfattningar som driver människan: herremoral och slavmoral. Herrens strävan upplevs som ondska av slaven. Där herren vill makt vill slaven trygghet. Där herren vill anfälla vill slaven skydda sig. Både herren och slaven vill emellertid *makten*. Skillnaden är att herren vågar visa det, medan slaven förnekar det och förställer sig. Den förre är aktiv och agerar, den senare är reaktiv och förskjuter vad han vill. Slaven säger nej åt skillnaden, nej åt det olika, nej åt det som inte är som han själv (han ekar gamla värden).²⁰⁴ Slaven (den förtryckta, mediokra eller missnöjda) behöver först något att förneka (den styrande klassen, den exceptionella, den glada, Narcissus). Detta bör dock inte förstås som att Nietzsche vill förkasta slaven eller herre/slav-moralen, snarare vill han urskilja den, och visa hur den fungerar. Uppdelningen bör inte heller förstås som att det finns (rena) herremänniskor och slavar; båda moralerna finns i en och samma människa, mer eller mindre utvecklade. Präster bär exempelvis slavmoralen till ett högre plan, i sin gudskydd, medan filosofen som river gamla värden snarare drivs mer av herremoral.

Svagheten och styrkan står i en mycket mer komplex relation till varandra än en ren dualism; det finns styrka i svagheten, och svaghet i styrkan. Om inte de flesta vore förnuftiga till exempel (slavmoral), skulle mänskligheten ha rämnat för länge sedan; det största hotet mot mänskligheten är i själva verket galenskapen i att glädjas över det oförnuftiga (herremoral). Samtidigt är den starkaste, enligt Nietzsche den svagaste; den högre människan är bräcklig på grund av sitt fina maskineri, då hon är sammansatt av en större komplexitet, svårare att sätta ihop och därför troligare att falla sönder. Geniet ligger således nära galenskapen; hennes stora styrka kan bli hennes största svaghet. Det är inte en slump att Nietzsche själv gick den vägen.²⁰⁵

²⁰⁴ Deleuze *DaR* s. 153; Detta är möjligen en av förklaringarna till att Deleuze markerar att den eviga återkomsten inte får *det samma* att återvända. Förmodligen söker Deleuze befria återkomsten ur slavmentalitet.

²⁰⁵ Hatab s. 39-46

Att vara sin egen herre. - Nietzsche beskriver herre-slav-moralen för att beskriva människans vågspel, och urskilja hur människan fungerar, inte för att skapa sig ett herrefolk som skall styra över Tysklands "slavar". En sådan tolkning kräver att man inte läser Nietzsche alls. Det viktiga är inte att reda ut om Zarathustra är en övermänniska eller inte, utan att han *aktualiserar* övermänniskan. Livet är *här*, säger han; det måste utvecklas inifrån, och inte förnekas genom att längta efter himmelriket *där*. Gud är bara en hypotes som har grott fast, vars egentliga natur med tiden har glömts bort. Önsketänkandet måste skärskådas, för det håller oss förslavade. Först och främst måste vi lära oss att segra över ressentimentet i oss *själva*, alltså ressentimentet *här*, och bli herrar över oss själva, istället för att beskylla herren *där*.²⁰⁶

Ett medvetet urval inte ett blint förkastande. - Att kasta av sig moralen betyder inte att slaviskt kasta av sig allt som är det samma till förmån för skillnaden - vilket är ännu en form av nihilism, - för utan förmågan att kunna identifiera det lika hade inga levande varelser kunnat överleva.²⁰⁷ Kritiken av moralen handlar snarare om att lära sig värdera vad som förtjänar att vara kvar (som det samma), inte bara att alstra skillnad (Deleuze teori). Det finns nämligen även moral som tar skillnaden för given: kristen moral, klosterbruk, radikal feminism; som vill framkalla kval i de samveten som återkommande blir upphetsade. De här typerna av moralsystem vill kasta av och "omvandla *nödvändiga* och *regelbundna* känslor [min kurs] till en källa för inre elände. [...] Den sexuella känslan har det gemensamt med medlidandet och tillbedjan att en människa gör en annan människa gott samtidigt som hon tillfredställer sig själv, - sådana välgörande inrättningar påträffar man inte alltför ofta i naturen! Och just det skall smädas och fördärvas genom det dåliga samvetet! Människans fortplantning förenat med det dåliga samvetet!"²⁰⁸ Kritiken av moralen sedd genom Återkomstens öga, av vad som bör återkomma eller inte, rör sig bortom frågan om skillnad eller det samma.

Det är ett misstag att reducera Nietzsche till att han uppfann ett verktyg som kan appliceras utan huvud; med Nietzsche måste man snarare ideligen vara vaken för att tolka

²⁰⁶ Tassone s. 127f

²⁰⁷ N *Den glada vetenskapen*, §111

²⁰⁸ N Bd 4 s. 56

och omvärdera, med Nietzsche kan vi aldrig se oss bara som producerande maskiner, eller begärsmaskiner som Deleuze formulerar det, utan snarare som ständigt vakna människor, som håller ögonen på oss själva, och njuter av vår källa, och *tänker med kroppen*: är detta värt att behålla? vad är det jag känner? vill jag följa denna lust? Frågan är inte: vill jag detta begär eller borde jag skämmas? - vilket är att sätta tanken över kroppen, och höja moralen över livet; - frågan är snarare: vilken drift bör jag bejaka? Hur kan jag bli min egen herre?

Nietzsche formulerar det med kraft: "allt är vårt arbete! låt oss vara stolta över det."²⁰⁹ Hur kan jag sluta beskylla andra för min egen svaghet, och istället fatta mina egna beslut? Hur tar jag makt över vad jag vill, utan att gömma mig bakom den allmänna opinionen (och bli en massprodukt), eller för den delen bli till dess motsats (ännu en nihilist som förnekar alla värden)? Nietzsches svar: genom att förstå vad som driver mig och låta den eviga återkomsten genomföra urvalet: "Om i allt du gör du börjar med att fråga dig; är det säkert att jag skulle vilja göra detta ett oändligt antal gånger? Detta borde vara din mest avgörande tyngdpunkt?"²¹⁰ Skulle inte en lathet som ville sin eviga återkomst vara en ovanligt ambitiös lathet? Skulle inte en feghet som vågade vara feg i all evighet, vara ovanligt djärv? *Hur skulle den fege eller late kunna vara herre över sig själv?*

²⁰⁹ N *The Will to Power* s. 1059, citerad av Lea *The Tragic Philosopher* s. 171

²¹⁰ N *Ecce Homo* citerat av Deleuze *NoF* s. 121

fjärde delcykeln: om tillvaron

45

Tillvarons vågspel av det samma och skillnaden. - Deleuze skriver aningen mystiskt: "Återkomsten är varat hos det som blir till."²¹¹ Vill man förstå den eviga återkomsten måste man förstå "det som blir", jämte blivandet i sig, men *inte bara som skillnadens återkomst, utan som återkomsten av allt*, inklusive det samma: ingen Narcissus utan Eko. Tänk på whiskey. Tänk på Super Mario. Tänk på upprepningens konst, och våren och vad den för med sig och hösten och Bohemian Rhapsody. Nostalgin har ett egenvärde - att gå i gamla spår. När man dricker sin Talisker vill man dricka sin Talisker. Tänk på solen, och golvet, som man hoppas ska hålla, och att datorn inte går sönder mitt framför ögonen på en. Att saker bevaras och upprepas som det samma ett oändligt antal gånger, är nödvändigt för att människan (det levande) ska kunna bemäktiga (leva) sin tillvaro (livet). Tänk på recitationen av en dikt. Hur fluglik blir den inte när skillnaden stör, när orden inte sitter, eller rytmen blir fel?

Att återkomsten är blivandets vara är en märklig fras, om ingen hänsyn tas till skillnaden och det samma som ebb och flod i världens vågspel. Konservativa tänkare markerar det sammans betydelse, Deleuze och vänstertänkare markerar skillnadens, Nietzsche markerar bådas; för orden finns för sina brukare, inte för varat eller blivandet eller Gud; de är människans verktyg, inte Platonska idéer. När vågen tippar över för mycket åt det samma, måste skillnaden lyftas fram; vad tänkandet (eller politiken etc) för tillfället är får inte stå i vägen för vad tänkandet kan bli. När vågen tippar över för mycket åt skillnaden, måste däremot det samma lyftas fram. Om tänkandet utgick från fasta subjekt en gång, för att sedan övergå till subjekt som något flytande, måste subjekten därefter än en gång stelna: vågen kan inte falla över åt den ena eller andra sidan, om återkomsten ska upprepas.

Deleuze ser "den eviga återkomsten som en syntes; en syntes av tiden och dess dimensioner, en syntes av skillnaden och dess reproduktion, en syntes av blivandet och varat som affirmeras om blivandet, den dubbla affirmationens syntes"²¹², men han ger

²¹¹ Deleuze NoF s. 94

²¹² Ibid., s. 95

ingen balanserad bild av förhållandet mellan skillnaden och det samma, utan ger större (eller all) vikt åt "skillnaden och dess reproduktion", som ett försök att abstrahera bort orden från människans diskurs. Nietzsche förstår den eviga återkomsten annorlunda; *både* som en återkomst av skillnaden *och* det samma. Det finns inte bara en typ av återkomst hos Nietzsche, utan en mångfald av dem. Återkomsten flyter därför vildare som begrepp hos Nietzsche än hos Deleuze. Krafterna som skapar kan inte förstås utan att se till vad de skapar. Skillnadernas kristallisering kan inte förstås utan kristaller. Världens vågspel kan inte förstås förrän den fryser till snö, som åter smälter till vatten, som åter fryser till snö och så vidare och så vidare i en evig kamp mellan skillnaden och det samma, om så det samma egentligen bara är skillnad (likt salt som kristalliseras i vatten, immanent) eller skillnaden finns mellan olika det samma (som upplevelseskillnad mellan olika kristaller, representativt).

Frågan är inte om Nietzsche hade förespråkade Spinozas substans eller Deleuze process (eller ens Platons idévärld); det spelar ingen roll - Nietzsche väljer det tredje; *han håller tillvaron för intet*. Lagen om ebb och flod är Nietzsches budskap, för han bryr sig mindre om verklighetens natur som den "verkligen" är (en substans eller process). Nietzsche förtränger inte vem han talar till; de fria andarna, inte verkligheten i sig. Nietzsches filosofi är därför en omsorg för Dasein, med Heideggers ord; inte vad blivandet är för varat eller vice versa, utan vad tillvaron är för livet-i-tillvaron, vad källan är för Narcissus: ett vågspel, en kamp, ett öde som kan omfamnas och åter förvandlas.

46

Tillvarons tomhet. - Nietzsches filosofi är en reflektion av Schopenhauers filosofi, vilken handlar om verkligheten som vilja, där kraften som driver oss är densamma som förstör oss, därav lidandets ofrånkomlighet och tillvarons slutliga tomhet. Existensen är i grunden meningslös, enligt Schopenhauer, och resignation bör således tillämpas för att nå sinnesfrid,²¹³ för den vise hoppas inte på något bättre, vilket vore att plåga sig; han lär sig istället att se verkligheten i ögonen, eller som Nietzsche omformulerar det: han omfamnar sitt öde, *amor fati*. Att fråga om det finns liv efter livet är slut, är som att fråga om det finns te kvar i muggen, efter att man har tömt den. Kanske man istället bör fråga sig varför frågan alls ställs - nihilism? Allt sorts hopp om att människan kan rymma livets ändlighet negerar

²¹³ Parallellerna till skeptikerna, stoikerna och epikuréerna är eklatanta. Ursäkta mig för den skoningslösa förenklingen av Schopenhauers filosofi; den förtjänar ett öga, inte minst för sin skärpa.

livet, och är i ett ord: nihilism. Dualismen, som vill lova en fallskärm åt själen efter att kroppen dör, är - nihilism. Varför öda tiden på att hoppas på en bättre värld, eller ett nästa liv (och därigenom slippa detta), när denna värld och detta liv är det enda som finns? *Visdomen ligger i att vilja tillvarons tomhet.*²¹⁴ Apan hoppar och tror att hon dansar, medan den vise förstår: *en dag utan dans är förlorad.*²¹⁵

47

Tillvaron: dörren för återkomsten av allt. - Tillvarons ultimata tomhet gör den både oändligt tung såväl som oändligt pregnant: *tillvaron öppnar dörren för återkomsten av allt.* Deleuze är till hjälp för att förstå denna paradox. Det förgångna är, i Deleuze termer, virtuellt; det nuvarande: aktuellt. Båda finns, bara på olika sätt. Det förgångna upphör inte att finnas; det är inte frånvarande, utan finns likt geninformation, som bidrar till djuret (eller nuets) utveckling, trots att det inte finns aktuellt; informationen går inte att se med blotta ögat, utan den finns virtuellt, i genernas struktur. Det förgångna är inte frånvarande, utan tvärtom närvarande i allt; då det virtuella aktualiseras. Det förgångna återkommer, inte bara djurets eller människans förgångna, inte bara existentiellt, utan *allt* förgånget återkommer. *Individens förflutna är inte separerat från det historiskt förflutna, utan sammanvävt genom den eviga återkomsten;* det fanns verkligen Shakespeare och Voltaire och Caesar i den inspirerade Nietzsche, inte ett ihärdigt mönster av grandiositet: filosofisk insikt inte psykopatologi.²¹⁶ *Nietzsche var inte (nödvändigtvis) galen för att han trodde sig vara Napoleon, eller Dionysos, eller Anti-krist, eller ...*

Nietzsches subjekt, den individuella tillvaron, saknar i själva verket en fixerad identitet, "för alltid ocentrerat, *definierat* av de olika tillstånden som det går igenom. [...] Det finns inget Nietzsche-själv, professor i filologi, som plötsligt spårar ur och identifierar sig med alla olika sorters udda människor, det finns ett nietzscheanskt subjekt som

²¹⁴ Kain, P., "Nietzsche, Eternal Recurrence, and the Horror of Existence", *artikel*, s. 50f; enligt Kain har Nietzsches tro på existensens stora smärta - "horror vacui" eller "the horror of existence" - förbisetts av de flesta forskarna. Kain visar varför man måste förstå denna grundövertygelse om man ska kunna förstå Nietzsches tänkande i stort.

²¹⁵ Hatab s. 4f; N.B. Nietzsche är parafraiserad.

²¹⁶ May s. 41-51; Diagnostiseringskriterierna för narcissistisk personlighetsstörning släpar efter (den filosofiska) uppfattningen av verklighetens natur. Intar psykologen Ekos roll när hon fördömer (den reflekterande) Narcissus, som vill se sig för vad han är, snarare än på det sättet som Eko önskar? Varför har man genom tiderna insisterat på att sjukförklara Nietzsche, *före* hans galenskap utvecklades? Har det varit Ekos metod för att hålla koll på Narcissus, så han inte glider ur hennes armar? Röjer frågan en underliggande rädsla för att omfamna Nietzsches insikter (och därmed tillvaron)?

passerar genom en serie olika tillstånd, och som identifierar dessa tillstånden med historiska namn. [...] Subjektet sprider ut sig själv längs cirkelns omkrets, där centrumet har övergetts av egot."²¹⁷ Nietzsche ställer sig på glänt för återkomsten av allt. Han öppnar dörren och välkomnar *metamorfosen*.

48

Att omfamna vågspelet som glider ur händerna. - En av Nietzsches många ironier är att han kastar av sig tillvaron, för att en gång för alla kunna omfamna den, när han slutligen negerar nihilismen, och Gud faller ur tronen. Nietzsches metod är att först identifiera tillvarons tomhet, och oändliga upprepning, för att därefter kunna bryta den, och bita av ormens hals. Nietzsche var inte den som bara passivt observerade världen, utan han förändrade den aktivt.²¹⁸ Den eviga återkomsten innebär just detta: att varje ögonblick väger, att nuet är viktigt, för allt hänger samman. Den eviga återkomsten betyder, med Deleuze ord, att det inte finns något djup: "*Everything now returns to the surface.*"²¹⁹ Saker ersätts av pappersfigurer utan tjocklek. Världen blir ett origami-papper som viks ihop och viks ut, på samma gång, men aldrig med tillräckligt djupa veck för att fästa saker för evigt. Detta är skälet till den fria andens försiktighet, som inte älskar tingen "i hela deras bredd och vidlyftighet: för han vill inte fastna i deras veck"²²⁰; *han håller tillvaron för intet för att omfamna den fullständigt*. Den fria anden älskar varat i sig, hela sitt öde, inte bara sakerna framför ögonen i stunden - dagsländorna, flugorna, tillfälliga veck - utan hela ansiktet, världen utan djup; där allt glider runt, som ringar på vattnet, undan formernas grepp och Platons idévärld.

Den eviga återkomsten är inte en fixerad idé, utan en idé i egenskapen av ett flödande verktyg, ett tankeredskap som utvecklas för att gripa tag i det som återvänder till ytan, men också för att släppa det; för att skapa förståelse i en värld där "allt flyter, det är sant - *men allt strömmar också*".²²¹ Återkomsten är ett tankeverktyg, för att förstå världen

²¹⁷ Deleuze & Guattari *Anti-Oedipus* s. 22

²¹⁸ Brolin s. 14; Nietzsche tog itu med tidens problem, politiska som filosofiska. Han *engagerade* sig i världen. Istället för att ställa sig utanför, och låta samhället springa på som det alltid gjort, gav han sin kraft för att försöka *förändra* det. *Han kastade av tillvaron, för att ta den till sig*. Nietzsche filosoferade inte bara med sina ord, utan med sitt liv - han levde sina ord: hans ord var hans liv.

²¹⁹ Deleuze *LoS* s. 10

²²⁰ N Bd 3 s. 174

²²¹ *Ibid.*, s. 80

utan fasta grunder, där allt ändå utvecklas och spirar, inte av förtjänst utan av nödvändighet,²²² bortom gott och ont; där allt är oskyldig föreställning, villa och illusion, eller ringar på vattnet, ebb och flod: ett vågspel, ett kraftspel.²²³

Narcissus lutar sig över källan för att se världen i vitögat: fåfängligheten; en spegel, en yta, en värld av vatten, som glider runt och glider bort, för att åter dyka upp; som lever och dör i en evig återkomst, utan början eller slut; men i stunden kan omfamnas, kan ses för vad den är, kan älskas med den fria andens försiktighet; - som tar emot världen när den kommer på duvfötter: den största av stunder, insiktens ögonblick, *amor fati*.

²²² Gadamer s. 160

²²³ Deleuze *DaR* s. 154

femte delcykeln: om den eviga återkomsten

49

Nihilism som medel, inte mål. - Nietzsche omfamnar nihilismen som ett verktyg, för att kasta av sig Gud, moralen och gamla värden (som har grott fast för hårt), men slutligen även för att neka nihilismen, för i grunden är även den ett tecken på svaghet, eller missnöje: att det inte finns något att tro på mer än att man vägrar tro på något. "Allt avvisande och förnekande vittnar om dålig bördighet: vore vi alltigenom god åkerjord skulle vi inte låta något gå till spillo outnyttjat och i varje sak, händelse och människa se välkommet gödningsmedel, regn eller solsken."²²⁴ Efter att metafysiken har rivits ner, måste nihilisten slutligen lära sig att vända på timglasets, och vända tillbaka som på en hippodrom, för att inte köra fast i samma spår: *circulus vitiosus*. Nihilisten måste slutligen lära sig amor fati för att bota sig, när alla lögner har fallit, inklusive nihilismen.²²⁵

50

Friheten omvärderad. - Friheten är enligt Nietzsche ingen slutlig fas som människan når, när det förhärskande i tillvaron har kastats av; en sådan frihet kan snabbt bli ett skräckvälde, som den franska revolutionen visade. Friheten behöver inte innebära en dröm om stagnering, snarare skulle den kunna vara ett ständigt överkommande. Där den liberale ser friheten som något förknippat med trygghet, en frihet från förtryck, en känsla av rättvisa och jämlikhet; - ser Nietzsche hellre friheten i strävan mellan krafter, i den kreativa segern. Den fria människan är den som överkommer hinder, inte den som är befriad från varje hinder (av sina medmänniskor). Friheten är inget som staten besitter och kan skänka sina individer, för det finns inget fritt eller obundet själv som handlar; det finns bara fria *handlingar*. Friheten är snarare en känsla av potential, en glädje av att få mäka, att ens krafter aktualiseras genom den eviga återkomsten.

Språkvanan får oss att tro att det är subjektet som handlar, att det finns ett "jag" som agerar, men det är, enligt Nietzsche, viljan till makt som styr. *Jaget är bara en arena för olika krafter som kämpar om tronen*. Inget jag är enbart sitt eget verk (solipsism), utan ett

²²⁴ N Bd 3 s. 373

²²⁵ Ibid., s. 34f; Hatab s. 47ff

resultat av relationer, en effekt av olika krafter: *ingen människa är självtilräcklig*. Problemet med att likställa alla individer, att göra alla "fria", är att ingen hänsyn tas till krafternas *kvalitet*: vilka krafter som agerar, om viljan till makt affirmeras, eller om frihetsprojektet snarare är en reaktion mot förtryck.²²⁶ *Hur kan man vara fri om man lever i slavmentalitet?*

²²⁶ Hatab s. 49-55

Tredje cykeln: om skillnaden

första delcykeln: om kroppen

51

Vivo, ergo cogito och cogito, ergo sum. - Motsatsernas sammanfall ligger till grund för Nietzsches världsuppfattning bortom gott och ont. Det som verkar motstridigt på ytan, är egentligen ett och det samma. Gott och ont är det samma liksom nedförsbacken är uppförsbacken. Det är bara en fråga om perspektiv, och att låta saker ändra skepnad; du är och du är inte, för du är en förvandling.²²⁷ Det verkar kanske som att sinnena ljuger för oss, vilket gör att världen flyter trots att den egentligen är fast: att gott är gott och att ont är ont *egentligen*, att det bara är vi som misstar oss ibland; men sinnena ljuger inte - det är snarare vår tolkning av sinnesintrycken som introducerar lögnen i ekvationen, som får oss att tro att det finns en substans, eller en hållbarhet i tillvaron,

eller att hela världen är fixerade stycken snarare än levande vatten (eller bläck som lever/flyter/tolkas/omtolkas/förändras/återkommer). *Nietzsche omvärderar alla värden på grund av sin tids låsta syn, och skapar skillnad och mer-skillnad*, för det är inte fallet att kroppen släpar efter *ratio*, utan tvärtom: "reason panders will."²²⁸ Människan är liksom "hängande i drömmar över ryggen på en tiger."²²⁹ Filosofen måste först och främst besegra tiden i sig själv; det som gör henne till ett barn av sin tid, för att göra sig *otidsenlig* och tidlös, alltså *evigt återkommande*; - detta är hennes största uppgift, att stiga utöver det som är, att inte stagnera.²³⁰ Descartes vänds på huvudet: *vivo, ergo cogito* ersätter *cogito, ergo*

²²⁷ Magnus s. 50f; Nietzsche hämtar dessa tankar från Herakleitos.

²²⁸ Shakespeare *Hamlet*, III:4, s. 182

²²⁹ N Bd 2 s. 475

²³⁰ Blondel *Nietzsche: the body and culture*, s. 283f

sum: "Skänk mig först liv, då ska jag skapa en kultur åt er!"²³¹ "[V]i är fördärvade vad gäller livet, oförmögna att riktigt och enkelt se och höra eller på ett lyckligt sätt gripa tag i det närmaste och naturliga, och har hittills inte ens grundvalen till en kultur, eftersom vi själva inte är övertygade om att ha ett sannfärdigt liv i oss. Söndersmulad och sönderfallen, i det hela halvt mekaniskt sönderdelad i ett inre och ett yttre, översådd med begrepp som med draktänder, alstrande begreppsdrakar, därtill lidande av ordens sjukdom och utan förtroende för varje egen förnimmelse som ännu inte stämplas med ord [...]"²³² Vi förrådde livet, när vi försökte fixera det med (fasta) begrepp, som *ratio* och *cogito*, när vi inte omfamnade världens vågspel, och trodde att sinnena ljög. "Vi är inte *i* kroppen, utan vi är kroppen."²³³ Att tänka är att känna: man måste därför lära sig att kunna tänka på känn. Det är tanken på ett frihängande *ratio*, en själ utan kropp, som introducerar lögnen och dömer tillvaron för att vara motstridig, och sämre än idévärlden eller den "sanna" världen.²³⁴

52

Den tänkande kroppen. - Nietzsche talar varmt om *den tänkande kroppen*, i motsats till traditionellt, idealistiskt tänkande; som sker vid skrivbordet snarare än ute på en lång promenad. Det krävs disciplin för att tänka, en kroppsbehärskning, inte ett förnekande av sinnena; är man inte skapad för klimatet blir man förkyld. Filosofin måste ske från höga berg, där man kan skaffa sig perspektiv på tillvaron, där man kan andas frisk, kall luft och ta sig tid att tänka efter. Har man inte kraft att klättra vidare mot toppen, kommer man aldrig att se, och önskar man sig bara upp utan att ta till handling eller bruka benen, kommer livets oerhörda mångfald att te sig motstridig och plågsam: som en belastning, inte en rikedom; som en cirkel som har spårat ur, inte en värld som spirar.²³⁵ Att omfamna

²³¹ N Bd 2 s. 146; Nietzsche har dock inte lyckats skaka av sig platonismen helt, vilket är tydligt när han exempelvis nedvärderar (de enfaldiga) sinnena, och säger att de måste hållas under uppsikt av tanken: "Du skall äta inte blott med munnen, utan också med huvudet, så att inte munnens lystnad bringar dig på fall." (N Bd 4 s. 359) Den här kritiken av Nietzsche bör dock inte förstås som att den *motsäger* hans projekt, snarare påvisar den varför Nietzsche vill skaka av sig den gamla moralen; den korrupperar honom, den strider från inifrån, den talar med hans tunga, den skriver med hans penna. Att Nietzsche måste läsas försiktigt betyder att man *aldrig* bara får ta honom på orden, utan att fråga sig vilka krafter som driver (honom).

²³² N Bd 2 s. 145

²³³ Spindler *Nietzsche* s. 57

²³⁴ Magnus s. 51f

²³⁵ Spindler *Nietzsche* s. 53-61

världen som den är, ett blivande, en evig återkomst, betyder slutligen att slå hammaren i metafysiken och se den rasera: "Den 'skenbara' världen är den enda som finns: den 'sanna' världen är bara *påhängd lögn*."²³⁶

²³⁶ N *Twilight of the idols* s. 18

andra delcykeln: om konsten

53

Blivandets spegelbild. - Skulle man kunna tala om *den eviga återkonsten*? En sak är i alla fall säker, Nietzsches filosofi kräver en ny framställningsform: aforismen, - för att ständigt kunna återkomma till gamla tankar, och skapa en mångfald till begreppen, eller se från tusen plåtår, för att använda Deleuze ordval. Läsaren fångas i en utvecklingsprocess, när hon läser Nietzsche (och även senare nietzscheaner: Derrida, Foucault ...), men hon påminns också om vad det innebär att vara en god läsare, så hon kan hänga med, och utvecklas ifatt. En god läsare måste, enligt Nietzsche, vara aktiv; hon måste tänka för sig själv, våga tolka och göra skillnad.²³⁷ Nietzsches tänkande ses ibland som vagt, osammanhängande eller direkt motsägelsefullt. Skälet är dock alltför ofta brist inom Nietzscheforskningen på gedigen läsning, vilket förklarar varför nyckelidéer som den eviga återkomsten - även om trenden börjar vända - har kommit att förkastas som bara tecken på Nietzsches kommande galenskap, istället för att läsaren har gått öga mot öga med idén, och knackat med hammaren för att se om den håller.²³⁸ *Läsaren måste gå bortom det sunda förnuftet för att omfamna Nietzsches idéer.*²³⁹

Nietzsche praktiserade själv konsten att idissla gamla saker tills de släppte näring ifrån sig. Redan i *Tragedins födelse* längtar Nietzsche efter att kulturen skall återfödas i framtidens musik av Wagner, som Nietzsche ägnade sitt förstlingsverk åt. Idén om den eviga återkomsten finns alltså inte bara i slutverken, utan går att spåra tillbaka redan till inledningsorden i den första boken: förordet till Richard Wagner.²⁴⁰ *Nietzsches ständigt utvecklande författarskap rör sig i en cirkel, för blivandet som evig återkomst, är grunden för Nietzsches konst, vilken är "otillgänglig för en 'modern människa' eftersom den kräver detta svåra idisslande, dvs. en ältande, prövande, tjugig och repetitiv verksamhet [en förädlande reflektion]. Filologen är [...] 'den långsamma läsningens lärare'."*²⁴¹

²³⁷ Hatab s. 19

²³⁸ Ibid., s. 64

²³⁹ Kofman *Nietzsche and Metaphor* s. 112

²⁴⁰ N Bd 1 s. 17-21

²⁴¹ Mellberg s. 16

Nietzsche vänder sig emot "den moderna rastlösheten", och går "till sysslolöshetens försvar", för trots att den "faktiskt är alla lasters begynnelse, så ligger den alltså också så nära man kan komma alla dygder; en sysslolös människa är alltså bättre än en verksam."²⁴² *Sysslolös* bör här förstås ironiskt. De verksamma anklagar de överksamma för att vara "sysslolösa", men i själva verket är den "flitige" lat, då han inte lär sig "att ösa ur sin egen brunn"²⁴³, att hitta sin egen väg, att ta sin egen strid: "alla blir som järnvägspassagerare som lär känna land och folk från tågfenestret. Ett självständigt och eftersinnande förhållningssätt till kunskap uppfattas nästan som ett slags förryckhet, den fria tänkaren har bragts i vanrykte."²⁴⁴ Järnvägspassageraren hinner inte se hela sanningen och störtar ner i ett liv av förvirring.

Blivandets konst, eller aforismens, "den långsamma läsningens" konst, är ett slag mot den moderna rastlösheten, för den springer inte förbi vad som händer; den springer inte bort från livet för att döma det utifrån. "Nietzsche anklagar ofta kunskapen för dess önskan att stå emot livet, att mäta och döma livet, att använda livet självt som medel."²⁴⁵ En ständig återblick, är en omvänd vilja till att läsa om, att omvärdera, att idissla, att lägga tankarna på is inför stridens hetta: en repetitiv verksamhet, ett blivande i sig: en rad aforismer som kan gro och ta rot: ett odlingsprojekt, ett livsprojekt.²⁴⁶ Inte att se filosofin som ett beläggande av en annars oklar lyrik, som bara representerar idéer, utan att snarare se hur poeten belägger filosofen.

Blivandet som evig återkomst, kräver en närmare blick för att uppfattas, att man tittar igen, att man får perspektiv, att man hellre än förnuftet nyttjar fantasin först och främst.²⁴⁷ Aforismen är därför formen som kan omfamna världen som den är, en ständig utveckling. Aforismen, som blivandets spegelbild, och ett nytt sorts tänkande, är därför också filosofi och *reflektion* när den är som bäst, en förädlad reflektion, för den står inte längre i motsättning till världens vågspel av krafter; den försöker inte systematisera världen och förvrida eller stå emot livet; den reflekterar över tillvaron som den verkligen är. Den lutar sig över källan och tar in vad den ser. *Amor fati*.

²⁴² N Bd 3 s. 172

²⁴³ *Ibid.*, s. 173

²⁴⁴ *Ibid.*, s. 171

²⁴⁵ Deleuze NoF s. 162

²⁴⁶ N Bd 3 s. 180

²⁴⁷ Blondel *Nietzsche: the body and culture* s. 10

Filosofin som konst. - Den teoretiska människan vill avslöja, menar Nietzsche som här spinner vidare på Schopenhauers tankar; han vill visa sanningen bakom masken, begreppet bakom formen. *Det finns emellertid ingen sanning bakom maskerna; det finns bara masker: sanningen är borta.* Konstnären, står därför närmare till att bli vad han är, som tvärtom finner njutning i slöjor och masker: i framträdanden på scenen. Bilderna framträder inte i bemärkelsen av att vara lögnare, snarare är de kreativa skapelser. Världen som visar sig är inte den *fiktiva* världen, dess motsats är inte idéernas värld eller den sanna världen, som Platon menar, utan ingen värld alls. *Den sanna världen är fiktionen;* en tanke som idag kan hittas hos postmoderna tänkare som Baudrillard, Derrida och Deleuze.

Den Sokratiska, teoretiska eller moderna människan, måste således utmanas, som bara *tolererar* konsten, men likt Platon sätter den i botten av kunskapshierarkin. Den rationella sanningssökaren måste utmanas för hon nekar livet, nekar slöjorna och vill därigenom ingen värld alls; hon är en nihilist, som måste överkommas med sin egen nihilism; begrepp måste formas för att slå ner hennes begrepp; sanningar måste avslöjas som penetrerar hennes sanningar. Konstnären måste bli till djävulens advokat för det tragiska livets återkomst, för livet är i grunden kreativt och skapande, inte uppbyggt av formlösa sanningar som aldrig kan omformas. *Allt som är gott besegrar sig självt. Filosofin måste bli till yta, inte djup - en antidot till nihilismen.*²⁴⁸

Dikonvergerande serier och meningsproduktion. - Nietzsche använder Återkomsten inte minst som en litterär funktion och konstform, genom en upprepning av serier och myter, för att skapa värde. Joyce skapar en koppling mellan Blooms berättelse och Odyséen i Odysseus; Lucas gör en parallell mellan Luke- och Anakin Skywalker; jag speglar Nietzsches aforism med Narcissus reflektion; - inte bara för att demonstrera att serierna hänger ihop, utan för att sprida skillnad, för att visa att de också glider isär, för att producera upplevelser. Det finns en essentiell brist på överensstämmelse mellan serierna, som återkommer, en skiftning, eller ett glidande, på samma sätt som Zarathustras predikan är en "dislokerad" pastisch av Bergspredikan; *ormen biter av sitt huvud och spottar ut det.* Seriernas funktion är nämligen att skapa kommunikation mellan serierna, genom en

²⁴⁸ Hatab s. 30ff

konvergering, vilken samtidigt är en oändlig divergering; att skapa (kvalitativ) skillnad, och försäkra varandra om att aldrig riktigt ligga på plats. "Dikonvergerande" serier, med en vink åt Derrida, håller därigenom varandra i liv eller rörelse, i en evig återkomst av skillnad som de samproducerar. Resultatet: ett mervärde av mening och intensitet.²⁴⁹

56

Återkomsten som leksak och världen som lekplats. - Nietzsche var medveten, när han var på väg att bli galen, om att han upphörde vara "Nietzsche". Han kände sig själv till den utsträckningen att han vågade driva med sitt ego, genom att blåsa upp det till graden av självförintelse, utan att gå under eller riskera att ta åt sig. Nietzsche kallade sig Caesar i sin Strindberg-korrespondens, och anade förmodligen att han skulle komma undan med det; han simulerade därför galenskapen som han visste att han emellanåt led av, och visste skulle bli värre, - för att leka med läsaren, som i det här fallet var Strindberg. Inget kunde komma tillbaka och bita honom i svansen, för han var redan en annan, fri att upptäcka sig; genom att mäka sin kraft, och skapa sig på nytt.²⁵⁰ Nietzsche förstod (1888) att den eviga

²⁴⁹ Deleuze LoS s. 44-49; med "intensitet" menar Deleuze en saks (kvalitativa) egenskap som inte kan delas eller nås utan en sorts (kvalitativ) förändring, när vattnet till exempel värms upp till en viss tröskel, eller *intensitet*, börjar det koka. "Extensitet" är tvärtom en (kvantitativ) egenskap som kan delas upp (längd, volym, area), utan en nödvändig (kvalitativ) förändring.

²⁵⁰ Klossowski s. 232-239; Klossowski förkastar Nietzsches självironi. Istället refererar han till Freud och ställer "paranoid repression" som diagnos. Klossowski erbjuder därigenom en dubbel ironi, där man först kan njuta dubbelt så mycket av Nietzsches ironi, och därefter av ironin i att Klossowski på djupt allvar dissekerar Nietzsches skämt med Freuds torra fackspråk, som att just *den här* ironin skulle vara annorlunda från alla andra gånger Nietzsche, den skrattande och dansande filosofen, skämtar med läsaren; - när den dessutom sitter som bäst(!). Resultatet blir att Klossowski framstår som humorbefriad och att man utöver stycket inte kan ta hans allvar på allvar längre, vilket är, minst sagt, - ironiskt. Om det här i sin tur kan räknas som ett belegg eller inte för att Nietzsche just var ironisk snarare än galen, är en fråga som här lämnas obesvarad. Självt kan jag inte erbjuda annat än en mer eller mindre sannolika tolkningar. Måste Nietzsche, emellertid, ringaktas för att hans tänkande skall problematiseras?

återkomsten betydde att allt är lek,²⁵¹ att jaget och egot inte verkligen finns, att det är ett misstag att ta sig själv på för stort allvar, eller att man måste se allvaret i barnets lek, för självet är inget fast som kan eller borde försvaras, snarare är det ett flöde som ständigt bryts upp och förvandlas, med ett dundrande skratt, eller en dansande seger: en avgörande upplevelse som drabbar den fria anden, gång på gång, när han väl är redo för:

den stora lösgörelsen [som (åter)kommer] som ett jordskalv: den unga själen blir med en gång skakad, lössliten, utslungad - den förstår själv inte vad som sker. En impuls och drift bemäktigar sig den som en befallning; det väcks en vilja och önskan att dra bort, vart som helst, till varje pris; en häftig farlig nyfikenhet på en oupptäckt värld flamar och lågar i alla sinnen. "Hellre dö än leva *här*" - så klingar den bjudande stämman och förförelsen: och detta "*här*", detta "*hemma*" är allt vad den dittills älskat.²⁵² En plötslig skräck och misstro mot vad den älskat, en blix av förakt för det som har varit dess "plikt", en upprorisk [...] vulkaniskt pulserande längtan efter väg och vandring, främmande miljö, distansering, avkylning, tillnyktring, nedisning, ett hat till kärleksbanden, kanske rentav en tempelskändande gest och blick *tillbaka*, mot vad den nyss tillbett och älskat, kanske en skammens lycka över vad den just presterat, och samtidigt en glädje över *att* den gjort det, en rusig inre jublande

²⁵¹ Brolin s. 6; Göran Fredriksson nämner i förordet att Brolin presenterar Nietzsche som en "partitagande intellektuell som konsekvent bekämpar demokrati, upplysning och lika rättigheter, en samhällskritiker von oben, en politisk filosof med högerradikal agenda - en Nietzsche som *inte är att leka med* [min kurs]." Motsatsen är närmare sanningen: Nietzsche (som begrepp, hans filosofi) *är* just ett verktyg att leka med (för att bekämpa demokratin och lika rättigheter, *inte mot* upplysningen, utan för att förädla eller driva den vidare - för att *lysa upp själva upplysningen*). Varför talar annars Nietzsche om sig själv som en "underjordisk" i arbete" som arbetar i "detta långvariga mörker" för morgonrodnaden? (N Bd 4 s. 9) Varför talar han annars om att man ska vara skeptisk mot seder, och tanklöshet och auktoritet? (N Bd 4 s. 17) Varför vill han annars skapa "fria andar" som kan tänka för sig själva, istället för att gå i andras spår; - om inte för att göra sig till ett verktyg eller ett begrepp som *man kan leka med* (som man varken slaviskt följer efter eller slaviskt går emot). "Mina tålmodiga vänner, denna bok önskar sig bara fulländade läsare och filologer: *lär er att läsa mig rätt!*" (N Bd 4 s. 14) Nietzsche jämför gärna sina tankar eller sig själv med dynamit. "Jag är inte någon människa, jag är dynamit." (Ecce Homo s. 253) Förvisso, kan man leka med tankarna, *men var försiktig!* Utan rätt känsla smäller tankarna upp i ansiktet på en. Grundfrågan är inte om Nietzsche skall användas eller inte, om han ska vara ett verktyg eller inte, utan *hur kan han användas som ett verktyg?* Ja, han smäller högt och skadar människor om man hanterar honom fel (liksom all medicin gör), och kanske han inte borde tas hand om av människor som inte vet hur man leker med honom (experimenterar med honom, provar sig fram vad medicinen kan bota, hur den ska tas, i vilka proportioner). Vore det dock inte absurt att förkasta all medicin, för att det finns individer som inte förstår hur man ska hantera tablettorna som skrivs ut? Borde man inte hellre hålla individerna från medicinen? *Läser inte Fredriksson och Brolin Nietzsche fel (med fel sorts linser)?* Har de inte missförstått hur man ska handskas med Nietzsches vapen (tankedynamit) på samma sätt som dåren missförstår att vapnet inte gjordes för att han skall skjuta sig i foten ett oändligt antal gånger? Måste inte ett sådant handhavande förkastas, snarare än att man "objektivt" diskuterar hans teorier? Måste man inte också gå till handling med orden om man verkligen vill omfamna den eviga återkomsten? Vore man inte annars bara ännu ett Eko?

²⁵² Nietzsche refererar här till det *familjära*, av kontexten att döma; inte till det som finns till skillnad från det bortomvärldsliga. Att slita sig från detta liv betyder inte här att faktiskt ta sitt liv, utan att metaforiskt dö i detta liv och gå vidare till nästa, att utveckla en ny identitet, att förvandlas. Nietzsche måste, som sagt, alltid läsas försiktigt.

rysning som skvallrar om en seger - seger? över vad? över vem? en gåtfull tvivelaktig seger full av frågor men likafullt en *första* seger: - allt möjligt sådant tarvligt och smärtsamt hör till den stora lösgörelsens historia.²⁵³

57

Filosofin som levnadskonst. - Nietzsche går i dialog med böckerna han läste. Han extrapolerar, finjusterar, omvärderar och lägger till, men han skriver aldrig i ett vakuum; - Nietzsche var digert påläst, vilket går i linje med hans filosofi.

Man måste ha älskat religion och konst som mor och amma - annars blir man aldrig vis. Men man måste se utöver dem, kunna växa från dem; förblir man under deras trollmakt förstår man dem inte. Likaså måste historien bli dig förtrogen och ett eftertänksamt spel med vågskålarna 'å ena sidan' och 'å andra sidan'. Vandra tillbaka i de fotsår där mänskligheten gått sin stora lidandesvandring genom det förgångnas öken: så får du säkrast veta vilken väg ingen senare mänsklighet kan eller bör gå.²⁵⁴

Nietzsche skrev inte bara om den eviga återkomsten, om hur allt hänger ihop, hur framtiden är en naturlig utveckling av det förgångna; - utan levde också ut den genom att gå i dialog med sina föregångare. Till skillnad mot vad många tror, lät sig Nietzsche influeras av Marx och Kierkegaard, och Stirner och William James.²⁵⁵

Problemet med att smalna av kontexten, där Nietzsche skrev om den eviga återkomsten, som att idén bara skulle vara avhandlad i *Så talade Zarathustra* och framåt, är att det vantolkar Nietzsches filosofi; *den är förvisso uppbyggd av fragment, men den är aldrig ett styckverk.* Nietzsche nöjer sig inte med att bara se till ytan; han ställer alltid frågan: vilken kraft ligger bakom? vad gör den? hur ska den omfamnas? En trognare tolkning av den eviga återkomsten ser därför hellre till idéns momentum än uppehåller sig vid dess (ytliga) beskrivning. Nietzsches filosofi är en helhet, som glider utanför hans böcker och det manifesta. Han skriver inte bara om den eviga återkomsten, utan lever den,

²⁵³ N Bd 3 s. 15

²⁵⁴ Ibid., s. 175

²⁵⁵ Brobjer s. ix-x (preface); Brobjer presenterar en (i dubbel bemärkelse) ambitiös lista över verken som Nietzsche tog sig an (s. 185-258); ett tungt bevis för att Nietzsche levde sitt tänkande. Brobjer ger också en förteckning över möjliga källor till den eviga återkomsten, vilken Nietzsche kände till innan Sils-Maria, då han snarare än "upptäckte" idén ur det blå, vilket Mellberg verkar förstå det som, snarare upptäckte idéns konsekvenser och gjorde den till sin. Det är osäkert vilken källa som väger tyngst, men följande tänkare som Nietzsche läste, diskuterade den eviga återkomsten eller en liknande idé under annat namn: Heine, Schopenhauer, Hölderlin, Hume, Spinoza, för-Sokratikerna (Pythagoras, Herakleitos), Stoikerna, A. Blanqui, E. Dühring, J. G. Vogt, O. Caspari, samt David Strauss. (s. 83)

gestaltar den; han gör sina föregångare till inspiratörer som blir "havande med honom som begrepp, därvid kopplande deras namn till sitt eget, samtidigt som de garanteras en fortsättning in i framtiden."²⁵⁶ Deleuze använder andra, hårdare ord när han följer Nietzsches stig, och ekar att han avlar monster bakom ryggen på sin mästare - "filosofihistoria som ett slags rövknall"²⁵⁷ - för varken han eller mästaren känner sig fast i sitt subjekt; de överskrider sig, de skapar sig, de klär inte av sig för att känna sig (likt Sokrates), utan maskerar sig för att se vad de kan bli, och därigenom förstå vad de är.²⁵⁸

Jaget är ingen reduktion, enligt Nietzsche, utan en mångfald, därför söker han upp de gamla mästarnas ord, för att förstå vem han är, för att bli vem han är, genom att fly sig själv och ständigt finna sig, *Ecce Homo*, - för att omfamna sig själv som det öde han är: en mångfald av masker och tillblivelser - Schopenhauer, Wagner, Dionysos, Zarathustra - en fragmenterad helhet, en sammansättning, ett projekt.²⁵⁹ "Ingen flod är stor och rik av egen kraft, utan blir det för att den tar emot och för vidare så många bifloder."²⁶⁰ *Nietzsche går i dialog, för att skapa sig som ett konstverk, för att plantera sig i mästarna och gro ut i sig själv; för att låta det förgångna återkomma och knyta ormens cirkel.*

²⁵⁶ Spindler *Nietzsche* s. 35

²⁵⁷ Deleuze *Negotiations* s. 6

²⁵⁸ Colebrook s. 102

²⁵⁹ Spindler *Nietzsche* s. 32-38

²⁶⁰ N Bd 3 s. 237

tredje delcykeln: om kraften

58

Viljan till makt. - En värld som ständigt blir, utan en gud som stagnerande referenspunkt vilken håller tillbaka utvecklingen, kräver en förklaring av hur detta blivande ser ut: vilken kraft driver världen? Nietzsches svar: *viljan till makt*; den är vad man skulle se om man såg världen från inifrån. Viljan till makt betyder att varje affirmation är en negation. Makt är att besegra något; den kräver sitt motstånd, och den söker sitt motstånd; det finns ingen makt utan motstånd, inget liv utan hinder, därför är också livet något som måste besegra sig, och människan något som måste överkommas. Livet kan inte mätas efter hur lycklig man är; olyckan krävs för att man skall kämpa för lyckan, njutning kräver smärta, glädje kräver sorg. Även Guds död krävde ett missnöje från Nietzsches sida. *I världens blivande genom viljan till makt, som återkommande manifesterar sig, var Gud Nietzsches hinder.*²⁶¹

59

Världens hjul och vågspel. - Den eviga återkomsten är idén om att allting flyter, att allt är vatten: ett vågspel av ebb och flod, där ingen ebb bara är ebb och ingen flod bara är flod, för allt glider samman och går in i vartannat. Världen är ett spel mellan motsatta krafter som mäktar världen. Meningen mynnar således ur nonsens, och det förståeliga språket mynnar ur ett ännu större språkhav, ett oförståeligt språk, som inte kan fångas av människans formella regler.²⁶² Mening och nonsens är ebb och flod i världens vågspel, eller världens hjul om det förstås som Fru Fortunas hjul, där lyckan kommer och lyckan går, i en evig återkomst av lycka (och mening och nonsens), inte som ett faktiskt vara eller icke-vara, eller ett ting, utan som ett sätt att vara: en yteffekt.²⁶³

Återkomsten är varandets vara och världens process, där det klara inte kan skiljas från det oklara. Nonsens kan inte skiljas från mening, för de uttrycker samma kropp, liksom fotografiet både uttrycker det kommande och det passerade på en och samma gång, *både och*. Detta är förklaringen till att även sjukdomen kan vara en bot till en

²⁶¹ Hatab s. 15f

²⁶² Deleuze LoS s. 16-26

²⁶³ *Ibid.*, s. 8f

sjukdom, varför motsatser sammanfaller, och ingenting är rent.²⁶⁴ Detta är förklaringen till att Nietzsche talar om *"Sjukdomens värde. - En människa som ligger sjuk upptäcker ibland att hon vanligtvis blir sjuk av sitt arbete, sina affärer eller sitt samhälle och av dem har berövats all klarsyn beträffande sig själv; denna insikt kommer hon fram till genom den sysslolöshet sjukdomen har påtvingat henne."*²⁶⁵ Även insjuknandet är i viss mening ett tillfrisknande, för världens våg slår aldrig över permanent. Nonsens, sjukdom och smuts är nödvändiga attribut hos blivandet för att det ska övergå i mening, friskhet och renhet. *Återkomsten försäkrar att ingen sida vinner i världens vågspel, varken sjukdomen eller friskheten, meningen eller nonsens, skillnaden eller det samma: "När [socialismens] råa stämma faller in i fältropet "Så mycket stat som möjligt" blir detta till en början än mer öronbedövande: men snart låter då också det motsatta höra sig med desto större kraft: "Så lite stat som möjligt".*²⁶⁶

²⁶⁴ Deutscher s. 13; Derrida spinner vidare på Nietzsches idéer, bland annat hans Platonkritik, dock med nya begrepp.

²⁶⁵ N Bd 3 s. 174

²⁶⁶ Ibid., s. 226

fjärde delcykeln: om filosofin

60

Den tyngsta vikten av att urskilja huvudidén. - Den eviga återkomsten är märkbart mystisk i sin relation, inte bara till sitt innehåll, utan till Nietzsche som filosof. Uttolkare och vetare har genom tiderna brottats med den tyngsta av idéer, för att komma fram till dess betydelse och varför Nietzsche vurmade för den, utan att komma fram till ett enhetligt svar - en ovanlig sak i idéhistorien. Att inte förstå Nietzsches huvudidé kan liknas med att inte begripa vad Platon menade med sina former, vad Kant menade med sitt imperativ, eller vad Descartes menade med sitt *cogito*.²⁶⁷ Frågan är: *hade de kunnat förstås utan en känsla för deras huvudidéer?* Hur kan Nietzsche förstås utan en känsla för hans? Det är, med andra ord, hög tid att reda ut virrvarret kring den eviga återkomsten, och ge en förklaring till varför Nietzsche omfamnade den så entusiastiskt som han gjorde. Var hans glädje obefogad och pretentiös som det har uttryckts,²⁶⁸ eller är idén just så viktig som Nietzsche själv sa: hjärtat i hans tänkande, den tyngsta av tankar: kungstanken som pumpar blod till varje sida av hans författarskap.²⁶⁹

61

Filosofin som verktyg. - Emblemet till *Tragedins födelse* är en bild av Prometheus, som gav elden till människan: gudomens kraft och dess verktyg. Nietzsche hyllade den sluge titanen i det att han gav människan makten att själv skapa sin värld, och värma upp den för egen hand. Givet att Nietzsche därutöver såg *Zarathustra* (och hans lära) som den största "presenten" till mänskligheten hittills, kanske boken bör beaktas som en prometheus-gåva: *Nietzsche gav den eviga återkomsten som ett verktyg till människan.* Han oroade sig dock över om människorna kunde lära sig att hantera hans eld. Hur skulle de tugga hans ord - skulle de bemäktiga sig idisslandets konst eller skulle de sätta den i

²⁶⁷ Magnus s. xiii

²⁶⁸ Mellberg s. 147 (exempelvis)

²⁶⁹ Hatab s. 11

halsen. Skulle de bränna sig på elden eller skada sig på sprängstoffet?²⁷⁰ Hur skulle de därtill omfamna Nietzsche - genom helgonförklaring, eller skulle de reducera honom till slogans? Hur mycket sanning kunde människorna egentligen smälta?²⁷¹ Den eviga återkomsten kan vara outhärdligt tung, för den ger makten åt människan: den ställer gudarna på lerfötter och omvärderar själva grunden som människorna står på: den frågar hur de varande förhåller sig till varandet: den ställer den tyngsta av frågor: *vilken är människans plats i universum?*²⁷² Måste hon bränna sig på elden och bli till Ekos stoft, eller kan hon skåda sin förmåga och Narcissus skönhet? Måste hon skapa sin undergång eller kan hon ta makt över elden?

62

En ny sorts filosofi. - Nietzsche visade sig aldrig oberörd av idén om den eviga återkomsten, utan äcklad och rädd, eller triumferande glad, eller rättare sagt: *han kände både och*. Han omfamnade idén med entusiasm, snarare än med logiska bevis (sant eller falskt).²⁷³ Anledningen är att Nietzsche med idén utvecklar en ny sorts filosofi, en kroppslig filosofi som utmanar metafysikens grund: verkligheten uppbyggd av binära motsatser; kropp och själ, förnuft och känsla, gott och ont, sant eller falskt. Nietzsche filosoferar *bortom* dessa motsatser. Det finns ingen fast värld som den förgängliga är en kopia av eller ett avfall från, utan *allt är förgängligt*. Detta är skälet till att Nietzsche ofta gör något positivt av en negativ term, omvärderar alla värden, river ner motsatser, och vrider dem ur led.²⁷⁴

Nietzsche skapar ett nytt sätt att se, inte med logikerns kalla och objektiva blick utan med värme och entusiasm. Han uppfylls av en ny blick efter att ha insett den eviga återkomsten: en vilja till att experimentera, pröva, testa, värdera, sätta mänskligheten på vågen, och hitta dess tyngdpunkt.²⁷⁵ Nietzsche vill nu rikta ett granskande öga mot allt, för ingenting är säkert, allt kan omvärderas. Är han emellertid inte mystisk i sin plötsliga

²⁷⁰ N Bd 2 s. 223; Nietzsche drar sig inte för att jämföra filosofin med en eldsvåda som bryter ut, och sätter alla människor i fara.

²⁷¹ Hatab s. ix

²⁷² Heidegger *Nietzsche* Bd 1 s. 26ff

²⁷³ John Nolt

²⁷⁴ Hatab s. 13

²⁷⁵ Mellberg s. 146f

nyfikenhet? Han har sedan *Tragedins födelse* omvärderat alla värden, begått otidsenliga betraktelser och synat moralens grunder; men *nu*, när han inser den eviga återkomsten, fylls han plötsligt av känslan att *allt* kan kritiseras. Höll han tidigare tillbaka? Var han tidigare inte mån om att experimentera? Jo, onekligen, men först *nu* inser han vad han *alltid* har gjort, först nu sätter han (äntligen) fingret på sitt projekt, och *blir vad han är*. Den eviga återkomsten är navet som Nietzsche har letat efter och *alltid* har kretsat kring: den flödande kärnan i hans tragiska filosofi. Återkomsten finns uttryckt i samband med myten om den döende och ständigt pånyttfödde Dionysos, men eftersom Nietzsche påbörjade sin tankebanan med en undersökning av guden, är det inte troligt att säga att han upptäckte återkomsläran senare, (speciellt inte med tanke på att han redan nämnde den som skolelev 1862), utan snarare *återkommer* han till idén som för en tid har legat latent, och först nu skänks ord.²⁷⁶

Efter upptäckten förstår Nietzsche, hursomhelst, varför filosofin måste formuleras som en attack mot varje reaktiv kraft som reducerar livet, som förhåller sig distanserad och kall, och ser ner på den *här* förgängliga världen för ett tryggare *där*. Otidsenligheten, udden mot ressentimentet blir nu *en självmedveten kraft*, som gör att Nietzsche fylls av både glädje och sorg, vilket varje stor återkomst och födelse innebär. Deleuze förklarar, efter att ha inspirerats eller drabbats av Nietzsche, om behovet av att aldrig visa sig oberörd i sin relation till filosofin:

När någon frågar sig: "vad är nyttan med filosofi?" måste svaret vara aggressivt, eftersom frågan försöker vara giftig och ironisk. Filosofin tjänar inte Staten och Kyrkan, eftersom de har andra bekymmer än den själv. Den tjänar ingen etablerad makt. Filosofins nytta är att den *fyller oss med sorg*. En filosofi som inte fyller någon med sorg, som inte säger emot någon, är ingen filosofi. Filosofins nytta är att den skadar dumheten, att den gör dumheten till något skamligt. Dess enda nytta är att den avslöjar tänkandets låghet i alla dess former. [...] Filosofin som kritik talar till oss om det som är bäst med filosofin: demystifikationsprojektet.²⁷⁷

²⁷⁶ Safranski, *Nietzsche, tankarnas biografi*, s. 206f

²⁷⁷ Deleuze *NoF* s. 169f; tankarna reflekteras i *LoS* s. 314 (och mynnar tydligt ur *N Bd 2* s. 220-224)

Nietzsches stora insikt är att han inser vad filosofin måste vara: *en lek*, som skadar dumheten och "denna allvarliga bests förutfattade mening mot all 'glad vetenskap'".²⁷⁸ "En bok måste vara som en yxa för det frusna havet inom oss" som Kafka skriver.²⁷⁹ "[N]ya filosofer"²⁸⁰ måste födas, enligt Nietzsche, med "[t]ron på sig själv. [...] Bygg era städer vid Vesuvius. Låt era skepp sätta kurs mot outforskade hav! Lev i krig med era likar och er själva! [...] Den tiden är snart förbi då ni kunde nöja er med att likt skygga hjortar leva gömda i skogarna!"²⁸¹ Filosofin måste skaka om grunderna, och utmana värdena som råder och sättet att se: "En ny kulturnivå skulle ögonblickligen förorsaka en omvälvning för hela systemet av mänskliga strävanden."²⁸²

63

Filosofins (r)evolution. - Nietzsche ifrågasätter vad syftet är med (hans) filosofi. Kan den vara ett redskap som kan nyttjas? Vad önskar den för framtid? Hur bör den användas? Utvecklas filosofin genom att världens pusselbitar läggs på plats (positivistiskt), eller genom ett evigt kretslopp, ett vågspel mellan generationer, och ständigt nya försök att formulera en förståelse av världen. Vad har filosofin för roll i historien?

Det är omöjligt att värdera filosofin efter vilka samhällliga framsteg den åstadkommer, fast den har åstadkommit sådana framsteg och också påverkat tänkandet inom andra områden, ofta i en ganska utdragen tidsskala. Filosofins väsen, om den har något, består emellertid inte av sådant. Aristoteles sade att filosofin börjar med förundran, men den handlar också om de djupa problem som har att göra med att förstå världen och vår plats i den. Vad som framstår som klart för en generation behöver inte göra det för nästa. Försöken att komma fram till och formulera en sådan förståelse kommer därför med all sannolikhet att fortsätta. Men *hur* de kommer att fortsätta är omöjligt att säga. Kanske befinner vi oss idag i en period av skolastik; det har förvisso sagts att så skulle vara fallet. Historien kommer att

²⁷⁸ N DGV s. 214f, §327, §328

²⁷⁹ Kafka *En bok måste vara ...*

²⁸⁰ N DGV s. 188

²⁸¹ Ibid., s. 185; en fotnot är att Narcissus jagade hjortar i skogen innan han gick till sin källa. Levde han i krig mot naturen innan han vågade se vem han var?

²⁸² N Bd 2 s. 223; Nietzsche citerar Emerson från "Circles" i tysk övers. 1858, enligt N Bd 2 s. 531

visa om det är rätt. För att upprepa, förr eller senare kommer den filosofiske revolutionären att uppträda - det är allt man kan säga.²⁸³

Filosofin rör sig genom evig återkomst; den (r)evolverar. Den utvecklas inte i en rak linje mot den kommande frälsningen, där allt kommer att kännas till; den bör därför inte heller läggas fram som en pusselbit i världen som hittar sitt hörn och sin plats. "Jag vill mer än så, jag är ingen sökare." skriver Nietzsche. "Jag vill skapa en egen sol åt mig själv."²⁸⁴ Filosofin träder (och bör träda) fram som kristallen i det kokande vattnet, eller Narcissus som ser sig i spegeln, genom att urskilja sig själv från resten av världen och ge form till vad han ser - genom att känna sig själv; inte genom att gå i gamla spår (och stagnera), utan genom att låta *blivandet* återkomma; genom att förvandlas (och spira), som "vi andra som törstar efter förnuft, vi vill se våra upplevelser strängt i vitögat, som ett vetenskapligt experiment, timma för timma, dag för dag! Vi vill vara våra egna experiment och försöksdjur!"²⁸⁵

64

Deleuze filosofi som en återkomst av Nietzsches. - Blivandet som evig återkomst, är grunden för Deleuze filosofi och konst, vilken handlar om skillnad och repetition, om världens struktur, om utstickare och minoriteter, om en alternativ konst och ett nytt sätt att tänka. Den eviga återkomsten har varken början eller slut i Deleuze tänkande; den har

²⁸³ Hamlyn s. 359f; Detta är sista raderna av Hamlyns bok: *Filosofins historia*; kursmaterial på teoretisk filosofi i Lund, som låter tveklöst nietzscheanska, trots sin analytiska förkärlek. Här omtalas filosofin som idéernas historia, ett problemformulerande från generation till generation, ett försök, en kamp till och med, där den filosofiske revolutionären alltid kommer att uppträda till slut. Är inte detta Nietzsches filosofi - världen som ett vågspel, filosofin som något annat än ett framstegsprojekt, formuleringens betydelse, revolutionen, försöket, den kommande (över-)människan? Kanske. Hamlyns slutrader är dock inte en referens till Nietzsche, som Hamlyn tar tydligt avstånd från, då han i kapitlet om honom skriver: "Många har känt sig dragna till [Nietzsches] åsikter, men i sin helhet avslöjar de nog i alltför hög grad en smak för romantiska paradoxer. Förvisso kan filosofin inte gå längre i denna riktning." (s. 285) Hamlyn skjuter sig dock själv i foten här. Filosofin måste byta riktning, säger han, revolutionen måste komma, den romantiska cirkeln måste brytas. Men talar han inte Nietzsche? Har Hamlyn själv fått en ironisk smak för paradoxer, eller uppvisar han bara brist på självinsikt? Hamlyn är märkligt avfärdande för att samtidigt vara så tangerande vid Nietzsches filosofi. Deleuze måste slutligen användas mot avfärdandet av en filosofi för att det har en läggning för paradoxer. Deleuze menar att filosofi som handlar om mening och meningslöshet, som Nietzsches filosofi gör, inte går att separera från paradoxer, för ingen sak har bara en mening (eller riktning), givet att allting blir: "Paradox is initially that which destroys good sense as the only direction, but it is also that which destroys common sense as the assignation of fixed identities." (LoS s. 3-5) Paradoxen är därför ett användbart verktyg för att beskriva *blivandet*, världens hjul, eller den eviga återkomsten. Nietzsche förlåts alltså inte bara för "en smak för paradoxer"; de är nödvändiga redskap för att beskriva världen som han förstår den.

²⁸⁴ N DGV s. 210f, §320

²⁸⁵ Ibid., s. 210, §319

början och slut överallt, och rör sig i flera riktningar genom författarskapet, vilket ter sig naturligt: "det tillhör blivandets essens att röra sig och dra i båda riktningar på en och samma gång: Alice [i Underlandet] växer inte utan att krympa, och vice versa."²⁸⁶

Nietzsches betydelse kan därför inte underskattas för Deleuze eget skrivande, och Deleuze säger själv att det var Nietzsche som satte honom på "det rätta spåret", alltså fick honom att inse den *högre* förståelsen av den eviga återkomsten - bortom ett liv av återkomst i den onda cirkeln.²⁸⁷

Deleuze betydelse för Nietzsche kan inte heller underskattas, och kanske vore det ett misstag att skilja dem åt, som att blivandet kunde styckas av dem emellan. *En bättre metod är att fokusera på återkomsten, och förskjuta frågan om vem som bör äras eller inte, och vem som bör anklagas.* Varken Nietzsche eller Deleuze var mycket för människans behov av prisande och förkastande. Fåfängan var i själva verket en av Nietzsches största fiender.²⁸⁸

Låt det, emellertid, vara sagt att den *här* typen av Nietzscheläsning, inte hade varit möjlig utan Deleuze; det finns en stor behållning i att läsa tänkarna parallellt, och faktumet att detta är möjligt, att den eviga återkomstens idé, den tyngsta av idéer, ligger till grund för en ny filosofi *efter* Nietzsche, manifesterad av Deleuze (med nya begrepp som: kraft, mening, mångfald, skillnad); - ger åtminstone en aning om återkomstens vikt. *Eller är det en återkomst av det samma?* Nietzsche talade ofta om ett andligt brödraskap, som människor skulle utveckla. Kommer man kanske en gång säga att Zarathustras profetia också var blivandets röst, men att Nietzsche och Deleuze bara levde i olika tidscykler? "Eller, mina bröder? Eller?"²⁸⁹

²⁸⁶ Deleuze LoS s. 3

²⁸⁷ Deleuze NoF s. 9f

²⁸⁸ N Bd 3 är en aforistisk lavin mot människans fåfänga, och människans känsla av att livet är fåfängt. *jmf.* Busi, F., "André Suares on Nietzsche's ...", *artikel*, s. 578. Busi ser Återkomsten som ett fåfängt försök att tämja tidens gång, vilket dock faller platt om man ser Återkomsten snarare som en idé *mot* människans fåfänga och fåfänglighet. Busi tar för givet att tiden egentligen är linjär och att Nietzsche därför måste uppfinna återkomsten för att bevara sig. Sanningen är snarare motsatsen. Nietzsche ifrågasätter om människor som bevarar sig genom att fåfängt hoppas på ett efterliv, kommer att krossas av idén om den eviga återkomsten, med syftet att rensa bort människans skeva tidsuppfattning och nihilistiska längtan efter evigheten och himmelriket - alltså döden. Nietzsche är snarare en kritiker av fåfängan än fåfäng själv. *Ekos största brott var att lura världen att hon var Narcissus.* Det ironiska med att läsa Ovidius myt idag, post-Freud, är att Narcissus inte vara en narcissist, att detta bara var Ekos uppfattning. Freud misstolkar Ovidius, som Busi misstolkar Nietzsche, som Eko misstolkade den sköne Narcissus, som ingen mindre än fåfängan själv.

²⁸⁹ N Bd 4 s 255; citerat av Mellberg s. 38

femte delcykeln: om den eviga återkomsten

65

Skillnaden och det samma. - Vad menar Nietzsche med återkomsten av *det samma*? Den eviga återkomsten betyder att allting är sammanvävt; det förgångna är evigt aktualiserat i det närvarande. Fria och ofria, låga och höga, den vildaste skillnaden och det trögaste samma kommer att återvända, oändligt.²⁹⁰ Det ena är dock det många, och det samma flyter: "Att allting återkommer är det mest långtgående närmandet av blivandets värld till varats - betraktelsens höjdpunkt."²⁹¹ Återkomsten är för oss *nära* varats värld, men den övergår inte i varats värld. Det finns inget verkligt "*isolerat*, det vill säga obetingat, utan samband. [...] Uppfinningen av talens lagar gjordes på grundval av den alltifrån början rådande villfarelsen att det finns ett antal ting som är identiska (men i själva verket finns det inget identiskt), eller åtminstone att det finns ting (men det finns inget 'ting')."²⁹² Vad som finns är istället *blivande*, där varat hos detta blivande, eller vad det består av, är den eviga återkomsten. Det finns i strikt och *kosmologisk* bemärkelse inga ting, utan bara *blivanden*.

Frågor som: "*vad* är det som återkommer?" lurar en in i den gamla metafysikens spår, att tro på identiteter och ting, men det finns inget vara bortom blivandet, som en gång har blivit till, som nytt vara skiljer sig från genom att bli, utan *varat är blivandet*. Vad som

²⁹⁰ Deleuze halverar Nietzsches idé, åtminstone skenbart, med en oväntad och tydlig förenkling, trots en annars komplicerad filosofi: "Vi missförstår uttrycket "evig återkomst" om vi förstår det som "återkomsten av det samma". (NoF s. 95) Deleuze förstås, emellertid, om man tar hänsyn till hans kritik av Platon, och affirmation av vardandet, som något annat än en passerande illusion. Det finns helt enkelt inget "det samma" i Deleuze kaosmos, inget vara bortom vardandet. Nietzsche tolkas därför av Deleuze som en skarp kritiker av den cykliska hypotesen - den onda cirkeln. Problemet är att Deleuze inte reder ut vad Nietzsche egentligen menar med "det samma", trots att Nietzsche *nämner det samma i koppling till återkomsten*. Lösningen ligger i att förstå den eviga återkomstens *mångfald*: som en kosmologisk idé om varandets vara, förvisso, men även som en existentiell idé, att våga slita sig från *det samma*; som en historisk insikt om det förgångnas betydelse, etc. Deleuze förstår Nietzsche kosmologiskt, men förbiser inte minst hans existentiella och psykologiska aspekter (människans behov av det samma: att exempelvis kunna lita på att golvet fortsätter vara golv när man vandrar över det). Återkomsten halveras om den bara förstås som *skillnadens* återkomst. Istället för att sätta fokus på vågspelet mellan skillnaden och det samma, favoriserar Deleuze istället skillnadens diskurs vilket riskerar att sätta det kosmologiska begreppet (läs: skillnaden) mot livet (läs: vågspelet mellan skillnaden och det samma: metamorfosen). "Grå, dyre vän, grå är all teori, men livets gyllne träd är grönt" (Goethe *Faust* s. 79)

²⁹¹ N UaW, II, 164; citerat av Deleuze NoF s. 94

²⁹² N Bd 3 s. 33

återkommer är skillnaden, för att använda Deleuze begrepp, inte skillnaden mellan A och B, eller två ting, utan *skillnaden i sig*. "Det är därför vi måste förstå den eviga återkomsten som uttryck för en princip som är grunden för mångfalden och dess reproduktion, för skillnaden och dess repetition [inte för återkomsten av det samma - kosmologiskt sett]. Nietzsche presenterar denna princip som en av sina viktigaste filosofiska upptäckter. Han kallar den *viljan till makt*."²⁹³ *Utan viljan till makt, som ordnar universum genom den eviga återkomsten, hade det inte funnits någonting.*

66

Den svåraste av tankar = det högsta bejakandet. - Den eviga återkomsten anses vara Nietzsches svåraste och mest obskyra idé;²⁹⁴ den var dock, enligt honom själv, hans viktigaste: "Den fundamentala idén, *den eviga återkomsten*, är den högsta formeln för att bejaka livet som någonsin kan nå."²⁹⁵ Idén förstås ofta rakt av som en evig återkomst av det samma, att livet kommer att återupplevas ett oändligt antal gånger, in i minsta detalj. Detta är dock att missförstå idén, för att förstå den *rakt* är att inte förstå den *alls*. Idén är inte bara tanken om *en* återkomst; den är en återkomst i sig; varat återkommer, eller återkomsten "varar" av sig sin egen återkomst som "varar" av sig *ad infinitum* i ett evigt nu. Idén måste alltså förstås *cirkulärt*, eller rättare sagt: *böjt*.

Den eviga återkomsten är inte bara skenbart obskyr, utan obskyr av nödvändighet; den är ett test, inte en slagdänga; den är en fråga mer än ett svar, eller rättare sagt: den är den överhängande Damoklesfrågan: gör du verkligen vad du vill? Eller omvänt: vill du det du gör? Skulle du vilja det igen, eller gör du ett undantag, ett avsteg från vad du egentligen vill ska ske? *Kan du urskilja din vilja, eller förnekar du dig själv? Vågar du skapa din skillnad?*

[B]livandets vara kan inte affirmeras fullständigt utan att man samtidigt affirmerar existensen av det aktivas blivande. Den eviga återkomsten har alltså en dubbel aspekt: den är blivandets universella vara, men blivandets universella vara utsägs om ett enda blivande. Bara det aktivas blivande har ett

²⁹³ Deleuze *NoF* s. 96

²⁹⁴ Magnus s. 38

²⁹⁵ N *Ecce Homo* s. 230

vara, som är hela blivandets vara. Återkomsten är alltet, men alltet affirmeras om ett enda ögonblick.²⁹⁶

Återkomsten böjer varat i varje ögonblick (om tiden förenklas som *linjär*); den väljer det som är genom att låta det bli; den väljer inte bara ut, utan förändrar naturen hos det som inte kan återvända som det samma; den driver världen genom en ständig förvandling, där varat blir. *Den är aldrig enkel*. Återkomsten är allt annat än rak; den uppehåller inte livet, vilket skulle innebära en stagnation, en försvagning, ett reaktivt liv; den testat livet, väger det och böjer det, så nihilismen fullbordas, "eftersom den gör negationen till en negation av de reaktiva krafterna själva. Genom den eviga återkomsten, och inom den eviga återkomsten, uttrycks inte längre nihilismen som de svagas överlevnad och seger, utan som de svagas förstörelse, deras *självförstörelse*."²⁹⁷ Människan blir därmed en undergång, en bro som kan överskridas, en resa, inte ett mål, för att livet skall bejakas i sin kärna; det negativa negeras, det affirmativa affirmeras och dubbleras. *Att allting återkommer betyder att bejakandet vinner*. Idén är "den högsta formeln för att bejaka livet som någonsin kan nås." Återkomsten är det som övervinner äcklet; det som besejrar det lilla; det som erbjuder ett ständigt tillfrisknande åt människan, inte genom att underlätta livet, utan att ge det vikt, att få människan att se sitt ansvar, att se sin skillnad; *den eviga återkomsten är den stora selektiva tanken*. "Egendomligt och också skrämmande! Våra *underlättanden* är vad vi får sota mest för! Och vill vi efteråt tillbaka till full hälsa har vi inget val: vi måste lägga på oss *tyngre bördor* än vi någonsin tidigare burit..."²⁹⁸

Nietzsche talar varmt om ett nomadiskt liv, av undanglidande natur, ett enkelt liv eller ett hundliv, ett buddhistiskt liv eller ett cyniskt, mer likt fågelns än kamelens, men tyngt av bördor för att utmana oss, för att hålla oss på fötter; där man återkommande väljer det främmande, det som bryter varje cirkel, och väljer en ny kärna att kretsa kring:

"så tvang jag mig, som läkare och patient i en person, till ett nytt och dittills oupplevt *själsklimat*, och framför allt till en avledande förflyttning utomlands, till det främmande, till en vetgirighet inför allt främmande... Det ledde till ett långvarigt kringflackande, sökande, ombyten av vistelseort, en motvilja

²⁹⁶ Deleuze *NoF* s. 126

²⁹⁷ Deleuze *NoF* s. 123

²⁹⁸ *N Bd 3* s. 274

mot all stadigvarande bosättning [...]; likaså till en dietetik och regim som skulle göra det så lätt som möjligt att vandra långt och flyga högt, framför allt att varje gång flyga iväg igen. Rent faktiskt ett minimum av liv, en frigörelse från alla grövre begär, ett oberoende mitt i de mest ogynnsamma yttre förhållanden, samt stoltheten att *kunna* leva under så ogynnsamma villkor; något av en hundfilosofi kanske, av "tunna", men lika visst en myckenhet av tok-lycka, tok-munterhet, mycken stillhet, mycket ljus, mycken finare galenskap, många hemliga extaser - allt detta resulterade till slut i ett stort andligt tillfrisknande, växande lust till och upplevelse av hälsa."²⁹⁹

Skillnaden är alltså inte målet, utan snarare en väg att gå för att inte landa i *det samma* - ett medel för att hålla vågspelen i liv. Frågan kan därför i grunden inte vara hur den här essän skiljer sig från Deleuze' texter, som en reaktiv eller ytlig fråga på att den ju har sina likheter. Frågan kan heller inte handla om skillnad och repetition, som Deleuze skriver, eller ens att förvandla begreppen,³⁰⁰ utan snarare om *förvandlingen* i sig: hur man kommer till insikt om att man är likt vattnet, ett flöde, att man ständigt förändras, att man en dag kan slå ut till en lilja, likt Narcissus, och fullborda *metamorfosen*, eller gå varvet runt och pånyttfödas. *Detta* är frågan i sin kärna. *Detta* är vägen till ungdomens källa och evigt liv, inte på andra sidan, utan här och nu, som Nietzsche skriver.³⁰¹ *Detta* är förklaringen till att *den starkaste viljan som alstrar den här texten är att människan åter ska våga se sig som Narcissus*. När människan åter kan bejaka sig själv som ebb och flod, en övervinning och en undergång, när hon ser sig i vattnet, känner igen sig i vattnet likt Narcissus i sin källa, kommer hon åter att klinga rent med världen, som ett stämt instrument till sfärerens musik, eller en glad filosof som inte bara omfamnar sitt öde eller accepterar det, utan *älskar* det. Förstår man detta, förstår man också Nietzsches etiska lag: "vad du än vill, må du vilja det på ett sådant sätt att du också vill dess eviga återkomst."³⁰²

Läran är sträng, för varje underlättning kostar; ser man inte livet för vad det är, får man betala därefter. Varje litet nöje, som bara tillåts för stunden: "det här är min sista cigarett", "bara den här gången", *kompensationer*, - gör oss till kameler, för de tynger oss; vi tror att de behövs för att "kompensera" livet, som att livet vore bristfälligt, men Nietzsche äcklas av sådana undantag, som bara vill saker halvt; för halva viljor är en myt,

²⁹⁹ N Bd 3 s. 275

³⁰⁰ Deleuze *Difference and Repetition* s. 6

³⁰¹ N *Antichrist* s. 119, §29

³⁰² Deleuze NoF s. 121

en undanflykt, ett sätt att slippa ta ansvar för sin handling. "Gör alltid vad ni vill: men var först sådana som *kan vilja*."³⁰³

En lathet som ville sin eviga återkomst, en dumhet, låghet, feghet eller ondsinhet som skulle vilja sin eviga återkomst: detta skulle inte längre vara samma lathet, detta skulle inte längre vara samma dumhet ... Nu ser vi bättre hur den eviga återkomsten här genomför urvalet. Det är *tanken* på den eviga återkomsten som genomför urvalet. Den gör viljandet till en helhet. Tanken på den eviga återkomsten eliminerar allt sådant från viljan som faller utanför den eviga återkomsten, den gör viljan till ett skapande, den säkerställer ekvationen 'att vilja = att skapa'.³⁰⁴

³⁰³ N ASZ s. 212

³⁰⁴ Deleuze NoF s. 122

Fjärde cykeln: om att bli vad man är

första delcykeln: om amor fati

67

Att omfamna ödet, med kärlek eller hat? - Att älska sitt öde, amor fati, betyder inte att man bara behöver älska allt omkring sig, så kommer allt bli väl. Det betyder inte heller att man ska utveckla ett sorts positivt tänkande och klä allting i eufemismer. Att älska sitt öde är snarare att vilja vad man formas av, om så det betyder att man måste överkomma det som är.³⁰⁵ Det betyder att man måste sluta hoppas på en bättre eller fullkomlig värld som en dag kan komma, vilken moderna projekt ständigt lovar ut med sin framgångsiver, för att istället återkomma till det som var och extrapolera därifrån - att ständigt börja om. Det betyder att sluta eka tomma ideal för att istället vända på blicken och se sig i ögonen, och förstå sig som en produkt av historien. Det betyder att återkomma till sig själv och världens vågspel och relationen däremellan - att nå en singularitet.³⁰⁶ "För att lugna skeptikern. - 'Jag vet inte alls vad jag gör! Jag vet inte alls vad jag bör göra!' - Du har rätt, men det är ingenting att grubbla över: du blir gjord! i varje ögonblick!"³⁰⁷

Viljan må vara en befriande kraft, men den är ännu en "fånge", för den kan bara vilja framåt, aldrig bakåt i tiden; den är maktlös inför det som redan har gjorts. Viljan är bunden i tiden; framtidens möjligheter betvingas av det förgångnas nödvändighet. Detta föder hopplöshet, hämndbegär och vanmakt hos ressentimentsmänniskan, oändligt tyngd av det förgångna, fast i en ändlös cykel av straff och agg mot det som stiger ur det förgångna. Ressentimentsmänniskan ser sig som historiens slav, och inser att den enda flykten från hans fördömda tillvaro är att förinta sig, att sluta vara en del av ekvationen, att sluta kämpa mot det förgångna, genom att kasta svärdet ifrån sig. Livet är inte värt hans kraft. Zarathustra erbjuder dock en annan väg, ett annat sätt att se: att vilja hela sin tillvaro, allt som blir och allt som var, att älska sitt öde istället för att göra det till sin fiende. Att

³⁰⁵ Brodsky, G. M., "Nietzsche's notion of *amor fati*", artikel, s. 54

³⁰⁶ jmf Badiou s. 10ff, Derrida (1995) s. 50f

³⁰⁷ N Bd 4 s. 88, § 120

acceptera sin form och bli en mästare inom ramarna, som man ändå inte kan rucka på. Att se världen som den är, för att bli vad man är. Först när man låter varandet få bli vad det är till sådan utsträckning att man vill dess eviga återkomst, kan man omfamna världen och älska sitt öde.³⁰⁸

68

Nu precis blev min värld perfekt, midnatt är också middag, - Smärta är också en glädje, förbannelse är också en välsignelse, natten är också en sol, - gå! eller ni kommer att lära er att en klok även är en tok. Sa ni nånsin Ja till en glädje? Åh mina vänner, då sa ni Ja också till all smärta. Alla saker är sammanlänkade, - Ville ni nånsin en gång komma två gånger; sa ni nånsin: "Du tillfredställer mig, lycka! Nu! Direkt! då ville ni att allt skulle återvända igen! Allt på nytt, allt för evigt, allt sammanlänkat. Åh, då älskade ni världen! - Ni eviga, ni älskar den evigt och för all tid: och även till smärtan säger ni: Så! Gå! men kom tillbaka! För all glädje vill - evigheten!³⁰⁹

Carpe diem. - Ögonblickets värde ligger i dess ändlighet: formens ramar gör mästaren. Det finns ingen framtida tröst eller frälsning, för framtiden är hopplöst förbunden med det förgångna: allting är ett, allt som blir har redan varit, och det finns ingen utväg. Framtiden skrattar åt varje försök att fly det förgångna. "Så var det" måste därför förvandlas till "så ville jag ha det!". Hoppet om framtidens frälsning måste försvinna, för att ge plats åt dagens dans.³¹⁰ Den eviga återkomsten betyder att det inte finns en flykt från tidens ändlighet, inte heller något som förhindrar dess flykt. Allting flyter, men inte hejdlöst, kaotiskt, - därför är det ett misstag att kasta stunden till svinen; den måste snarare fångas här och nu,³¹¹ för att bejaka ödet: *hur tillvaron återkommer med varje ögonblick*, - vilket skänker formeln: *amor fati = carpe diem*. Att bejaka det enskilda är att bejaka allt.³¹²

69

Anti-demokrati. - Nietzsche fördömer demokraten, som vill korrigera naturen, och göra alla män lika, som föraktar livets "orättvisa", och vill skapa "rättvisa". Detta är i Nietzsches

³⁰⁸ Tassone s. 134f

³⁰⁹ N TSZ s. 370 §10

³¹⁰ Tassone s. 132

³¹¹ Olivier, B., "Nietzsche, immortality, singularity ...", *artikel*, s. 72

³¹² Hatab s. 71ff

mening *självbedrägeri*, för det maskerar ett djupare hämndbegär mot de högre i samhället. *Viljan till rättvisa är avund mot de som har hos de som inte har*. Zarathustras budskap är istället motsatsen: *människor är olika*. Strävan efter jämlikhet är ressentiment, och således ett gift som måste botas. Antidot: att känna sig själv, att se sanningen i vitögat, och förstå hur samhället fungerar: vad som driver människor, vilka krafter som styr; att se världen som den är, och inte vilja ha den på något annat sätt; att bejaka högt som lågt, och omfamna även den låga människans öde och därmed ödet i sig.³¹³

70

Att älska smärtan. - Den eviga återkomsten tvingar en att uthärda, eller rättare sagt, att välkomna smärtan som lustens fader. *Hela tillvaron måste bejakas, även det lilla, även ett liv med ständig huvudvärk måste älskas*.³¹⁴ Nietzsche avfärdar utilitarismens tro på att lust skall bejakas och olust förnekas; de kan i själva verket inte finnas utan varandra. Det finns ingen befrielse från smärtan. Lyckan och olyckan, lusten och olusten är syskon. Den eviga återkomsten fungerar dock som en kur mot längtan bort från olusten; den avvärjer tankens udd mot livet: dumhetens tolkning, kortsyntheten, ressentimentet. *Vi ska inte säga nej åt smärtan, utan smärtan skall lära oss att säga ja åt livet*. Livet behöver inte längre tvingas in i trånga fack, för att det ska vara förståeligt, gott eller fyllt av lust; det upphör att vara både moraliskt och metafysiskt. Livet är inte längre undfallet tanken, utan tanken är undfallen livet. Myten om vetenskapens viljelösa och neutrala subjekt försvinner, och krisen blir permanent. *Livet är vilja och smärta*, och dessa måste bejakas om man vill omfamna tillvaron. Begreppen, gudarna och de fasta strukturerna sätts därmed på lerfötter, och i dess plats: *ovissheten, försöket, det lilla*.³¹⁵

71

Amor Fati = Ecce homo. - Människan kan inte omfamna världen om hon inte känner sig själv, om hon inte vet vad hon är eller vad hon kan bli, om hon blundar för hennes mål: *att bli övermänniska*. Människan flyter likt Narcissus och hans spegelbild; hon är ett vågspel, en ebb och flod, ett överkommande och en undergång. Vi går utöver oss själva

³¹³ Tassone s. 128f

³¹⁴ Nietzsche led av återkommande huvudvärks-attacker. Han var en vida känslig natur.

³¹⁵ Mellberg, s. 162ff, s. 174f

när vi besestrar det låga inuti. Vi går under när vi låter något stort i oss tappa fäste.³¹⁶ Striden måste därför först och främst ta plats inom "människan ensam med sig själv"³¹⁷: "Om alla de som tänkt så stort om sina övertygelser, bragt alla upptänkliga offer och varken skonat ära eller liv och lem i deras tjänst, blott ägnat hälften av sin kraft åt att tänka efter med vad rätt de fasthöll vid den ena eller andra övertygelsen: hur fredlig kunde inte mänsklighetens historia teta sig! Hur mycket mer av kunskap skulle det då inte finnas!"³¹⁸ Hade inkvisitorerna börjat med att korsförhöra sig själva, skulle "[a]lla hemska scener från förföljelser av kättare [...] ha besparats oss."³¹⁹ *Människans storhet inleder när hon vänder blicken mot sig själv, när Narcissus lutar sig över sin källa, när människor slutar vara "rädda för sitt högre jag därför att det, när det nån gång talar, låter krävande"*³²⁰, när människan ser bjälken i den egna blicken innan hon ser gruset i den andres.

Människan är inte värdelös, utan ständigt flödande och värderande. *Hon är mer än vad hon var, men kanske mindre än vad hon kan bli.* Hennes storhet är att hon alltid kan utveckla sig, bli något högre. Frågan kan här ställas om inte detta har potential att förstås som en primus motor i Aristotelisk betydelse. Denna första rörelse skulle emellertid i så fall vara en rörelse utan varken början eller slut; ett ständigt blivande, en evig återkomst - världen som en *primus motor aeternum*. Människan är inte förfallen, eller född i skuld, utan ständigt på väg mot vad hon kan bli, evigt oskyldig. Hon skall inte ersättas av en blond, arisk ras, utan fullända sin potential och gå utöver sig själv, genom att ständigt lära sig urskilja den egna styrkan och svagheten i henne själv.³²¹ Detta är anledningen till att livet måste vara ett försök, ett äventyr;³²² istället för en efterrapning, ett evigt skramlande av gamla värden och en vandring i den onda cirkeln: "Vi däremot *vill bli de vi är* - de nya, de unika, de ojämförliga, de som stiftar lagar för sig själva, de som skapar sig själva. Och till den ändan måste vi bli de som bäst lär sig och upptäcker allt som är lagbundet och

³¹⁶ Danto s. 198

³¹⁷ N Bd 3 s. 232

³¹⁸ Ibid., s. 260

³¹⁹ Ibid., s. 260

³²⁰ Ibid., s. 256

³²¹ Schacht *Nietzsche, genealogy, morality*, s. 63

³²² N Bd 3 s. 16ff

nödvändigt i världen"³²³, som älskar världen för vad den är, och även älskar oss själva; som ser oss i vitögat även när vi tittar på andra.

Nietzsche förespråkar ett historiskt perspektiv, att man inte bara ser det som visar sig framför ögonen, utan att man ser till historien eller med hjälp av historien. Världen är miljarder år gammal, och har utvecklats oändligt. Vad den är just nu, är inte vad den kan bli, det samma gäller människan som kan överkomma sig själv, om hon lär sig att se med perspektiv på sig själv, om hon lär sig att återkomma och evigt återkomma till källan: "Lev i det fördolda, så att du *kan* leva för dina egna mål! Lev *ovetande* om det som din epok tycker är viktigast! Lägg mellan dig och nuet en hud som åtminstone är trehundra år tjock! Och skränet av i dag, larmet från krigen och revolutionerna, ska vara dig som ett mummel!"³²⁴ Att känna sig själv är att älska sitt öde.

³²³ N DGV s. 223

³²⁴ N DGV s. 228

andra delcykeln: om meningen

72

Meningen med livet. - Nietzsche är inte lika intresserad av frågan "vad är livets mening?" som "kan det finnas någon mening?" Finns det något värt att leva för, trots all smärta, olycka och ond, bråd, död? Ja, *nihilismen kan negeras, Gud kan avsättas, och det tragiska affirmeras.* Nietzsche förespråkar att aldrig vända blicken åt det transcendenta, eller åt moralen (och skuldbeläggandet), utan att se det inneboende och nödvändiga, att även omfamna smärtan, som får oss att ställa frågan: vad är meningen med alltihop? - *för livet självt måste få svara;* ingen Gud kan finnas som referenspunkt eller domare över livet. Meningen måste få växa ur ens hjärterot: *Narcissus bär fröet till liljan som spirar.*

73

Världen = Meningen = Livet. - Den eviga återkomsten betyder att världen inte längre måste rättfärdigas, inte ens som ett estetiskt fenomen, utan världen måste älskas, utan omvägar, utan väntan; världen står inte utanför livet, och kan inte dömas från en punkt utanför. Nietzsche ställer Descartes på huvudet: världen står så nära livet, att livet inte hade funnits utan den. Glädjen som ligger i att bejaka tillvaron, flödar ur den oändliga kraft som människan besitter: *hon är ett med viljan till makt.* Det finns ingen mening som kan skänkas till världen, utan *världen är meningen.* Det finns inget bortom, inget grönare, ingen himmel på andra sidan, utan himmelen är nära; och antingen omfamnas den eller så förnekas den, timma för timma, dag för dag: *amor fati.*³²⁵

³²⁵ Kaufmann s. 378f

tredje delcykeln: om den eviga återkomsten

Den som i likhet med mig, och driven av något slags gåtfullt begär, länge har bemödat sig om att gå till botten med pessimismen och förlösa den ur den halvt kristliga, halvt tyska trånghet, [...] - bortom gott och ont och inte längre, som Buddha och Schopenhauer, under moralens ok och villa -, den har kanske just därmed, utan att han egentligen avsåg det, fått upp ögonen för det omvända idealet: för det ideal som utmärker den mest övermodiga, levande, världsbejakande människan, vilken inte endast har lärt sig att förlika sig med och fördra allt såsom det var och är, utan även önskar sig detta *såsom det var och är* åter, i all evighet, omätligt ropande *da capo*, inte bara till sig själv, utan till hela stycket och skådespelet, och inte bara till ett skådespel, utan i grunden till just Den som behöver detta skådespel - som nödvändiggör det: emedan han alltid behöver sig själv - nödvändiggör sig själv - - Vad? Och detta vore inte - *circulus vitiosus deus*?³²⁶

74

"*All the World's a stage*"³²⁷. - Återkomsten är ett tankeverktyg, ett tankeexperiment, en filosofisk hammare: filosofi som något praktiskt. Om det skulle vara så att vi lever våra liv, om och om igen utan slut, då vore vi dårar som inte bemäktigade oss vår existens, utan är som skådespelare på scenen som bara säger våra repliker och går i samma spår, i en evigt ond cirkel, för då vägrar vi att se vår verklighet för vad den är: ett skådespel. Den eviga återkomstens möjlighet måste därför betänkas. Om vi är skådespelare, låt oss se att vi är skådespelare. Utan modet att se verklighetens orm i ögonen, utan äckel eller njutningen i att hålla tillvaron för intet, kan vi aldrig bita av dess huvud och bli övermänniskan som bemästrar den, övermänniskan som gör den onda cirkeln *gudomlig*.³²⁸

75

Bortom sanning och lögn och logikens bojar. - Återkomsten handlar inte om antingen-eller, att det är sant eller inte att vi skall återkomma utan slut; den har mer av ett praktiskt värde

³²⁶ N Bd 7 s. 58; *Circulus vitiosus deus* = Gud som ond cirkel (den eviga återkomsten som gudomlig)

³²⁷ Shakespeare *As you like it* s. 121

³²⁸ Mellberg s. 147; Mellberg ifrågasätter om man ska förstå den eviga återkomsten som en dogm eller en hypotes. Frågan siktar dock bort från idéns tämligen drastiska innebörd, då svaret snarare ligger i ett både-och än ett antingen-eller.

än ett sanningsvärde; den skakar upp och väcker problem - *den ställer frågan som innebär både-och, både krig och fred*: en återkommande seger, ett ständigt besegrande. Människan måste lära sig att leva farligt, att bygga städer på Vesuvius, och leva i krig med varandra; det finns ingen sanning, eller stillhet eller trygghet att luta sig tillbaka på.³²⁹ Den eviga återkomsten betyder att människan är *fri att skapa sitt öde*, att bli vad hon är, att förevigauet ur det evigt förflutna - *hon vet inte vad hon är förrän hon har valt vad hon ska bli*. Den eviga återkomsten påminner häri om Kants imperativ: den är form utan innehåll; den säger inte konkret vilket liv som skall återkomma, eller vad som måste göras, bara att återkomsten återvänder: att stagnationen är fienden. Metafysiken rivs ner och ersätts av paradoxer, förnuftet kan inte ge oss alla svaren: sanningen är att det inte finns någon sanning.³³⁰ Det är absurt att fråga om detta att återkomsten återvänder är sant eller inte, för det är en tautologi. En återkomst som inte återkommer är ingen återkomst alls.

76

Carpe diem = carpe vitae. - Återkomsten är tankarnas tanke för den gifter varat med varandet, det förgångna med framtiden, förändringen med det nödvändiga. Allting (åter) kommer och går i ett evigt flöde av förändring: inget ögonblick försvinner utan att komma tillbaka. Platonismen vänds på huvudet. Metafysiken hamras ned. Verkligheten är inte oföränderlig, utan förändras hela tiden, och tiden ser inte bara ut att flyta, utan flyter utan avbrott. Att vilja den eviga återkomsten betyder att vilja både varats förvandling och förvandlingens vara, och *vill man ett ögonblick så kan man inte bara vilja dess återkomst, utan återkomsten av allt, för all repetition har lett fram till detta ögonblick*. Den eviga återkomsten är således mer av ett test än en ontologisk sanning. Den ställer frågan: Vem är stark nog att bejaka livet och stå bakom sina handlingar, *oändligt*?³³¹ Vem är stark nog att verkligen skapa likhetstecken mellan *carpe diem* och *carpe vitae*?

³²⁹ Hatab s. 64f; N DGV s. 185, §283

³³⁰ Tassone s. 152f

³³¹ Ibid., s. 143ff

Es ist zeit! - Nietzsche började skriva på en bok våren 1884, med preliminär titel: *Den eviga återkomsten*. Första kapitlet planerades ha namnet: *Tiden är inne!*³³² Tankens oändliga tyngd är tydlig, även uppmaningen: var redo! *Nu* kommer något att hända.³³³ Tiden som inleds, av den tyngsta av tankar, är okänd, laddad. Blicken är befriad från återkomsten av det samma: riktad mot framtiden, öppen, drastisk. *Ögonblicket* är avgörande; att leva är en fara där allting förvandlas. Tiden: nyår, för allt börjar på nytt.³³⁴ Den eviga återkomsten ställer *det oerhörda ögonblicket* på bordet: otidsenligheten maximerad till ett kritiskt avgörande. Middagen är serverad med ny, färsk skörd. Monotonin är bruten; ormhuvudet är avbitet; imperativet är: framåt!³³⁵ *Den eviga återkomsten vill den eviga återkomsten vill ... Förvandlingen är uppenbarad*: allt gammalt måste återigen förnyas och förvandlas. Världen som människan känner den: identiteter, regulariteter, det sunda förnuftets självklarheter; är bara yteffekter av ett djupare möte mellan skillnad och repetition; att vara är att bli - världen: *metamorfosen*.³³⁶ Frågan är bara: hur mycket sanning kan människan tåla?

Att omfamna återkomsten som ett blivande. - Den tyngsta av tankar kräver ingen moral, inga plikter; varje människa är oskyldig och hon föds i oskuld. Hela tillvaron är oskyldig. Naturen bör inte läggas på sträckbänken, som Bacon hävdar, så människan kan piska ur henne kunskap. Människans vilja till sanning och rättvisa, till demokrati och jämlikhet är istället det som måste förnekas; hennes flykt från naturen med vetenskapen som vapen, för att homogenisera och maskinera världen till uniformitet. Rädslan för naturen och längtan

³³² "Es ist zeit!" kan även översättas till: *det är tid!* eller *det är dags!*

³³³ Mellberg s. 152

³³⁴ *Ibid.*, s. 155

³³⁵ *Ibid.*, s. 156, 160

³³⁶ Deleuze, *LoS*, s. 12; Mellberg s. 156-159; Mellberg ifrågasätter om Nietzsche har förlorat kontrollen över sina egna tankar och kritiserar Nietzsche för att vara megaloman, när han vill annullera samtiden, för att inleda framtiden som skulle vara hans. Nietzsche vill skapa en ny tideräkning, den eviga återkomstens tideräkning, med år 1 påbörjat den 30 september 1888. Är inte detta ett ressentimentsfyllt fördömande från Mellbergs sida? Hur skulle Nietzsche, för det första, förhålla sig till hybris? Hur skulle han, för det andra, förhålla sig till valet mellan att leva i en kristen tidsuppfattning gentemot den eviga återkomstens tid? Betyder inte det oerhörda ögonblicket att också tiden börjar på nytt? Vill inte det otidsenliga tänkandet radikalt kritisera eller till och med bryta mot sin samtid? Omfamnar inte Nietzsche bara återkomstens innebörd?

efter frälsning genom utvecklingsiver och utopiska ideal, liberalism och socialism, måste istället ersättas av en längtan efter äventyr, en passion, ett liv av glädje. Verklighetens natur skall inte tuktas eller förvrängas utan välkomnas, inte exploateras utan upptäckas.³³⁷

Utvecklingsivern cirklas därmed in och trubbas av. Det finns inte en rak väg mot historiens slut, eller en allt bättre analys av naturen (eller människans natur) så den blir förutsägbar och kan manipuleras, utan en cirkulär rörelse, där nuet lyfts fram, och slumpen bejakas; inte bara som ett (blint) steg på vägen mot det högre, utan som det varje människa bör leva för: det temporära, det levande, individer som en dag måste dö; det faktiska som kan aktualiseras här och nu, - *Es ist Zeit!* - för att bejaka tillvaron som den är: *en metamorfos*, ett vågspel, ett halsband av ögonblick bortom gott och ont, och sanning och lögn; snarare än att kasta bort varje ögonblick (i labben) för en tid som kan bli.³³⁸

Nietzsche ställer människan mot väggen med frågan om återkomsten, för att kasta av livet sin outhärdliga vikt, som människan har haft för vana att fästa vid det. "Man måste sätta sig själv på prov för att utröna om man är bestämd till oavhängighet och rätten att befalla; och göra det i rättan tid. [...] Inte bli hängande vid ett medlidande [...] Inte bli hängande vid en vetenskap [...] Inte bli hängande vid våra egna förtjänster [...]"³³⁹ Stirner hörs här igenom:

I am *owner* of my might, and I am so when I know myself as *unique*. In the *unique one* the owner himself *returns* [min kurs] into his creative nothing, of which he is born. Every higher essence above me, be it God, be it man, weakens the feeling of my uniqueness, and pales only before the sun of this

³³⁷ Nietzsche är inte bara kritisk mot hur naturen omhändertas, utan även kritisk mot hur *naturbegreppet* används, så det gäller att läsa försiktigt. Han kritiserar det som driver vetenskapen, det "atomistiska behovet" exempelvis: att man gör själen till en atom, som är odelbar och oförstörbar, som kan leva vidare; *att man gör vetenskapen till ett verktyg för att bespara sig från livet*. På samma sätt är han kritisk mot hanteringen av "naturen" eller världen som läggs på sträckbänken, vilken är blind för "naturen" eller drifternas i oss. Det handlar inte om att enkelt leva i överensstämmelse med naturen - fruktbart ja, men ovisst, för är inte naturen likgiltig?. Det handlar snarare om att fråga sig: varför har vi ett behov av att använda vetenskapen som en trappa till himmelriket? Borde vi inte också vända blicken mot oss själva? Varför kan vi inte *omfamna* världen och låta den bli istället för att vilja *fixera* den? (N Bd 7 s. 18-22)

³³⁸ Tassone s. 145-149; Heideggers tolkning att den eviga återkomsten uttrycker den moderna vetenskapens begär efter ett återkommande bemästrande av naturen, framstår i det här ljuset som upp- och-ner-vänd.

³³⁹ N Bd 7 s. 47, §41

consciousness. If I concern myself for myself, the unique one, then my concern rests on its transitory, mortal creator, who consumes himself, and I may say: All things are nothing to me.³⁴⁰

Vetenskapens, moralens och det kristnas släpande ersätts av dans; kamelen behöver inget efterliv längre för att uthärda tillvaron. Det objektiva vetandet ersätts av intuition, som Bataille skriver: "I'm so lacking any inclination to write for the unfriendly that, from the rest, the others, I ask *intuitive* understanding. Only friendly eyes can see far enough. [...] *To me it would seem appropriate to make deep friendship a condition for understanding me.*"³⁴¹ Nietzsche talar på samma sätt till de fria andarna, och de som skall *överskrida* dem:³⁴² de starka, försiktiga; de som är vänliga nog att lyssna; de som *omfamnar* sanningen och återkomsten som en vän, snarare än ett objekt eller ett ting de *begriper*, eller fixerar. Nietzsche vänder sig åt öppensinta, frisinta, likasinnade tänkare som låter idén få växa vidare, snarare än kräver att fixera den, som Bataille skriver: "I want only chance ... which is my goal, my only goal, and my sole means."³⁴³ Den eviga återkomsten behöver inget större ändamål, för att kunna bli vad den är: *den eviga återkomsten vill den eviga återkomsten vill ...* "In the beginning was Chance, and Chance was with God and Chance was God. He was in the beginning with God. All things were made by Chance and without him was not anything made that was made. In Chance was life and the life was the light of men."³⁴⁴

³⁴⁰ Stirner *The Ego and his own* s 366, *Ich hab' Mein' Sach' auf Nichts gestellt*, är första raden från Goethes dikt "Vanitas! Vanitatum Vanitas!" Jmf med Nietzsches: "Människan vill hellre vilja *Intet*, än att *intet* vilja ..." (N Bd 7 s. 317, §28) Stirner återvänder till tomheten, för han *vill* tomheten (som en återkommande öppning för att kunna skapa vidare sig själv; som en påminnelse, en metod - *han förnekar för att bejaka*).

³⁴¹ Bataille *On Nietzsche* s. 138

³⁴² N Bd 7 s. 50

³⁴³ Bataille *On Nietzsche* s. 138

³⁴⁴ Rhinehart, *The Dice Man* s. 6

Femte cykeln: om metamorfosen

första delcykeln: om Zarathustra

79

Zarathustra och läran om den eviga återkomsten. - Zarathustra är en av Nietzsches viktigaste masker, framförallt i förhållande till återkomsten. Zarathustra är profeten som proklamerar att han är trogen livets mening, en tragisk och övermänsklig världssyn; han är också den att diagnosticera traditionella värden som inte håller - vilket påminner om Nietzsches eget författarskap; något som gör likhetstecknet mellan Zarathustra och Nietzsche intressant att studera. - Uppgiften är att affirmera och sprida affirmationen, alltså att affirmera affirmationen och lära ut den eviga återkomsten, eller att mångfaldiga den.³⁴⁵ Det är dock viktigt att inte förstå Nietzsches profet som en sorts etablerad *övermänniska*. Zarathustra talar inte från en redan uppnådd position, utan *när* en högre position genom sitt tal; han gör handling av sin predikan, och uthärdar själv prövningarna som han nämner; han *blir* en övermänniska genom att överskrida det mänskliga, men inte som en färdig produkt. Den eviga återkomsten är inte en neutral idé som Zarathustra bär runt på och presenterar, utan en idé som drabbar honom, förändrar honom, rör honom; en idé som sätter honom på rätt spår (likt Deleuze sätts av Nietzsche). *Den eviga återkomsten är den mäktiga storm som kommer för att slita locken av de levandes kistor, och rädda skratten ur dess djup i tusen olika former.*³⁴⁶

Skälet till att just Zarathustra är den att våga möta avgrundstanken, är att han känner lidandets och dödens närhet till livets kärna, att människan definieras av sin ändlighet, *men att hon kan göra den till något stort*. Zarathustra blickar ner i avgrunden om så den blickar tillbaka,³⁴⁷ för insikten och modet tämjer svindeln som lever vid avgrundens rand. Om döden i själva verket ger vikt åt livet, då förnekar man livet om man

³⁴⁵ Mellberg s. 145

³⁴⁶ Hatab s. 67ff

³⁴⁷ N Bd 7 s. 75, §146

förnekar döden (eller försöker att slippa undan från den genom att uppfinna ett efterliv).
Rädslans bot är: *amor fati*.³⁴⁸

Zarathustras tal handlar om att övervinna sig själv, genom självbehärskning eller till och med självuppoftning. Den som förnekar sig själv för övermänniskans skull, kommer att skänka oerhört mer åt mänskligheten i stort.³⁴⁹ Individens roll i människans utveckling, men det rör sig om en speciell sorts utveckling, inte för att samla egendom eller att leva för lyckan, eller ens för demokratin, eller andra dröjande upplysningsvärden, sådant tillhör det alltförmänskliga. Zarathustras utvecklingstanke är inte en rörelse mot historiens slut, eller en ständig utveckling mot ett högsta mål. Människan är förvisso en bro till övermänniskan, men hon får inte riskera att springa för snabbt, som att egenvärdet skulle ligga i själva utvecklingen eller blivandet.³⁵⁰ Tiden kan inte ses som en pil rakt mot himmelriket. Blicken får inte släppas från den eviga återkomsten, utan måste ständigt och på nytt söka övermänniskans mål, att producera genier som kan upptäcka "en ny fruktbar möjlighet i livet".³⁵¹ "Jag söker inte efter lyckliga tider i historien" skriver Nietzsche, "utan efter sådana som erbjuder en god jordmån för *frambringandet* av genius."³⁵²

³⁴⁸ Hatab s. 70f

³⁴⁹ Jmf med N Bd 3 s. 70, där en fullständig person förstås som den som tar sikte på den personens högsta goda; en människa bör arbeta för sina medmänniskor bara i den mån han förstår sin egen fördel i arbetet. Det som är verkligt gott för alla, är också gott för individen. Självuppoftningen bör alltså inte förstås som någon sorts brist på egoism, eller ren altruism, *tvärtom*.

³⁵⁰ Tassone s. 125f

³⁵¹ N Bd 2 s. 376

³⁵² *Ibid.*, s. 373

andra delcykeln: om den dubbla affirmationen

80

Dionysos återfödelse. - Dionysos-dyrkan bestod historiskt sett av kulter och extatiska fester, med målet att nå en självtranscendens, en återfödelse, att gå utöver sig själv och förlora sig i naturen, för att låta den tala genom den egna kroppen och affirmera sin affirmation, för att *låta världen dubblera sig och lovsjunga sig själv*. Dionysos dyrkades för att välkomna kraftspelet mellan individen och världen, för att bejaka kraften med samma kraft, som Nietzsche kom att kalla *viljan till makt*. Det är alltså "naturligt" att Nietzsche var intresserad av Dionysosdyrkan och även dyrkar honom själv, eller åtminstone skriver varmt om den mytiska gestalten, för Dionysos lever i en tragisk cykel; han dör och återföds. Dionysos hyllas dock inte för sin odödlighet, utan för att naturens kraft manifesteras i honom; *den föder honom samtidigt som den tar hans liv*. Nietzsche är på samma sätt intresserad av tragedin som genre, där hjältens förfall inte är resultatet av *hamartia*, enligt Nietzsche, en moralisk brist som Aristoteles hävdade; - utan en individualiserad bild av världens förgänglighet, en manifestation av viljan till makt. Nietzsche skriver om Dionysos uppståndelse och hjältens förfall för de symboliserar den eviga återkomsten av död och återfödelse, affirmationen som affirmerar sig själv, *livets cirkel som alstrar mer liv*.³⁵³

81

Både-och inte antingen-eller. - Lewis Carroll skriver i *The Hunting of the Snark*: "Supposing that, when Pistol uttered the well-known words - 'Under which king, Berzonian? Speak or die!' Justice Shallow had felt certain that it was *either* William *or* Richard [min kurs], but had not been able to settle which, so that he could not possibly say either name before the other, can it be doubted that, rather than die, he would have gasped out 'Rilchiam!'"³⁵⁴ Portmanteau kan vid första anblicken tänkas som ett naturligt uttryck för den eviga återkomsten. Nietzsche går emellertid en annan väg, med likartad funktion. *Den eviga återkomsten förblir evig återkomst*; den får inte namnet "evig återkomst", när den paras

³⁵³ Hatab s. 24f

³⁵⁴ Deleuze LoS s. 55; Deleuze citerar Lewis Carroll *The Hunting of the Snark*, men erbjuder ingen sidhänvisning; han nämner inte heller vilken utgåva han har läst.

ihop med tankar kring konst; istället får ordet bli alltmer pregnant, med ett hav av betydelser, för att spegla hur idén växer vidare, och dubbelt affirmeras. Snarare än att Nietzsche kräver nya ord, eller sammansatta ord, för att skilja mellan betydelser, fylls ett och samma ord likt ett portmanteau, utan att förändras på ytan.³⁵⁵ "Den eviga återkomsten" förändras alltså likt ett portmanteau, men bara *kvalitativt*. Nietzsche filosoferar på ett annat sätt, bortom antingen-eller, bortom "det rätta ordet", för att istället utöka tolkningsutrymmet. Han utsätter inte ordet för en kvantitativ förändring, istället smälter både-och in i ett och samma ord - det många blir det ena som får spegla det många; *Nietzsche skänker ordet tyngd*. Frågor kring existensen, konsten, människan, kosmos, Gud, ressentiment, övermänniskan, den sista människan, viljan, och amor fati kan därför alla diskuteras under begreppet *den eviga återkomsten*; Nietzsche gör det ena till en mångfald, och varje ord till ett både-och: "*Återkomsten är varat hos [or]det som blir till.*"³⁵⁶ Begreppet myntades för att ständigt växa vidare genom kvalitativ förvandling, för att "återkomsten" skall "återkomma" genom dubbel affirmation.

³⁵⁵ Deleuze och Nietzsche skiljer sig här i anmärkningsvärt. Där Deleuze vill skapa en mångfald av begrepp, vill Nietzsche skapa en mångfald *i* sina begrepp. Den förra söker mer av kvantitativ ärlighet mot mångfalden; den senare söker en kvalitativ ärlighet. Deleuze kräver större ordförråd och referensbibliotek, Nietzsche större tankekraft och förmåga att kunna urskilja. Tankarna är således som stöpta för varandra i ett vågspel som skapar en allt större mångfald, kvantitativt som kvalitativt. Märk dock att detta är en grov generalisering som presenteras framförallt för att ge en inblick i Nietzsches *kvalitativa* ordbruk.

³⁵⁶ Deleuze NoF s. 94

tredje delcykeln: om övermänniskan

82

Det fria sinnets projekt. - Nietzsches projekt är att skapa fria andar och sinnen, genom att omfamna frågor som den eviga återkomsten. Idealet blir att ge form till "genier" eller tänkare som ständigt når *högre*, som inte dras ned av seder, eller fastnar i världens veck (språk, ressentiment, moral): "Även han upplever vardagar av ofrihet, av beroende, av tjänstgöring. Men från en tid till annan måste han uppleva en söndag av frihet, annars står han inte ut med livet."³⁵⁷ Den eviga återkomsten blir idén som slutligen får symbolisera projektet, hur man lever ett friskare och friare liv utan att tyngas eller fastna, ett *evigt* liv; inte i bemärkelsen av att döden inte kommer, utan i bemärkelsen av att vi kan säga ett evigt eller outtömligt ja till: "*Eternal* life, the eternal recurrence of life; the future promised and hallowed in the past; the triumphant Yea to life despite death and change; real life conceived as the collective prolongation of life through procreation, through the mysteries of sexuality."³⁵⁸

Idén om den eviga återkomsten finns med explicit först i slutet av *Den glada vetenskapen*, men implicit är tanken själva grunden för glädjen och människans tillfriskning: det eviga bejakandet, att älska ödet, och *hela* ödet.³⁵⁹ Springer inte tanken därmed ur *hela* författarskapet, till denna "betraktelsens höjdpunkt", den tyngsta av idéer? Vore det inte märkligt att se bort från frågorna, om historien, moralen och tragedin etc, som får Nietzsche att inse den ännu större frågan, om den eviga återkomsten; - om man vill gå till botten med det fria sinnets-projekt?³⁶⁰

³⁵⁷ N Bd 3 s. 174

³⁵⁸ N *Twilight of the Idols* s. 87, §4

³⁵⁹ Sokol, W. H., "On the Dionysian in Nietzsche", *artikel*, s. 503; Sokol påpekar att det här mönstret inte är ovanligt hos Nietzsche, där viktiga idéer hos Nietzsche presenteras mer implicit än explicit. Trots att Nietzsche anser sig vara lojal till Dionysos, nämner han sin Dionysianism ytterst lite explicit. Det Samma gäller idén om viljan till makt, och även idén om den eviga återkomsten. Nietzsche valde ett annat sätt att skriva på än att systematiskt ordna begreppsdefinitioner, och presentera idéerna explicit.

³⁶⁰ Lampert s. 300; Lampert har en poäng i att *det fria sinnets-projekt* fullbordas med återkomsten, som att *Den glada vetenskapen* i sig är ett tillfriskningsprojekt, men varför begränsa projektet till just denna bok? *Mänskligt, alltförmänskligt* är en bok för *fria andar*, som Nietzsche skriver. *Tragedins födelse* inleder med att världen är ett vågspel, att livet är en dans, som något upplyftande alltså. Är inte Nietzsches hela författarskap ett sorts tillfriskningsprojekt, från nihilism, kultur och metafysik, från Schopenhauers pessimism och den släpande kamelen, till det ovetande barnet?

Övermänniskan. - Syftet med det fria sinnets-projekt är att producera högre människor, att sätta övermänniskan som ett mål för människan. Övermänniskan får dock inte förstås som en "supermänniska",³⁶¹ en människa som är övermäktig alla andra människor, fysiskt starkare och med nödvändig lasersyn. Övermänniskan är snarare svaret på *människan* som ett problem: hur kan människan finna något att leva för i en meningslös tillvaro? *Genom självreflektion.* För att veta hur människan kan skaffa sig mening måste hon först veta vad hon överhuvudtaget är. Innan man kan veta om själen eller jaget "överlever" döden, måste man till exempel veta vad "själen" är; om själen inte kan existera utan kroppen finns det inget "efterliv", lika litet som det finns mat kvar på tallriken efter att man har ätit upp. Människan vet på samma sätt inte vad hon måste bli, förrän hon vet vad hon *kan* bli. Varje bör förutsätter ett kan, som Kant säger. Människan måste således upptäcka sig själv, för att se vad hon lever för - kroppen eller själen? nuet eller framtiden? konsten eller Gud? tillvaron eller himmelen?

Så hur upptäcker man sig själv? Nietzsches svar: genom att se vad man dras till, vilka mästare man läser, vilka smaker man njuter av, för självet finns inte i kroppen, utan över kroppen; *övermänniskan är den som känner sig själv*, medan den som söker själen i kroppen kommer att bli besviken. Det delfiska imperativet förvandlas till ett sökande, en utkristallisering; inte inom sig, utan bortom sig. Kroppen kan inte veta vad den är, förrän den vet vad den kan göra, vad den kan dofta och smaka, vad den kan äcklas över och njuta av. *Det finns inget jag utan en värld att ta in.* "[N]äsan, om vilken ingen filosof hittills talat med tillräcklig respekt och tacksamhet, utgör det mest känsliga instrument som vi har tillgång till."³⁶² Det finns inget medvetande, inget liv, ingen upplevelse utan sinnen att uppleva med.

Om människan skall finna mening i tillvaron, måste hon snarare än att titta bort från tillvaron och in i sig själv, som att självet satt och väntade i kroppen, dofta och smaka och omfamna världen, för medvetandet *skapas*. Om även jaget därtill är en språklig konstruktion, en skapelse vi kan förändra, varför då föreställa jaget som en färdig sådan, snarare än något blivande? Självet "säger inte Jag utan gör Jag [min kurs]".³⁶³ Varför skall

³⁶¹ *Übermensch* översätts ofta till *Superman* på engelska.

³⁶² N *Twilight of the Idols* s. 18

³⁶³ Nietzsche, ASZ s. 39

självet betala jagets räkningar? Människan måste bli något *mer* än bara människa eller "alltförmänskligt"; *jaget är en upptäckt bortom jaget, en mångfald av intryck, ett kluster av blivanden, en evig återkomst*. Världen är en oändlig upplevelsekälla för självkänndomen, som tillkommer människan (och allt levande) som bejakar sina intryck, och är genom att bli.³⁶⁴ Meningen finns överallt och ingenstans, beroende av tolkning. Detta är skälet till att cirkelns varje punkt är både början och slutet av cirkeln. Jaget kan hitta sig själv överallt, för det finns inte längre i sig själv, en gång för alla, utan *bortom* sig, utanför sig, över sig. *Meningen är övermänniskans, för den svävar över människan*.³⁶⁵

84

Ett sätt att leva eller en faktisk person? - Nietzsche skriver om övermänniskan för att lära människan att vara trogen sin jord, att hitta meningen här och livets värde. Detta betyder att (den kristna) människan måste överkommas, ungefär som man kommer till rätta efter en sjukdom. Övermänniskan är en modell för hur man kan erfara livet, inte en faktisk person; den används för att kritisera individen, för stolt över sitt ego, för dålig på att kasta av sig och vandra bortom sig själv. Övermänniskan är en modell för att lära sig uppleva kosmiskt och förenas med naturen. Detta är ett av skälen till att Nietzsche hyllar konsten, och säger att livet bör ses som ett estetiskt fenomen. Den kreativa aktiviteten är nämligen övermänsklig, i det att konstnären går utöver sig själv; *hon blir en vulkan för de skapande krafter som strömmar igenom henne*.³⁶⁶

Att överskrida människan betyder också att överskrida vad hon har byggt sig: historien, demokratin, moralen, språket. Zarathustra tror först att livet är ogripbart, djupsinnigt, evigt och mystiskt, men han inser att detta bara är *ord* han skapar sig, för att göra tillvaron uthärdlig, för att försköna livet, trots att det tvärtom ständigt avslöjar sig, om man bara kan ge sig hän åt sinnena; - det låter sig bli gripbart, det låter sig återkommande uppfattas som det verkligen är. Zarathustra tvingar först in livet i olika kategorier, för att reducera det och gripa tag i det, om så han samtidigt kallar det "ogripbart", men livet visar sig, trots sin föränderlighet, och otämjbarhet, ändå vara högst förståeligt; det låter sig

³⁶⁴ Kaufmann s. 359f; Spindler *Nietzsche, kropp, konst, kunskap* s. 56-65

³⁶⁵ Klossowski s. 71ff

³⁶⁶ Hatab s. 55f

ständigt experimenteras med, och frysa fast till strukturerade broar över blivandets flod, som i nästa stund faller, för att ersättas av nya - *livet är det som överkommer sig självt*.³⁶⁷

Målet förblir den eviga återkomsten av det högre, av det som är bortom.

Människans arbete är därför inte att sprida det som redan är accepterat som gott, utan att skapa det som är gott, att röra sig bortom gott och ont som hon förstår det idag, och skriva nya tavlor; detta är i Zarathustras mening livets essens. Allting förändras som hamnar i elden, men elden består; det samma gäller blivandet, sålunda kan livets hemlighet avslöjas, och blivandet i själva verket förstås i sin kärna, trots att man inte vet vad som kommer att bli.³⁶⁸

85

Övermänniskans paradox. - Nietzsche biter sig i svansen med idén om övermänniskan.

Han gör sig till profeten som måste säga: *hör mig! lyssna inte!* om och om igen. Sanningen är ju, som Nietzsche förespråkar, att ingen Sanning är skriven, att ingen gud får sitta säker, *inte ens Nietzsche*. Därför lär han även sig själv och sina läsare vad det är att stå på lerfötter, genom självironi och glidningar, genom att ständigt ge plats till hans läsare, som omfamnar "sanningarna" men inte begriper dem som skrivna i sten - en svår balansgång. Läsaren måste lära sig att läsa *försiktigt*, om han lyssnar för slött begriper han inget och lyssnar han för slaviskt förstår han ännu mindre. *Zarathustra är inte den färdiga övermänniskan utan den som predikar profetian om övermänniskans ankomst*. Han ger oss inte svaret, men han visar oss vägen. Meningen är inte att bli en kopia av Zarathustra. Den som har mottagit Svaret, har med all säkerhet gått vilse.³⁶⁹ Den som går i samma spår måste bita sig i svansen, och värja sig från ormens hypnotiserande öga; detta är vad profetian om den eviga återkomsten handlar om - *sålunda* talar Zarathustra.

Det är en konst att läsa Nietzsche och inte förlora balansen, för han skriver inte för sanningen; han skriver för livet, bortom gott och ont och sanning och lögn, han omfamnar

³⁶⁷ Reginster, (redaktörer: Leiter och Sinhababu) *Nietzsche and morality* s. 53

³⁶⁸ Tassone s. 130ff; Tassone vinklar fram det fenomenologiska hos Nietzsche på dessa sidor, så att han i det närmaste låter mer som Heidegger än Nietzsche. Tassone skrev sin doktorsavhandling om Husserls fenomenologi, vilket sällan är så tydligt som på dessa sidor.

³⁶⁹ jmf. Monk, R., *How to Read Wittgenstein*, s. 67; Den senare Wittgenstein landade slutligen i samma kluvenhet som Nietzsche (genom Zarathustra). Ingentenda önskade att bli fullständigt förstådda. Båda vände sig till goda lyssnare, men om de förstods alltför klart, var de säkra på att de hade blivit missförstådda. Båda inledde sina karriärer som flitiga studenter, avslutade dem som försiktiga, ordknappa mystiker. Parallellen förtjänar vidare forskning.

återkomsten med sin flödande texthåv, och fångar världens vågspel. "Livet består" som Fernando Pessoa skriver, "av tveksamheten mellan ett utropstecken och ett frågetecken."³⁷⁰

³⁷⁰ Pessoa nr 455, citerat av Mellberg s. 39,

fjärde delcykeln: om den eviga återkomsten

86

Förvandlingens vågspel. - Det är möjligt att den eviga återkomsten först handlade om naturvetenskapliga spekulationer. Nietzsche funderade 1881 kring energin och dess samspel med kosmos, för att undersöka materiens oförstörbarhet. Detta hindrar dock inte idén från att förvandlas till ett moraliskt imperativ, en existentiell idé och en hammare i metafysiken.³⁷¹ I själva verket förvandlar Nietzsche alla sina huvudproblem, som han bearbetar genom sitt författarskap, och de finns redan planterade som frön i *Tragedins födelse*: kritiken av moralen, vetenskapen och kristendomen; idéer som övermänniskan, viljan till makt, guds död och den eviga återkomsten. Nietzsches teser återkommer med andra ord, varieras och förvandlas.³⁷² Den eviga återkomstens lag om ebb och flod, om dubbelheten i livet, om slaget mellan varat och varandet, Apollon och Dionysos, är inget mindre än *den flytande kärnan i Nietzsches idéhav - metamorfosen*.

Vi kommer att ha vunnit mycket för den estetiska vetenskapen, när vi inte bara kommit till logisk insikt om, utan till omedelbar åskådlig visshet om att konstens utveckling är knuten till dubbelheten hos det *apolliniska* och det *dionysiska*: på liknande sätt som fortplantningen är beroende av de tudelade könen, vilka för en ständig kamp och bara periodiskt försonas.³⁷³

Nietzsches värld flyter, och även om den för en stund verkar frysa fast till en stad av snö, med begrepp och moral och seder, förblir allt vatten. Nietzsche förespråkar därför *måttan*, framför ett ensidigt och hämmande överflöd åt endera sida (Apollon eller Dionysos, varat eller varandet), för världen är ett vågspel: ett balanserande av motsatser, som aldrig upphör; - varken genom att vågspelet når jämvikt, eller genom att vågen tippas över; vilket bara skulle resultera i en falsk stagnation, att blivandet förkastas, eller inte omfamnas för vad det är; att man glömmer bort vikten av att återvända till naturen. Stagning, som inte låter sig ruckas, om så det gäller idén om den eviga återkomsten, är tecken på fördumning, enligt Nietzsche: en konstlad förskjutning från världen som den är; - det som bara bevarar

³⁷¹ Mellberg s. 145

³⁷² Hatab s. 23

³⁷³ N Bd 1 s. 22

sig och måste gå under. Det är därför inte märkligt att just Nietzsche skulle vara den som förvandlade idén om den eviga återkomsten, både sin egen och andras, den som var och skall bli.

87

Anti-Darwinism. - Nietzsche har missförstått som social darwinist. Närmare sanningen är dock att han är en *anti-darwinist*, eller rättare sagt mot Herbert Spencer som har kommit att förväxlas med Darwin, vilket har skapat en glipa mellan Darwin och darwinismen. Naturen måste enligt Nietzsche, snarare än att slåss (eller rivalisera) för sin överlevnad, istället bejaka sin förvandling, som människa eller djur, och gå utöver sig själv; förädla sig genom inympning, som både stark och svag, och återkommande *affirmera skillnaden*. "The survival of the fittest" (N.B. inte Darwins begrepp) förvandlas därigenom av Nietzsche till en lag om ebb och flod, mellan det starka och svaga eller det som består och det som rensas ut, the fit and the unfit. "Avvikande naturer är av största betydelse för att ett framåtskridande skall äga rum. De starkare naturerna *bevarar* typen, de svagare hjälper den att *utvecklas*. - Något liknande gäller också för den enskilda individen; det hör till undantagen att en missbildning, ett lyte, till och med en last eller över huvud kroppslig eller moralisk defekt inte motsvaras av en förtjänst på något annat område."³⁷⁴

Det svaga stärker och det starka försvagas i ett ständigt vågspel som håller arten i liv, eller rättare sagt: det levande förvandlas, eller "förädlas" som Nietzsche säger, genom en återkommande "urartning". Arternas uppkomst genom självbevarelse ersätts av Nietzsche med ett *livets blivande genom "själövervinnelse"*,³⁷⁵ en ständig kamp mellan skenbara motsatser som bara periodiskt försonas, då blivandet är så nära varat, att det kan upplevas som "det samma". Man kan tala om en arternas uppkomst, men det är i själva verket ingen "art" som återkommer, snarare *uppkomsten* av arter. Det är således ett

³⁷⁴ N Bd 3 s. 140

³⁷⁵ Yelle, R., *The Rebirth of Myth?*, s. 183; "Selbstüberwindung" har fördelen att på tyska markera tydligare vad Nietzsche alluderar på, och ordvalet påvisar möjligen Nietzsches bakgrund som filolog, eller åtminstone hans förståelse för ordens glidande natur. "Winden" på tyska hör ihop med engelskans "to wind", som i att "vrida" upp eller tillbaka en klocka. Övermänniskan, som inte bara alluderar till cirkelns form som ständigt går runt eller överskrider sig, syftar också till en självgående klocka som förmår att vrida upp sig själv genom *Selbstüberwindung*. Nietzsche förespråkar självgående människor framför slavmentalitet.

misstag att klassificera Nietzsche som darwinist, biologisk eller social. Nietzsche är intresserad av *uppkomstens art* inte arternas uppkomst, *blivandets vara* inte varat i sig.³⁷⁶

88

Deleuze vs. Heidegger 1-0. - Deleuze skriver att blivandet är en motstridig rörelse, som växer och krymper på en och samma gång: "a pure becoming without measure, a veritable becoming-mad, which never rests. It moves in both directions at once. It always eludes the present, causing future and past, more and less, too much and not enough to coincide in the simultaneity of a rebellious matter."³⁷⁷ Tänk på fotografiet av en pojke som "det som blir". Förvisso verkar fotot fixerat, men ändå rör det sig. Pojken blir större: "han kommer få sin pappas hårväxt", samtidigt som han blir mindre: "han hade ännu kvar sina baby-kinder". *Det finns ingen jämvikt*, inget nu som inte samtidigt är ett då och ett kommande. Det finns bara ett blivande, en evig återkomst åt båda håll, beroende på vart man tittar. Fotografiet som blir till är på så sätt uppbyggt av återkomst, aldrig färdigt, aldrig fixerat, utan fast i evigt blivande. Konsekvensen: det som *är* tappar sitt övertag; nucentrismen förkastas, för det som *är* blir inte längre överlägset dået som en gång var eller framtiden som kan bli, för allting flyter in i vartannat: det aktuella är det virtuella; varat är icke-varat. - Deleuze besegrar därmed Heidegger: "The highest term therefore is not Being, but *Something (aliquid)*, insofar as it subsumes being and non-being, existence and inherence."³⁷⁸

89

Nyckeln till framtiden. - Nietzsches attack mot traditionella värden och nihilismen som råder, är inte bara ett avkastande; den är även ett eggande till ny kultur. Nuet kommer att återvända, men inte som en kopia. Tiden i sig är ett blivande, ett omskapande av det som var till det som kommer bli. Framtiden förhåller sig till dået, som lärjungen till sin mästare, genom evig omvärdering. Livet i sig är en kreativ produkt av nödvändighet, och insikten om detta är boten till önskan efter andra liv och efterliv; insikten om detta är grogrunden

³⁷⁶ N Bd 3 s. 140f

³⁷⁷ Deleuze LoS s. 3

³⁷⁸ Ibid., s. 9

för att det liv som är skall få växa ur sig själv och förvandlas på sina egna villkor. Framtiden är ett "Se, jag kan det också, det som mina stora konkurrenter kan; ja, jag kan det bättre än de."³⁷⁹ Den är likt konstnären och tillvaron, *ett estetiskt fenomen som besegrar och skapar sig själv och nytt liv.*³⁸⁰

90

Att återkomma och bli barn på nytt. - Nietzsche odlar en känsla av att vara eller vilja leva som ett barn på nytt,³⁸¹ oskyldigt, utan fåfänga, som känner sig själv, och jagar sina mål efter eget manér. Han vill återvända till naturen, inte à la Rousseau, utan till naturen som redan finns i all kultur, till drifterna som styr under ytan. Detta är skälet till att han "dislokerar" strukturer, och bryter varje cirkel. Detta är skälet till att han utmanar kulturen, dess system och varje norm, för att förstå dess betydelse, och utmana dess brister: kristendomen, socialister, filistéer - dumheten. Detta är skälet till att han utvecklar den egna ödmjukheten, utmanar det alltför tyska och mänskliga i sig själv, varför han ständigt måste vara sin egen läkare.

Kulturen finns inte bara utanför, utan *inuti*: i antaganden, i dragningar till ideologier och personer; i falska tolkningar, eller brist på insikt. Det betyder inte att kulturen måste förkastas, utan den måste utvecklas, förfinas till en kultur av affekter, där världen kan tas in utan skam, utan lovsång; där kulturen kan älskas ungefär som man älskar en blomma, som själv inte rår för sin skönhet; den är varken god eller ond, bara mer eller mindre utvecklad; den behöver inte prisas eller klandras, den har ingen fåfänga som kan vattnas; den är vacker ändå, av nödvändighet, oansvarig. Den *moraliska* kulturen måste, enligt Nietzsche, ständigt utvecklas, eller snarare avvecklas och ersättas av en *klok* kultur, som kan se det blivande för vad det är: en nödvändighet, inget mer eller mindre.³⁸²

91

Själens tre metamorfoser. - Zarathustra talar om själens metamorfoser: kamelen blir lejonet som i sin tur blir barnet. Kamelen släpar gamla värden och frusna idéer. Lejonet slaktar

³⁷⁹ N Bd 2 s. 498

³⁸⁰ *Ibid.*, s. 496ff

³⁸¹ Rilke, s. 31; Rilke har en liknande tanke: att alltid vara nybörjare, att ständigt återvända till början.

³⁸² N Bd 3 s. 78ff; Klossowski s. 1-14

draken (den gamla förhärskande idén), och barnet lever oskyldigt; det glömmer, det förlåter, det börjar om på nytt, för sin egen vilja, för sin egen värld; metamorfoserna är fullbordade: cirkeln är sluten.³⁸³ Men cirkeln slutar inte rulla, för nya drakar föds och förhärskas, som i sin tur måste bäras, slaktas, och glömmas bort. Det finns inget efterliv, inget slutligt mål eller himmelrike, bara ett ständigt uppryckande, en "nomadologi" för att använda Deleuze ord, *en evig återkomst till metamorfoserna*. Idén om den eviga återkomsten är därför snarare ett test än ett slutligt bevis, ett återkommande test som varken kan klaras eller kastas av, därav testets oändliga tyngd.³⁸⁴ Det frågar: vad skall du leva som - en kamel, eller ett lejon, eller ett barn på nytt?

³⁸³ N *TSZ* s. 17ff

³⁸⁴ Mellberg s. 147; Mellberg dömer Nietzsche för att ge "komiskt pretentiösa presentationer av sin stora tanke". Om den eviga återkomsten dock är ett moraliskt test, vilket man ofrånkomligen är fångslad till och oändligt tyngd av utan amor fati, så förlåts kanske vikten som Nietzsche bifogar tanken. Vore inte motsatsen att nonchalera tankens tyngd? För en ödmjukare tolkning, eller en försiktigare läsning, i linje med vad Nietzsche själv förespråkade, hänvisas läsaren till Spindlers behandling av Nietzsche som skaparen av begreppet Nietzsche, se framförallt s. 18-40. Nietzsche tillåter sig vara otyglad, för han har överskridit sin subjektivitet.

Sjätte cykeln: om Nietzsche ur led

92

Vad är den tragiska filosofin? Att se världen i vitögat, och inse: *vanitas vanitatum omnia vanitas*: världen är obegriplig: skönheten försvinner: människan är oförmögen att gripa tag i vad hon älskar: allt hon en gång lever för måste en dag rinna bort. Vad är den tragiska filosofin? Att allt vi beundrar, allting vi längtar efter måste fly våra armar: inget är fast, eller tryggt, eller säkert (*things fall apart*, mobilen går itu, pappa dör): "[v]ad du åtrår finns icke till: ser du bort, är det borta; bilden du ser är en skugga, en hamn, en speglade villa, väsendet är hos dig, med dig det flyr och det kommer, veke du själv därifrån, då skulle du se hur det veke."³⁸⁵ Den tragiska filosofin är en *fåfäng* kärlek i ett liv utan mening, eller hopp, eller frälsning: den är Nietzsches filosofi, som vi möter med skräck eller förtjusning - eller både och i samma stund.

93

I centrum av Nietzsches filosofi är den eviga återkomsten, navet som allting kretsar kring, eller världens princip som får allt att gå runt; där början är slutet och mitten är överallt, för den eviga återkomsten är närvarande i allt, fast bakom en slöja av fiktioner - moral, fri vilja, gott och ont: fiktioner³⁸⁶, som människan har skapat sig för bygga upp ordning, med moral och makt och skuld och bestraffning, för blivandet i sig är lika oskyldigt som ett barn, och människan har behövt en piska, en gud för att vägleda sig. Dessa fiktioner kan emellertid ruckas, eller ersättas och förkastas när de har tjänat sitt syfte: om de ekar när

³⁸⁵ Ovidius s. 159

³⁸⁶ Den eviga återkomsten som kosmologisk princip, som gör varandet till vara, som är ansvarig för blivandet, är bland annat gömd bakom den eviga återkomsten av det samma som fiktion (årstiderna, pulsen, livet på löpande band). Detta är fiktionen Nietzsche uppmuntrar oss till att kasta av genom Zarathustra, att vi måste bära samma gamla värden, fakta och teorier - och *fiktioner som den eviga återkomsten av det samma*. Den eviga återkomsten diskuteras med andra ord för att ställa oss mot väggen: vilken typ av evig återkomst vill vi människor egentligen ha? Kan vi göra den tyngsta av tankar till en idé som får oss att dansa? Kan vi göra njutning av smärtan? Kan vi göra liv av döden? *Kan vi befria och bemäktiga oss den eviga återkomsten ur en värld av fiktioner?*

man knackar på dem, om de är ihåliga i vår tid, eller saknar den substans och auktoritet som de en gång besatt, då kan man riva deras grund.³⁸⁷

Sederna representerar tidigare människors erfarenheter av det som påstods vara nyttigt eller skadligt, - men *känslan för sederna* (sedligheten) hänför sig inte till dessa erfarenheter som sådana, utan till sedernas ålder, helgd och oomtvistlighet. Och därmed motverkar dessa seder att man gör nya erfarenheter och korrigerar sederna: det vill säga, sedligheten motverkar uppkomsten av nya och bättre seder: den fördummar.³⁸⁸

94

Nietzsches projekt är att berätta och förklara om världen och hur människan fungerar, att sprida sina insikter och skapa medvetenhet, att få oss att se, att skapa en spegel vi kan reflektera oss i - *att låta oss återkomma till oss själva*. Nietzsche uppmanar oss till att låta hjulet rulla vidare, att omfamna den eviga återkomsten, navet som allting kretsar kring, istället för att gång på gång glömma att världen flyter och fastna i fiktioner, glömma att den är ett vågspel mellan ebb och flod, glömma att det är *vi* som kristalliserar och väljer varat ur blivandet (sederna, tingen, gud).

Nietzsche visar att det är *vi* som ständigt väljer på nytt, som förädlar och förskönar (eller skapar större skönhet; detta är helt enkelt något vi gör, det är "naturligt" för oss - vi blir vad vi är genom att skapa). Istället för att skuldbelägga människan som vill bryta det som är, som kämpar mot sederna och kritiserar dagens värden borde förbrytaren omfamnas, för *det är förbrytaren som påminner oss att världen flyter*. Istället för att låsa in McMurphy i Gökboet, borde han kanske ha släppts ut i världen och visat att världen som tror sig veta vad som är sunt eller inte är det verkliga gökboet.

Man måste revidera mycket av det som människorna fördömt alla dem med som genom *handling* har genombrutit en seds bannlysning, - i allmänhet blir de kallade förbrytare [McMurphy, Narcissus, Gandhi, Larry Flynt]. Var och en som omkullkastat rådande morallagar har hittills alltid gällt för att vara en *dålig människa*: men när man därefter, så som fallet har varit, inte längre förmådde

³⁸⁷ Heidegger *Nietzsche* Bd1 s. 34ff

³⁸⁸ N Bd 4 s. 25

återupprätta dessa lagar utan gav efter, så förändrades predikatet gradvis; - historien handlar nästan uteslutande om dessa *dåliga* människor, som senare har blivit återupprättade!³⁸⁹

95

Den eviga återkomsten är människans historia, av förnekanden och bejakanden, av ett ständigt värderande och förädlande, av massan mot individen, av ingrodd vana mot "[f]ritt handlande och fritt tänkande."³⁹⁰ Människans historia är myten om Narcissus, den fria anden som går sin egen väg, men är tvungen att slita sig från Eko på vägen, nymfen som bara kan gå efter andra, den rädda, osäkra, epigonen. "Världshistorien [...] är den urgamla tragedin om martyrerna som *försökte röra om i sumpen*."³⁹¹ Återkomsten är både människans historia av skuld, av det samma, av myten som upprepar sig; och världens princip, som får allt att gå runt, som leder till det nya, som är själva blivandet som alstrar varat, som är världens hav ur vilket människorna utkristalliserar snöflingor att gripa tag i, för återkomsten är *det som alstrar sig självt*; den är "*varat hos det som blir till*."³⁹²

96

Den eviga återkomsten är verktyget som skapar världen, som kan användas på gott och ont, för att skapa det samma eller för att skapa skillnad, för att ständigt köra fast oss i en återvändsgränd, eller för att ständigt befria oss:

Om den här tanken finge makt över dig, så skulle du, sådan du nu är, förvandlas och kanske krossas av den; den ständigt återkommande frågan: 'Vill du uppleva detta en gång till och otaliga gånger till?' skulle ligga som den tyngsta vikten i vågskålen i allt ditt handlande! Eller vilken omsorg måste du inte ägna dig själv och ditt liv för att inte *önska något högre* än denna yttersta eviga bekräftelse och besegling?³⁹³

³⁸⁹ Ibid., s. 25; Märk hur idén om Återkomsten ligger implicit eller latent mellan raderna och i ordvalen.

³⁹⁰ Ibid s. 25

³⁹¹ Ibid., s. 24

³⁹² Deleuze *NoF* s. 94

³⁹³ N DGV s. 230

Den eviga återkomsten är både den *onda cirkeln*, en cirkel av det samma; där den olyckliga tröstäter, så hon blir tjockare och mer olycklig; och en cirkel av skillnader, där bara cirkeln består; en cirkel som kan användas *bortom gott och ont*, där varat måste bli, eller rättare sagt: där blivandet ständigt alstrar nytt vara. Den "goda" cirkeln blir därför överflödigt att beskriva. Den eviga återkomsten är istället beroende av vilken kraft som driver den, eller som Deleuze skriver:

To be sure Nietzsche a few times made statements that remained at the level of the manifest content: the eternal return as the Same which brings about the return of the Similar. But how can one not see the disproportion between this flat, natural truth, which does not go beyond a generalized order of the seasons, and Zarathustra's emotion? Furthermore, the manifest statement exists only to be refuted dryly by Zarathustra. [...] In the eternal return, one must pass through the manifest content, but only in order to reach the latent content situated a thousand feet below (the cave behind every cave ...).³⁹⁴

Den tyngsta vikten ställer frågor: vilken återkomst vill vi? vilken kraft ska få driva? vill vi det vi skapar? - och den provocerar oss att svara. Den är en idé som kan omfamnas eller en idé som kan fasa, men *den kan inte slängas bort när den väl har insetts*. Den ställer människan vid ett ännu viktigare vägval än om hon ska leva eller dö. Frågan är inte längre: att vara eller inte vara, utan: *hur ska man vara och inte vara utan slut?* Hur blir man vad man är? Vad är betydelsen av att man måste *förvandlas*, att man måste välja *oändligt*, att

³⁹⁴ Deleuze LoS s. 301; Deleuze medger i LoS, vad han förnekar i NoF, att vi måste gå genom den eviga återkomsten av det samma för att inse den eviga återkomsten av skillnaden, det förra är inte målet, men *det är en väg*, på samma sätt som människan är en väg till övermänniskan. Att förneka den eviga återkomsten av det samma ("Den lilla, småsinta, reaktiva människan återkommer inte." NoF s. 124), är lika orimligt som att förneka människan. Deleuze medger att den verkliga frågan för människan är hur hon ska omfamna den eviga återkomsten (reaktivt eller aktivt), men han är emellertid så ivrig att få testa den fulla utsträckningen av vad den eviga återkomsten kan innebära, att han återkommande riskerar att kastrera Nietzsches metod mer än han befruktar den, genom att stänga ute läsaren som skulle kunna ta till sig återkomsten, när han bara talar till dem som redan har omfamnat den. Detta gör Deleuze till den elitist som Nietzsche inte är. Det är just därför, när Deleuze bekänner att det manifesta finns för att refuseras, som han är Nietzsche mer trogen, än när han rakt av förnekar det samma och förutsätter att det redan har refuserats (att bara det latent existerar = hans egna tankar = solipsism), som att det inte är en *människa* Deleuze pratar med, som ständigt står inför ett val, utan en övermänniska (eller bara sig själv), som inte behöver läsa Deleuze filosofi, för han har redan insett hans sanningar. Deleuze riskerar att falla mellan människans- och övermänniskans stolar när han diskuterar det latent utan att ta hänsyn till det manifesta, när han i värsta fall abstraherar sig bort från all *mänsklig* förståelse, som kräver vågspelet mellan det latent och manifesta. Det är skillnad på att tala till en ren förståelse (till skillnad från en "smutsig"), och en förståelse som ständigt renar sig. Finns det inte trots allt lite Kant i hans fiende, Deleuze? Blir Deleuze inte rentav en platonist i sin motvilja att smutsa ner sig med det samma, det mänskliga och det reaktiva? Glömmer han inte bort att också skratta åt sig själv?

det inte finns någon början eller slut i världen? Hur ska man omfamna den eviga återkomsten?

Nietzsche svarar: genom att älska den. Det är inte längre en fråga om på eller av, eller antingen eller, utan en fråga om både och; att vara och inte vara oändligt, att ständigt förvandlas; att vara genom att inte vara, att inte vara genom att bli:

'Så välsigna mig då, du rofyllda öga, som utan avund kan se också en alltför stor lycka! Välsigna bågaren som vill flöda över, så att vattnet flödar ut med gyllene glans och överallt bär avglansen av din sällhet! Se! Denna bågare vill tömmas, och Zarathustra vill åter bli människa.' - Sålunda började Zarathustras nedgång.³⁹⁵

Detta är Nietzsches formel: *amor fati*. Älska att livet är en tragedi, att du måste falla för att stiga, att du måste förvandlas. Älska att inte bara du, utan att solen, och allt omkring dig, av naturen vill brista och flöda över. Älska att det finns krafter som vill mer av sig själv, under slöjorna vi lägger över världen. Älska att världen för evigt världar av sig, att den blir, att den förvandlas, och speglar sig och dubblerar sig och gör sig till en mångfald; att den ständigt överskrider vad den en gång var, så den kan bli vad den är, och återkomma på nytt.

99

Den tragiska sanningen befriar människan, för den räddar människan från människan själv: den *pånyttföder* henne, eller gör att hon *återkommer*, oändligt; den överskrider henne som en bro mellan apan och övermänniskan.³⁹⁶ Hon behöver inte längre släpa på fiktioner, som moral och Gud, eller släpa på historien, eller filosofin, som att den är ett berg av begrepp som måste tynga ner henne. Det tragiska betyder inte ett Sisyfos-liv. Människan kan "låta det som visar sig bli sett från sig självt på just det sättet som det visar sig från sig självt,"³⁹⁷ som Heidegger skriver; hon kan se sig själv som ett fenomen utan distortioner, eller Ekos grus i ögonen. "Vi moderna" skriver Nietzsche "har till skillnad från grekerna två begrepp som liksom givits som tröstmedel till en slavaktigt uppträdande värld som därför ängsligt undviker ordet "slav": vi talar om "människans värdighet" och om

³⁹⁵ N DGV s. 231

³⁹⁶ N ASZ s. 8

³⁹⁷ Heidegger *Being and Time* s. 58

”arbetets värdighet”. Alla sliter och släpar[sic!], för att på ett eländigt vis föreviga ett eländigt liv.”³⁹⁸

100

Människan är dock berikad med förmågan att födas på nytt, om hon låter sig upplysas av den tragiska sanningen, om hon omfamnar den eviga återkomstens princip: att välja bara det som förtjänar att upprepas, och föredra det som bör återkomma för evigt: hon kan leva i harmoni med den eviga återkomsten, istället för att tyngas ner av fiktioner hon inte tror på, spöken som dröjer kvar och ännu skrämmer, döda begrepp som härskar över livet (Gud, marxismen, postmodernismen), eller Sisyfos sten som hon intalar sig att hon måste uthärda; hon kan kasta av sig skuggorna och stenen och begreppen hon förnekar sig med och släppa in ljuset, morgonrodnaden som sprider sig med förmiddagens filosofi.

Den tragiska filosofin (övermänniskans filosofi) är däri en psykologisk strategi, för att komma till insikt eller för att putsa ögonen, för att omvända känslan av att vara genom att omfamna känslan av att vara annorlunda, omfamna ens öde och förvandla det fåfänga till något vackert, och smärtan till njutning. Den är en metod för att se sig i ögonen och känna sig själv, inte som en gråtråkig syn som bär sitt kors under en fördömande, ensam och narcissistisk gud, utan som en strålande, mäktig syn värdig gudarna.³⁹⁹ Med den tragiska filosofin kan man omvandla ensamhetskänslan och gå under för övermänniskan,

³⁹⁸ N Bd 2 s. 479; det är känslan av ett sådant eländigt liv som föder Hamlets fråga, och tvingar det inför tankens domstol (den ställer livet mot livet självt; den skapar ett sorts inbördeskrig i kroppen: det frätande tvivlet). Frågan (att vara eller inte vara) handlar egentligen om något större, liksom frågan om det finns en gud eller inte, egentligen ruvar på den ännu större frågan: *varför ställs denna fråga? Varför behöver vi veta om Gud finns eller inte, eller om vi ska vara eller inte vara?* Nietzsche insåg, som psykolog, att människan gömmer sig bakom frågan: den föds ur rädslan för att leva (vidare), inte ur glädjen över att leva. Hamlets fråga är en *reaktiv* fråga, och Camus absurdism är därmed en *reaktiv* filosofi (den grundar sig i frågan om självmordet som den mest primära frågan); den bejaktar inte den tragiska sanningen *med hela kroppen*; den är inte tillräckligt självmedveten. Myten om Sisyfos är inte tillräckligt tragisk. Camus är genom Sisyfos bara ännu en slav som talar om arbetets värdighet, och den lyckliga proletären som trotsar sitt öde (som att det var något emot honom). Camus var, till skillnad från Nietzsche, inte upplyst av den tragiska sanningen.

³⁹⁹ Sokol, W. H., ”On the Dionysian in Nietzsche”, *artikel*, s. 512

kasta av sig tyngden (sjukdomen, slitet, ödet som något svårt) och omfamna ljuset (friskheten, lyckan, värdigheten).⁴⁰⁰

101

Människan är inte något redan färdigt, en själ som kan existera utan världen, eller tänka fritt utan en världens illusioner att förhålla sig till, i cartesiansk mening. Hon är fortfarande ett vara-i-världen, en "Dasein" som Heidegger formulerar det, som måste umgås med sina sanningar, sina teorier, sin fakta, och fenomenen i världen, men tragedin gör henne medveten om hennes drift till metaforbildning, och hur snabbt den stelnar till att lägga världen på plats. Tragedin gör henne medveten om att hon ständigt kan vakna upp och inse att allting hon har byggt sig bara var en dröm hon skapade, illusioner, en begreppsväv, för detta är vad hon skapar som människa, eller som vara-i-världen. Skulle man se bort från människans drift till metaforbildning, till att umgås med sin värld, eller ge den form, skulle man "bortse från människan själv."⁴⁰¹

Vår förståelse är inte något vi samlar på oss som stenar; detta är att missförstå vad kunskapen är. Vår förståelse är något vi *skapar*, den är något vi gör och gör hela tiden. Man förstår inte matlagning för att man vet vad en spis eller en grillvante är. Förståelsen ligger i hur man hanterar spisen, hur man vänder sig till spisen, hur man *skapar* spisen. Ett av Nietzsches största bidrag till fenomenologin var att han ställde Descartes på huvudet: *vivo, ergo cogito* inte *cogito, ergo sum*. Kroppen är inte något som är underlägset själen, att tänka är snarare något som kroppen gör: att tänka är att skapa, att tänka är bara ännu ett sätt att vara eller leva på. Jaget eller själen föregår därutöver inte tanken; jaget är inget ting som skapar ett annat ting (tanken), snarare alstras själva jagmedvetandet ur

⁴⁰⁰ Tapper s. 275; Nietzsche nämner i sina brev hur viktigt det är att kunna ta itu med sin sjukdom och ensamhetskänsla, hur viktigt det är att utveckla en sorts *strategi* eller *metod* (det ständiga överkommandet, den eviga återkomsten). I viss mening är Nietzsches tänkande häri en vidareutveckling av östfilosofin i likhet med Schopenhauers tänkande: en omvärdering av karma-begreppet: inte som något man samlar ihop inför livet efter detta, utan som något man samlar ihop inför varje återfödelse *i detta liv*. Nietzsche öppnar upp för ett ständigt värderande à la *what goes around, comes around*: sår man godhet får man skörda godhet och vice versa. Han ställer människan inför ett ständigt vägval: i vilken riktning vill du gå? Vilken kraft ska få makten att omforma dig framöver? Vad vill du ska återkomma - latheten, modet, visdomen? Den eviga återkomsten är därmed *en sorts läkemetod, en strategi för att rena sig* (från sjukdom) och förädla sig, en sorts buddhistisk väg för att nå insikt i tillvarons yttersta verklighet (vågspelet) genom meditation (eller reflektion över vattnet), och därigenom nå "frihet" från lidandet som den eviga återkomsten av återfödelse innebär (att sluta reinkarneras och nå nirvana).

⁴⁰¹ N Bd 2 s. 512

tänkanndets akt: först tanken, sedan aktören. Språket bedrar oss dock och håller oss ständigt kvar i illusionen att "jag tänker".⁴⁰²

102

Hur ska man då leva i en värld utan Gud? Nietzsches formel: *amor fati*, man ska älska sitt öde, älska att man skapar och är född till en konstnär. Det är formeln för att omfamna sig själv och bli vad man är: ett varande som måste förhålla sig till sig själv, och välja hur hon ska vara och hur hon vänder sig till världen (i motsats till en sten eller en bil); ett varande som skapar, för det är vad hon är. *Amor fati* är formeln för människans lycka, eller åtminstone för besvärjandet av olyckan, för den håller skuggorna borta, eller under kontroll. Om man älskar sitt öde behöver man inte leva vidare genom självbedrägeri, genom att tro på en Gud som kan rädda en från livet, utan man kan behärska sig själv, man kan leva *med* sitt skapande istället för *mot* det: älskar man sitt öde mäktar man världen.

Amor fati är motsatsen till en godtycklig värld, som består av idel kaos, och en obegriplig massa utan mening: den flödar av meningar, om bara människan frågar sig: "Vill du uppleva detta en gång till och otaliga gånger till?"⁴⁰³ Den tragiska filosofin ger upphov till

en ständig utvärdering och ett ständigt ifrågasättande av vilka motiv som är de drivande [...]: om måttstocken är det levande, så är det bara i den riktningen som själva utvärderingen kan gå. [...] Mer än någon annan är Nietzsche medveten om att våra bräckliga konstverk till kunskap hela tiden tenderar att vilja avstanna och upphöja sig själva till eviga och fasta sanningar. [...] Men denna vetskap som avgör var värdet ligger innebär också insikten om att alla sanningar just därför bär på sprickor så fort de uttalats, och att ingenting är bräckligare än den tanke och akt som skapar.⁴⁰⁴

Motsatsen till ett slumpmässigt och godtyckligt skapande är alltså ett *medvetet* skapande, ett ändlöst skapande, ett ständigt förädlande, tolkande och vägande; medvetet om sina egna brister, kunskapens natur och vad det överhuvudtaget skapar för: det skapar för livet: en mångfaldig, sammansatt skapelse, som ständigt omformar sig på nytt, och lever genom

⁴⁰² Safranski, *Nietzsche, tankarnas biografi*, s. 148

⁴⁰³ N DGV s. 230

⁴⁰⁴ Spindler *Nietzsche* s. 119f

att dö, som tittar sig i ögonen och frågar: "Vill du uppleva detta [liv och skapande] en gång till och otaliga gånger till?"⁴⁰⁵ Den eviga återkomsten är formeln för människans lycka, eller åtminstone för besvärjandet av olyckan, för den håller sprickorna under kontroll; den snärjer inte människan under Gud eller godtyckligheten eller ens människan själv; den håller oss på tårna, dansande, skapande.

103

Nietzsches uppdrag: att uppenbara det tragiska för människan, att förkunna världens vågspel och lagen om ebb och flod, att hålla tillvaron för intet: "[e]n stor idé kan undermineras av en annan stor idé, och efterhand sprängas, raderas av den. Men meningslösheten är oåtkomlig, oförstörbar, orubblig,"⁴⁰⁶ den är därför platonisk och inte en del av den här världen mer än som ännu ett påhitt, för det finns varken Mening eller Meningslöshet, bara ändlöst många meningar. Nietzsches uppdrag är därför att erbjuda lösningar till hur man når fram till ljuset, trots att allting försvinner, hur man omvärderar tomheten som en förutsättning för skapandet, inte som en tyngd som måste bäras: världen skrivs i varje stund, men den är aldrig skriven; och ändå finns det skönhet att leva för: man kan mäcka livets vatten genom att lära sig att simma i vågspelen; man kan omforma sin tillvaro, här och nu, med varje steg, med varje val, med varje sätt och stil man överhuvudtaget kan vara på, istället för att bygga för evigheten eller ett himmelrike på andra sidan (kristendom, judendom: hinsidesvärlden) eller ett slut på historien, som aldrig kommer (socialism, kommunism: ett samhälle utan klasser; Fukuyama: ett liberalt samhälle utan ekonomiska kriser som ett resultat av teknologisk framgång⁴⁰⁷).

104

Människan har två vägar att gå, en reaktiv och en aktiv; hon behöver inte falla ihop till en hög av grus för att allt glider bort, för att varje fågel hon fångar kan slå ett vingslag och försvinna; istället kan hon älska vad hon ser här och nu, genom att hitta njutning i smärtan, och liv i döden. Hon kan omvärdera alla värden, och liksom ställa sig på huvudet. Människan behöver inte gå under för att det inte finns en mening med livet, eller en gud som inte längre kan rädda henne, utan hon kan skapa sig en mening, hon kan

⁴⁰⁵ N DGV s. 230

⁴⁰⁶ Lagerkvist s. 61

⁴⁰⁷ Fukuyama s. 282

skapa sig *meningar* och gudar och värden efter egen vilja, genom att slå sönder de gamla lagtavlor och skriva sig nya; hon behöver inte vänta på att friheten ska komma och att frälsningen från den här världen är på väg, utan kan skapa den här; hon kan förvandla den här världen på eget bevåg, och bli sitt eget experiment; hon kan bli en poet, som Nietzsche skriver, vilken diktar sitt liv, som Nietzsche gjorde.⁴⁰⁸

105

Vad är den tragiska filosofin? Att det inte finns någon sanning eller himmel eller moral. Att slutet redan finns i livets början. Att det inte kan bes eller väljas bort. Att alla måste dö. Att gudarna ställs på lerböter. Att bara detta är säkert: att inget är säkert. Är detta skäl nog att vända sig från livet? "Det finns endast ett verkligt allvarligt filosofiskt problem: självmordet. Då man avgör om livet är värt att leva eller inte, besvarar man filosofins grundläggande fråga. Allt det övriga - om världen har tre dimensioner, om tanken har nio eller tolv kategorier - kommer i efterhand."⁴⁰⁹ Finns det alltså skäl att vända sig från livet, givet dess tragiska natur, givet smärtan, givet hopplösheten, givet Schopenhauers insikt att inget begär kan stillas:

Nej! Livet har inte gjort mig besviken! Från år till år finner jag det tvärtom allt sannare, åtråvärdare och mer hemlighetsfullt - från och med den dag då *den store befriaren kom över mig* [min kurs],⁴¹⁰ den tanken att den sanningssökande hade lov att betrakta livet som ett experiment - och inte som en

⁴⁰⁸ Onfray, Le Roy s. 69-73

⁴⁰⁹ Camus s. 9

⁴¹⁰ Denna aforism är skriven bara sidorna ifrån aforismerna om "den eviga återkomsten". Min tolkning: den stora befriaren = den tyngsta av tankar = den eviga återkomsten = att vi har lov att betrakta livet som ett experiment. Ansell-Pearson visar hur Återkomsten handlar om att glädjen måste hittas inte i säkerheten, utan även i osäkerheten, i synen på sig själv som ett *experiment*. (Ansell-Pearson, "The Eternal Return...", s. 11) Den eviga återkomsten är alltså tanken som befriar Nietzsche från att behöva vara perfekt, eller fullkomlig eller koherent, eller leva upp till vad andra begär av honom. Den tillåter honom att experimentera, och känna sitt eget ljus och kraft och förmåga: sin *morgonrodnad*. Den låter honom skapa och föra sin filosofi dit den vill, inte som en plikt, utan av nyfikenhet, för att testa, för att kriga för sina tankar, och se hur långt de håller. Den eviga återkomsten får Nietzsche slutligen att bli vad han är: ett experiment, en skapelse som skapar sig genom självmedvetet skapande. Den gör honom till en singular punkt. Den eviga återkomsten befriar därmed Nietzsche från oron att han har gått fel, eller är motstridig och sätter honom i harmoni med sig själv och sin skaparlust; den får honom att inse vad det är han hela tiden har varit och velat göra, vad han alltid har haft i sig, men först nu har kunnat sätta fingret på; därför är den hans kronverk, därför är den hans tyngsta idé, hans största skapelse: han har skapat sig själv. Den eviga återkomsten är tanken att han faktiskt känner sig själv för den han verkligen är, med varje ord, med varje handling, inte som ett bedrägeri, utan som något oskyldigt och hjältemodigt: *ett djärvt experiment som ständigt omskapar Nietzsche*, och förädlar hans förmåga att vara liv som längtar efter sig själv, och därför mångfaldigar sig själv; och likt solen flödar över på nytt, och ger liv och mer ljus.

plikt, inte som en skickelse, inte som ett bedrägeri! Och själva insikten [...] för mig är den en värld av faror och segrar, där också de heroiska känslorna har sina dansgolv och tummelplatser. "Livet ett medel till insikt" - med denna grundsats i hjärtat kan man leva inte bara ett tappert utan också ett glatt liv och skratta gott. Och vem skulle överhuvudtaget förstå sig på att skratta och leva gott, som inte först av allt förstod sig på att föra krig och segra?⁴¹¹

106

Utan livets tragedi finns det inget liv alls. Vi har missförstått frågan. Det handlar inte om att vara eller inte vara, utan om att leva genom att dö, och dö genom att leva, att lämna "varje trygg och säker mark, varje känt förhållande och faktum, för någonting som inte bara är ett urledsvridande av den egna tiden och dess förutsättningar för tänkandet, utan ett sätt att också och alltid i slutändan lämna sig själv, vrida sitt eget subjekt ur led."⁴¹² Den eviga återkomsten är svaret på hur detta är möjligt. Livet är tragiskt, men *det är tragiskt genom oss* och vår fåfänga kärlek till ett liv utan mening, eller hopp, eller frälsning. Kanske man inte bara skall tala om en *tragisk* filosofi alltså, utan en absurd filosofi, eller ännu bättre: *en fåfäng filosofi som kan utvecklas till en vacker*,⁴¹³ för är Nietzsche inte lika komisk som tragisk, och är det inte skönheten som rättfärdigar tillvaron?⁴¹⁴ Varför sliter sig aldrig Nietzsche från Schopenhauers (ressentimentsfulla?) begrepp? Är detta Nietzsches

⁴¹¹ N DGV s. 212

⁴¹² Spindler *Nietzsche* s. 16

⁴¹³ Skulle man kunna skilja på en absurd filosofi och en "fåfäng" filosofi? Vad skiljer Sisyfos från Narcissus? Den förra får inte stenen på plats; den senare får inte sig själv på plats, och sin reflektion i sina famn. Den förra är straffad av gudarna; den senare är *varnad*, men båda går vidare, uppför berget och till sin källa (även i Hades), som hjältar. Skillnaden ligger i deras motiv. Sisyfos är glad, men driven av förakt mot gudarna. Narcissus är vacker, och driven av nyfikenhet; han trotsar inte gudarna likt Sisyfos, utan låter dem rinna av. Gudarna och människorna som vill förleda honom får helt enkelt inte fäste. Han betalar inget pris för världens lidelser, som den absurda hjälten gör. Narcissus spänner sig inte, anstränger sig inte, plågar sig inte för att bära ett straff. (s. 97) Han går ner, men slår samtidigt ut; han sjunker genom att spira - han förvandlas. Narcissus förvandlas till en strålande lilja när han dör, och "även vid dödens flod stirrar han på skuggan i vattnet." (Ovidius s. 160) Hans ansikte är inte av Sisyfos sten, utan av snö och purpur. Sisyfos är Eko i det att de båda blir sten, att båda är dömda att gå ner, istället för att luta sig ner för att de vill. Narcissus steg är inte tunga som Sisyfos, han är trött efter jakten, men han lägger sig vid källan för att svalka sig, för att njuta av sin spegelbild, och *älska sin "fåfänga", inte uthärda sitt straff*. Det som skiljer myterna från varandra är kraften som driver dem: Sisyfos sten är Narcissus vatten; den förra ser sig som en sten, den senare som vatten; den förra är hård och fast, den senare mjuk och flytande; där Sisyfos är "gudarnas proletär, en maktlös revoltör" (s. 97f), är Narcissus inte plågad av ödet som andra har gett eller dömt honom till (gudar, människor, kapitalister), detta är Ekos och Sisyfos diskurs. Narcissus är tvärtom oskyldig: hans tragedi är snarare hans kamp med sin skönhet (kraft, makt, förmåga, hans sätt att vara: genom att ständigt skapa mer skönhet). Om man måste tänka sig Sisyfos lycklig som trotsar sitt öde, är Narcissus vacker som omfamnar det, och slutligen *förvandlar den "fåfänga" filosofin till skönhets konst*.

⁴¹⁴ N Bd 1 s. 39; "tillvaron är bara rättfärdigad som estetiskt fenomen"

akilleshäl, sprickan i hans bygge som kan utvecklas vidare till en ny filosofi - att dåren blundade för sin egen dårskap, att han likväl var för närblind trots att han såg sig på distans, att hans egen våg föll över mot det Schopenhauerskt *tragiska*, trots att hans egen filosofi inte bara var tragisk utan lika komisk och glad?⁴¹⁵ Är detta Nietzsches tragedi och fåfänga öde - att han aldrig kunde återhämta sig från Schopenhauers pessimism, att han ville skratta och utveckla sin glada vetenskap men aldrig verkligen lät sig, att han trots sin lag om ebb och flod lät vågen tippa över?

Finner man inte en mer balanserad Nietzsche i följande stycke, där han blir vad han är och verkligen omfamnar sitt - inte bara tragiska - öde? "Vi måste emellanåt vila ut från oss själva på så sätt att vi ser oss själva på avstånd och i fågelperspektiv och på konstnärlig distans gör oss lustiga över oss själva och gråter över oss själva: vi måste upptäcka *hjälten* och lika mycket *narren* som döljer sig i vår sanningslidelse, vi måste kunna glädjas då och då åt vår dårskap för att få behålla glädjen över vår visdom! Och just därför att vi i grund och botten är tunga och allvarliga människor och snarare vikter än människor så finns det inget som gör oss så gott som *narrkåpan*."⁴¹⁶ Gråt alltså över den fåfänga hjälten, men glöm inte bort att också skratta åt dåren, och njut därigenom åt hans spirande prakt, i tragedins födelse och *förvandling*: från larv till fjärl, från *fåfänga till skönhet*. Frågan som ställs är: var Nietzsches filosofi verkligen tragisk, som han själv

⁴¹⁵ Löwith *Nietzsche's philosophy* s. 4f; det ironiska är att Nietzsche själv ansåg att han hade en spricka i sitt bygge, att han ville bli kritiserad, att han till och med bad om att inte bli läst alltför sympatiskt, utan med ett "ironiskt motstånd". Betyder inte detta att man tar sida med Nietzsche *om så man går emot honom*? Är detta bara ännu en ironisk dolkstöt mot hans fiende: dialektiken, - ännu ett skratt som skakar om grunderna, ännu ett bevis på att vi lever i *Nietzsches tidevarv*, såsom han önskade det, att han fortsätter segra och visa sin styrka genom "att man ständigt återkommer till en för varje gång 'ny' Nietzsche"? (Lukács; citerad av Brolin s. 5) Brolin stryker medhårs med Nietzsches tänkande, trots hans annars stående anfall, när han skriver: "[d]en Nietzsche som [man; sic!] möter i akademiska föreläsningar - där namn som Michel Foucault och Gilles Deleuze tenderar dyka upp - är heller ingen helt "ny" Nietzsche." (s. 9) Han är en vidareutveckling, en produkt av tidigare läsningar, såsom *allt* är en produkt av vad som tidigare har varit, *en återkomst*. Detta betyder inte att vem som helst kan gripa tag i Nietzsche, säga vad han vill och vara rättfärdig. Det finns en skillnad på tolkaren som använder Nietzsche som en jord för nya tankar, nytt liv, mer liv, och de som använder Nietzsche som en kropp de skändar, för att *ta hans liv*, och skapa mindre liv. Det finns en skillnad mellan likmasken och nyskaparen, våldtäktsmannen och älskaren, bildningsfilistern och den fria anden, alkoholisten och muskelbyggaren. Den förra förstör, den senare ger form. Den förra *de-struerar*, den senare *de-kon-struerar* "Filistrar av [David] Strauss kynne och läggning huserar i de stora diktarnas och musikernas verk såsom en mask, vilken lever i det att den förstör," "masken själv är något rysligt för allt levande. Likmaskars dröm om himmelsk lycka är en fet kropp, filosofiprofessorers ett sönderslitande av Schopenhauers inälvor." (N Bd 2 s. 34) Är David Brolins Nietzschesläsning en evig återkomst av det samma, som förkastar Nietzsches filosofi som fascistisk och rasistisk: ett sönderslitande av Nietzsches inälvor, som negerar för att negera, snarare än bejaka? Är David Brolin David Straussk?

⁴¹⁶ N DGV s. 115

skriver: "jag är den förste *tragiske filosofen*",⁴¹⁷ - eller handlar hans filosofi i själva verket om att *överkomma* tragedin, att utveckla "den glada vetenskapen", att se livet, inte som något som "inte förmår ge någon riktig tillfredsställelse",⁴¹⁸ som Schopenhauer skriver, utan som något som förmår ge tillfredsställelse oändligt?⁴¹⁹ *Handlar den eviga återkomsten om livets tragedi eller handlar den i sin (flödande) kärna om tragedins födelse och ständiga förvandling?*

107

Nietzsche + Narcissus = en ny filosofi? - Hur skulle man slutligen berätta Narcissus-myten som en allegori för nietzschanismen? Kan man förstå en stor människa mer än han förstod sig själv? "Jag tänker på människor som Napoleon, Goethe, Beethoven, Stendahl, Heinrich Heine, Schopenhauer; det må inte läggas mig till last att jag till dem även räknar Richard Wagner, ty man får inte låta sig förföras av hans egna missförstånd, - *genier av hans slag besitter sällan rätten att förstå sig själva* [min kurs]."⁴²⁰ Utan att dyka alltför djupt i Nietzsches sprickor kanske det räcker med att anmärka hur myten om Narcissus speglar Nietzsches filosofi utan att nödvändigtvis bottna eller landa i *tragedi*: Narcissus är övermänniskan som övergår sig själv, som lutar sig över sin spegelbild, och ser sig i ögonen, trots Tiresias varning och människans rädsla för att han skall känna sig och gå under. Narcissus är den som vågar strida mot strömmen, mot orden som är skrivna och verkar huggna i sten; mot nymferna och Eko och lögnerna hon sprider; mot Eko som bara kan säga vad andra redan sagt, som aldrig kan ge ord till något själv; mot Eko som är för svag för att gå mot gudar och dialektiken, historien och metafysiken, Nietzsche och Deleuze. Narcissus är återkomsten förevigad bortom människorna, i den fria anden som inte räddas sitt öde, som inte bara omfamnar eller accepterar det, utan älskar att han ska

⁴¹⁷ N *Ecce Homo* §3

⁴¹⁸ Schopenhauer *Welt as Wille und Vorstellung II*, bok 3, §37, citerat av N *Tragedins födelse* s. 17

⁴¹⁹ N *Tragedins födelse* s. 17ff; Nietzsche skriver tämligen mystiskt att Dionysos talar "annorlunda" till honom, att livet som något tragiskt inte leder till resignation, som det gör enligt Schopenhauer, men finns det inte redan något resignerat i att överhuvudtaget kalla livet *tragiskt*? Varför uppmanar Nietzsche ännu människor till att bli *tragiska*, varför inte bara *fria*? Varför ser han det tragiska som ett mål hellre än bara en väg? Varför ser han inte hellre det tragiska som ett vatten ur vilket det fria kan utkristalliseras? Nietzsche talar i själva verket så varmt om det tragiska att Lea F. A kallar sin välkända Nietzsche-bok för *The Tragic Philosopher: a study of Nietzsche*.

⁴²⁰ N Bd 7 s. 154, §256

dö; för han lever även i Hades, där han lutar sig mot sin spegelbild; han föds genom att gå under, han är genom att bli: *Narcissus förvandlas*.

Bör myten omvärderas? Blev den vantolkad av Freud genom en reaktiv läsning? Hur långt kan den förvandlas om man läser den aktivt; inte för att döma narcissister, utan för att utveckla rättsinne; inte för att klassificera de sjuka, utan för att lära sig det friska, med "[k]onsten att två sig ren [där] man måste lära sig att återuppstå renare ur orena förhållanden och i nödfall också tvätta sig i smutsigt vatten"⁴²¹; inte för att behålla det som är, utan för att skapa det som blir, för att utkristallisera sig själv ur dagens fåfänga värld. Kan det finnas en dag då Narcissus åter får beundra sig oskyldigt? Är det något att arbeta för? "Den djupaste insikten (den om den mänskliga viljans ofrihet) är likafullt den minst framgångsrika: för den har också den starkaste motståndaren, den mänskliga fåfängan."⁴²²

Kan man, emellertid, tänka sig myten som något mer än en fåfänglig slägga mot fåfängan själv, som vinner genom att den går under, som återkommer som en filosofi? Kan man tänka sig en filosofi som skådar stoltheten i sig själv och beundrar sin prakt, utan att känna sig skyldig, utan att se sig som fåfäng, som älskar tankens vingar utan att se dem som ett straff? En filosofi som inte behöver ställa frågan: "Vad tjänar vingar till, när de ändå aldrig verkligen får lyftas?"⁴²³ En filosofi som inte gråter eller blir tokig över att Godot inte kommer, att det inte finns en slutlig mening bakom Strindbergs lilla dörr. En filosofi som inte går vilse i Kafkas labrynter eller modernismens tomhet, efter Picassos explosioner, Pollocks expressionism och Mondrians minimalism. En filosofi som inte tycker att det är synd om människan, utan att det snarare var synd om *Strindberg*, som missbrukade sin blick - det var inte *vad* han såg som det var synd om, utan *hur* han såg. - En filosofi som inte heller går i postmodernismens följe, och gråter över att livet domineras av tecken eller att det bara finns ännu en dörr bakom varje dörr, och gråter över att världen bara är en simulering som saknar verklighet att förhålla sig till, utan spirar i "verklighetens öken" - *rhizomatiskt*, för att referera till Deleuze. En självmedveten filosofi som inte ser

⁴²¹ N Bd 3 s. 297

⁴²² *Ibid.*, s. 291

⁴²³ Lagerkvist s. 58; "De blir till en börda i stället för befrielse. Vi tyngs av dem. Vi släpar på dem. Till sist blir de oss förhatliga."; Märk väl att en sådan filosofi, en omvärderad *narcissism* (inte som psykologisk patologi utan som filosofisk psykologi), skulle kunna använda både Nietzsches föregångare (Stirner, Schopenhauer, Sokrates, Rousseau) såväl som hans efterföljare (Ayn Rand, Deleuze, Derrida, Heidegger, Foucault) som vingar. Den skulle inte (existentialistiskt eller Bloomskt) behöva stå i *skuld* till nämnda tänkare, utan snarare kunna alstras, befrias eller flyga ur dem. *Narcissismen måste grunda sig i att se vilken blick man ser med*.

självmödet och friheten som ett "fångelse", eller låter sig tyngas av existensen, utan bejakar "tomheten" och "värdelösheten" och "fångelsen" som en källa, en möjlighet till att skapa värde och skönhet utan slut. En filosofi som använder fångelsen som jord och slår ut till en lilja, genom *Narcissus metamorfos*. En filosofi som återkommer till sig själv, som ser sig i spegeln för att stå i livets tjänst, inte motsatsen. En filosofi som använder tragedin och fångelsen som medel inte mål. En av vår tids största ironier är att "övermänniskan" *Narcissus* patologiserades som en sorts "undermänniska" av Freud, samtidigt som Nietzsche myntade övermänniskan som begrepp. Detta säger något om hur djupt nihilismen var etablerad i 1900-talets Europa, och hur fumligt det nya århundradet omfamnade nietzscheanismen, för att inte nämna nazisternas receptions historia.

Narcissismens utkristalliserande ur det postmoderna tänkandet är givetvis en spännande fråga, men också en alltför stor fråga för att reda ut här. Ett möjligt tankespår kan dock erbjudas för att se om narcissismen kan vara något mer än bara ännu ett narrativ i den postmoderna eran; om den snarare kan vara en filosofi *bortom* det moderna (som Nietzsche kritiserar) såväl som det postmoderna (som jag själv vänder mig mot): en *otidsenlig* filosofi.

Där det moderna, för att utkristallisera några viktiga drag, handlar om att överskrida det premoderna tänkandet: att en gudom besitter sanningen vilken kan nås genom tro, att människan är beroende av sin familj, och måste offra sig för sitt land och sin kyrka; där handlar det postmoderna om att överskrida det moderna tänkandet: att sanningen istället finns i "naturen" (som Bacon uppmanade till att lägga på sträckbänken), vilken kan nås genom att fria människor brukar sitt förnuft och sina sinnen för att söka efter sin lycka, och bygga ett jämlikt, liberalt samhälle, där alla kan bli friskare och rikare; där handlar slutligen den *otidsenliga* narcissismen i sin tur om att överskrida det postmoderna tänkandet: att det inte finns några sanningar eller någon fast värld eller natur som kan tömmas på svar, att världen snarare än lycka och framgång består av förtryck och konflikter, att socialism är svaret snarare än liberalismen i en värld av inneboende orättvisa, där grupper strider mot varandra, och man måste vara skeptisk mot varje narrativ som försöker rättfärdiga sin egen framgångshistoria, för under ytan förtrycker de i själva verket de normavvikande: icke-kristna, icke-vita, icke-heterosexuella, kvinnor.

Det postmoderna tänkandet flödar sannerligen ur Nietzsches tänkande, men *Nietzsche behöver inte läsas cyniskt*. Man skulle kunna tänka sig en Nietzscheläsning som

kommer närmare hans "essens" (ironiskt menat); en filosofi som är både och; både strävan efter att nå högre, och att avmaskera vad man egentligen strävar efter; både strävan efter frihet och att se det förtryck som håller människor förslavade; både strävan efter att använda sina sinnen och sitt förnuft för att upptäcka framförallt sin egen natur, och ett skeptiskt förhållningssätt till förnuftet om det resulterar i stagnerade sanningar eller rättfärdigar förtryck och krig genom att tala om frihet och mänsklighet.

Det premoderna, moderna och postmoderna är av historiskt intresse att titta närmare på, för att diskutera vad som kan komma därefter. Mitt eget förslag: en *självreflekterande filosofi*, som utkristalliserar sig ur en värld utan sanningar, en värld av makt och förtryck, snarare än frihet och jämlikhet eller evig framgång; en filosofi som använder skepticismen, och nihilismen som ett medel, inte ett mål; en filosofi som landar i något annat än relativism och en cynisk världsbild; en nietscheansk filosofi som *omvandlar alla värden*, för att utkristallisera klarhet, strävan och skönhet ur postmodernismens mörker, cynism och oro över att allt är fåfängt; en filosofi som talar med *egen auktoritet* utan att förslavas (premodernt) eller luras (modernt) eller tyngas av andras auktoritet (postmodernt). Mitt förslag är en oskyldig, mäktig och självmedveten filosofi, *Narcissus filosofi*, som återkommer till sin källa för att *känna sig själv*, varken premodernt, modernt eller postmodernt, utan *otidsenligt, tidlöst och evigt återkommande*,⁴²⁴ - *Narcissus förvandlad*.

Om människan först (1) var dionysisk på prärien, för att sedan (2) bli dionysisk-apollinisk under för-antiken med teaterns födelse, då kan det moderna (3) uppfattas som alltför apollinisk, alltför ordnande och idealistisk, medan det postmoderna (4) kan ses som alltför dionysisk, alltför tragisk och desillusionerad. En *otidsenlig* filosofi däremot måste lämna detta mönster; inte gå tillbaka till steg (2) (apollinisk-dionysisk tid) för att sedan gå in i steg (3) igen, vilket i sin tur leder till steg 4, för att slutligen återgå till steg 2-3-4-2-3-4 *ad infinitum*; detta är den eviga återkomsten förstådd som den onda cirkeln. En *otidsenlig* filosofi måste vara något *bortom* ett lyckat eller misslyckat moderniseringsprojekt; den måste istället vara en *omvärdering* och *metamorfo*s av den eviga återkomsten, som en evig

⁴²⁴ Det *otidsenliga* måste självfallet förstås ironiskt, då det är ofrånkomligt *tidsenligt*. Det kräver i strikt bemärkelse en tid för att finnas. Det går därtill inte att underskatta hur den mekaniska- och sociala utvecklingen av internet som har skett i vår tid, *the world wide web*, hänger ihop med tanken om att allting återkommer, att varje länk leder till en annan, vilken slutligen kan ta en tillbaka där man började. Hur globaliseringen, internets utveckling och institutioner som EU hänger ihop med den eviga återkomsten hade kunnat varit ett intressant spår att forska fram.

återkomst i steg 2 (apollinisk-dionysisk tid), snarare än en evig återkomst av de olika tidscyklerna.⁴²⁵ Med detta sagt förstår man varför Nietzsche ville skapa en ny tideräkning, en tid *bortom* det moderna projektet, en *otidsenlig* tid, *en tid ur led*. Detta betyder dock inte att Nietzsches idéer bör förstås som abstrakta eller ahistoriska, då de riskerar att förstås som tankar utan verklighetsförankring, snarare än som delar av en djupgående lära som visar problemen med vår *egen* verklighetsförankring. Nietzsches tänkande handlar inte om att vi ska vända blicken *från* världen vi lever i, snarare handlar det om *att lära oss behärska blicken vi lever med*.⁴²⁶

Det handlar inte om att se bort från Gud, för att istället vända blicken mot naturen, bli medveten om hela skapelsen och lista allt som finns. Det handlar inte om att vara modern och skapa en *systema naturae*. Det handlar inte heller om att bli postmodern och självmedveten, bli medveten om sina brister, och inse att man påverkar eller rent av förstör miljön; bli medveten om att man kanske inte talar för hela mänskligheten med sin forskning eller sitt framgångsprojekt, utan framförallt för vita västerlänningar. Det handlar inte om att bli skeptisk mot varje försök att skapa en liberal världsbild, där alla kan vara fria och sträva efter sin lycka. Det *otidsenliga tänkandet* måste gå djupare än så. Det handlar i grunden inte om att se (modernt), eller ens att se sig i ögonen (postmodernt), utan att bli medveten om hur man blir medveten. Det *otidsenliga* måste handla om att skaffa sig ett dubbelt-metaperspektiv: *att se hur man ser sig i ögonen*. Vad är det som driver oss - synen på världen som en evig *framgång* eller världen som ständigt *konfliktfylld*? Varför inte se världen som *både och*, en värld av *både framgång och konflikter*, en ständig förvandling, *en evig återkomst: Narcissus metamorfos?* Det *otidsenliga* måste i grunden handla om att känna sig *själv*, att återvända till källan och titta igen.

Att det inte skulle finnas några dumma frågor är en tröst till alla de som inte kan använda tanken. Ingen skulle säga: det finns inga dumma hammarslag - för de skulle direkt få höra att: jo, slå den inte i skallen! Den konkreta diskussionen om vad narcissismen som filosofi i själva verket kan tillämpas på, lämnar jag osagd. Låt mig dock ta ett exempel, för att ge en gnista till fortsatt tänkande. Vad kom först: hönan eller ägget? Hur löser vi frågan? Genom att utforska objekten (modernt) tills vi vet precis allt det finns att veta om ägget och hönan? Eller skall vi (postmodernt) fråga oss hur vi egentligen

⁴²⁵ Deleuze *DaR* s. 116

⁴²⁶ Ansell-Pearson, K., "The Eternal Return...", *artikel*, s. 18; jmf Brodsky, G. M., "Nietzsche's notion of *amor fati*", *artikel*, s. 35

undersöker objekten, om vi exempelvis gynnar vita män mer med forskningen än svarta kvinnor? Eller skall vi (otidsenligt) fråga oss om det inte är själva frågan det är fel på? Finns det verkligen en höna och ett ägg eller är de bara föreställningar vi alstrar ur den eviga återkomsten? Finns det verkligen en punkt i tiden då det ena kunde finnas utan det andra, eller är även denna punkt bara en föreställning, en sanning vi tar för given, att tiden är något utöver återkomsten, att det förgångna är något som verkligen har hänt? Vad kom först: hönan eller ägget, könet eller genus? Frågan leder oss in i en begreppsförvirring, olika skolor och konflikter. *Låt oss därför återgå till frågan - vi måste omvärdera vad vi redan vet!* Hur kan man förvänta sig något annat när man inte förstår själva frågan? *Den postmoderna självmedvetenheten är dömd att tyngas ner av livets fåfänglighet tills den sliter sig ur den egna fåfängligheten, och stiger ur tiden av antingen-eller.*

Frågan om det antingen var hönan eller ägget som kom först är en tragisk, absurd och *fåfäng* fråga. Den ställs för att vi ska skratta åt den. Hur tänker vi oss emellertid en värld där både hönan och ägget (åter)kom samtidigt; där det inte handlar om att vara varken kvinna eller man, utan "man" i själva verket *måste* vara både och; där det inte handlar om att vara varken Apollon eller Dionysos, det samma eller skillnaden, fåfäng eller vacker, modern eller postmodern? Hur tänker vi oss bort från frågan om vem som skapade skapelsen, eller vad som skapade skapandet - hönan eller ägget, genus eller könet, Nietzsche eller Heidegger eller Deleuze eller Mats Hansson? Hur dödar vi Gud en gång för alla? - *Genom att lära oss omfamna den eviga återkomsten* - ur absurdismen, existentialismen, värdenihilismen, fenomenologin, modernismen och poststrukturalismen; ur alla läror som har försökt att axla den tyngsta viktens förmåga, men likväl till en utsträckning, ändå har hållit den tillbaka.

Jag lämnar Narcissus vid sitt källsprång och Nietzsche vid sitt vågspel; man återfinner alltid sin skönhet, trots varningar och anklagelser för att man bryter mot sederna. Narcissus förkunnar den högre trohet, som förnekar rösterna om straff och fåfänga; den numera herrelösa världen tycks honom varken ofruktbar eller fåfäng; kampen för att känna sig är tillräcklig för att fylla ett människohjärta. *Man måste tänka sig Narcissus vacker.*⁴²⁷

⁴²⁷ *jmf* Camus s. 99; se §1 för vidare kommentarer om varför en början eller ett slut egentligen är omöjligt, se §1 för att knyta cirkeln.

We shall not cease from exploration
And the end of all our exploring
Will be to arrive where we started
And know the place for the first time.

T.S. Elliot⁴²⁸

⁴²⁸ Elliot, T.S., *Four Quartets*, 4:5

Referenser

Facklitteratur

AGELL, Fredrik, *Frågan efter livets mening. Om kunskap och konst i Nietzsches tänkande.* Stockholm 2002

ANSELL-PEARSON, Keith

- *A companion to Nietzsche*, Cornwall 2006

- "The Eternal Return of the Overhuman: The Weightiest Knowledge and the Abyss of Light", *The Journal of Nietzsche Studies*, No. 30 (2005), pp. 1-21

BADIOU, A., *Ethics. An essay on the understanding of evil.*, New York 2001

BAMBACH, Charles, *Heidegger's roots, Nietzsche, National Socialism, and the Greeks*, New York 2003

BATAILLE, Georges, *On Nietzsche*, London 2004

BLONDEL, Eric, *Nietzsche, The Body and Culture - Philosophy as a Philological Genealogy*, London 1991

BROBJER, Thomas H., *Nietzsche's philosophical context, an intellectual biography*, Chicago 2008

BRODSKY, Garry. M., "Nietzsche's notion of *amor fati*", *Continental Philosophy Review*, No. 31 (1998), pp. 35-57

BROLIN, David, *Friedrich Nietzsche. Liv. Filosofi. Politik.*, Stockholm 2010

BUSI, F., "André Suarès on Nietzsche's Myth of the Eternal Return", *The French Review*, Vol. 43, No. 4 (1970), pp. 571-579

CALDWELL, S., "Myth and Religion in Mircea Eliade", *American Anthropologist*, Vol. 103, No. 1. (2001), pp. 264-265

CAMUS, Albert, *Myten om Sisyfos*, Viborg 2004

COLEBROOK, Claire, *Gilles Deleuze, en introduktion*, Göteborg 2010

COOKE, A., "The Eternal Return and the Problem of the Constitution of Identity", *The Journal of Nietzsche Studies*, No. 29 (2005), pp. 16-34

DANTO, Arthur C., *Nietzsche as philosopher*, New York 1965

DELEUZE, Gilles

- *Difference and Repetition*, London 2004

- *The logic of sense*, London 2009

- *Negotiations*, New York 1995

- *Nietzsche och filosofin*, Uddevalla 2003

DELEUZE, Gilles & GUATTARI, Felix

- *Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia*, London 2004

DERRIDA, J., *The Gift of Death*, Chicago 1995

DEUTSCHER, Penelope, *How to read Derrida*, London 2005

ELIADE, Mircea, *Myten om den eviga återkomsten*, Falun 2002

EVANS, F., "Genealogy and the problem of affirmation in Nietzsche, Foucault and Bakhtin", *Philosophy Social Criticism*, Vol 27, No. 41 (2001), pp. 41-65

FUKUYAMA, Francis, *The Great Disruption, Human nature and the reconstitution of social order*, London 1999

GADAMER, H-G., *The Enigma of Health: The Art of Healing In a Scientific Age*. Palo Alto 1996

GRIFFITH, W. J., "Nietzsche's Thought of Eternal Return", *Journal of the History of Philosophy*, Vol. 13, No. 4 (1975), pp. 536-538

HAMLIN, D. W., *Filosofins historia*, Stockholm 2000

HATAB, Lawrence J., *Nietzsche's life sentence - coming to terms with Eternal Recurrence*, New York 2005

HEIDEGGER, Martin

- *Being and Time*, San Francisco 1962

- *Nietzsche Bd 1*, (okänd ort) 1961

JANAWAY, Christopher, *Beyond Selflessness, reading Nietzsche's Genealogy*, New York 2007

KAIN, P. J., "Nietzsche, Eternal Recurrence, and the Horror of Existence", *The Journal of Nietzsche Studies*, Vol. 33 (2007), pp. 49-63

KAUFMANN, Walter

- *Nietzsche, Heidegger, and Buber*, New Brunswick 2009

- *Nietzsche, Philosoph, Psychologe, Antichrist*, Darmstadt, 1982

KLOSSOWSKI, Pierre, *Nietzsche and the Vicious Circle*, London 1997 (första utgåvan: 1969)

KOFMAN, Sarah, *Nietzsche and Metaphor*, London 1993

LAMPERT, Laurence, *Nietzsche and Modern Times, A Study of Bacon, Descartes, and Nietzsche*, Chelsea 1993

LEA, F. A., *The Tragic Philosopher: Friedrich Nietzsche*, New York 1957

LEITER, B. och SINHABABU, N., *Nietzsche and morality*, New York 2007

LUKÁCS, Georg, *Förnuftets banemän. Från Nietzsche till Hitler* Lund 1985

LÖWITH, Karl

- *Nietzsche's philosophy of the eternal recurrence of the same*, Hamburg 1978

- *Sämtliche Schriften 4, Von Hegel zu Nietzsche*, Stuttgart 1988

MAGNUS, Bernd, *Nietzsche's Existential Imperative*, London 1978

MAY, Todd, *Gilles Deleuze, an introduction*, Cambridge 2005

McCUTCHEON, R. T., "The Politics of Myth: A Study of C. G. Jung, Mircea Eliade, and Joseph Campbell", *The Journal of Religion*, Vol. 81, No. 1 (2001), pp. 173-175

MEGILL, Allan, *Prophets of Extremity, Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida*, London 1985

MELLBERG, Arne, *Försök att läsa Nietzsche*, Stockholm 2001

MONK, Ray, *How to Read Wittgenstein*, New York 2005

NIETZSCHE, Friedrich

- *Also Sprach Zarathustra, Ein Buch für Alle und Keinen / Sålunda talade Zarathustra, En bok för alla och ingen*, Chemnitz 1883

- *Bortom gott och ont - Förspel till en framtidens filosofi*, översättning: Lars Holger Holm, *Samlade skrifter* Band 7, Stockholm 2002

- *David Strauss. Bekännaren och skriftställaren*, översättning: Jonas Asklund och Svenja Blume, *Samlade skrifter* Band 2, Stockholm 2005
- *Den glada vetenskapen*, Göteborg, 1987
- *Fem företal till fem oskrivna böcker*, översättning: Nikanor Teratologen, *Samlade skrifter* Band 2, Stockholm 2005
- *Filosofin under grekernas tragiska tidsålder*, översättning: Joachim Retzlaff, *Samlade skrifter* Band 1, Stockholm 2000
- *Mänskligt, Alltförmänskligt*, översättning: Lars Bjurman, *Samlade skrifter* Band 3, Stockholm 2000
- *Om historiens nytta och skada för livet*, översättning: Nikanor Teratologen, *Samlade skrifter* Band 2, Stockholm 2005
- *Om sanning och lögn i utommoralisk mening*, översättning: Margaretha Holqvist, *Samlade skrifter* Band 2, Stockholm 2005
- *Om våra bildningsanstalters framtid*, översättning: Nikanor Teratologen, *Samlade skrifter* Band 2, Stockholm 2005
- *Richard Wagner i Bayreuth*, översättning: Ingrid Windisch, *Samlade skrifter* Band 2, Stockholm 2005
- *Schopenhauer som uppfostrare*, översättning: Carl-Göran Ekerwald, *Samlade skrifter* Band 2, Stockholm 2005
- *Till moralens genealogi - En stridsskrift*, översättning: Peter Handberg, *Samlade skrifter*, Band 7, Stockholm 2002
- *The Will to Power*, New York 1964
- *Thus Spake Zarathustra*, översättning: Thomas Common, (okänd ort) 2008
- *Tragedins födelse*, översättning: Martin Tegen, *Samlade skrifter* Band 1, Stockholm 2000
- *Twilight of the idols, with Antichrist and Ecce Homo*, Hertfordshire 2007
- *Umwerthung aller Werthe*, München, 1969
- *Vi filologer*, översättning: Joachim Retzlaff, *Samlade skrifter* Band 2, Stockholm 2005

NOLT, J., "Why Nietzsche embraced eternal recurrence", *History of European Ideas*, Vol. 34, No. 3 (2008), pp. 310-323

OLIVIER, B., "Nietzsche, immortality, singularity and eternal recurrence", *South African Journal of Philosophy*, Vol. 26, No. 1 (2007), pp. 70-84

- OPPEL, F. N., *Nietzsche on Gender: Beyond Man and Woman*, (okänd ort) 2005
- OVIDIUS *Metamorfoser, III. Narcissus*, övers. Johan Bergman, *Texter, från Sapfo till Strindberg*, Danmark (okänd ort), 2006
- REGINSTER, Bernard, *The Affirmation of Life, Nietzsche on Overcoming Nihilism*, (okänd ort) 2006
- Rilke, R. M., *Rilke on love and other difficulties*, New York 2004
- SAFRANSKI, Rüdiger, *Nietzsche - tankarnas biografi*, Översättning: Peter Handberg, Värnamo 2003
- SCHACHT, Richard, *Nietzsche, genealogy, morality; Essays on Nietzsche's On the Genealogy of Morals*, London 1994
- SCHOPENHAUER, Arthur
- *Welt as Wille und Vorstellung II*, Leipzig 1844
 - *Werke in fünf Bänden*, Zürich 1988
- SOKOL, W. H., "On the Dionysian in Nietzsche", *New Literary History*, Vol. 36, No. 4 (2005), pp. 501-520
- SPINDLER, Fredrika
- *Nietzsche. Kropp, konst, kunskap*, Munkedal 2010
 - *Philosophie de la puissance et détermination de l'homme chez Spinoza et chez Nietzsche*, Munkedal 2005
- STIRNER, Max, *The Ego and his own - The Case of the Individual Against Authority*, New York 2005
- TAPPER, Mirjam, *Den blonda besten hos Nietzsche - Lou Salomé*, Falun (okänt år)

TASSONE, Guiseppe, *A Study on the Idea of Progress in Nietzsche, Heidegger and Critical Theory*, Lewiston 2002

VINGE, Louis, *The Narcissus Theme in Western European Literature up to 19th Century*, Lund 1967

YELLE, R. A., "The Rebirth of Myth?: Nietzsche's Eternal Recurrence and Its Romantic Antecedents", *Numen*, Vol. 47, No. 2 (2000), pp. 175-202

Skönlitteratur

Bibeln, Matteusevangeliet, Örebro 2001

BRONTË, Emily, *Wuthering Heights*, London 1847

ELLIOT, T.S., *Four Quartets*, New York 1943

GOETHE, J.W. von, *Faust*, Stockholm 2006

KAFKA, Franz, *En bok måste vara som en yxa för det frusna havet inom oss: brev 1900 - oktober 1912: samlade skrifter*, Lund 2002

KENNELLY, B., *Familiar Strangers: New & Selected Poems 1960-2004*, Northumberland 2004

KUNDERA, Milan, *The unbearable lightness of being*, New York, 1999

LAGERKVIST, Pär, *Dvärgen*, Stockholm 2000

LE ROY, M. och ONFRAY M., *Nietzsche - att skapa sig frihet*, Italien (okänd ort) 2011

PESSOA, Fernando, *Livro do desassossego* 1982

RHINEHART, Luke, *The Dice Man*, London 1999 (1971)

RUSSEL, Bertrand, *Autobiography*, Cornwall 1967

SHAKESPEARE, William

- *As You Like It*, Philadelphia 1890

- *Hamlet*, Stockholm 2000

YEATS, W. B., *Selected Poetry*, London 1967

Diverse

500 Days of Summer, Fox Searchlight Pictures, *Film*, Los Angeles 2009

American Psycho, Lions Gate Films, *Film*, Toronto 2000

Batman Begins, Warner Bros. Pictures, *Film*, London 2005

BOLLING, Anders, "Reformer med respekt kan bryta våldsspiral, *Dagens nyheter*, 11 april 2011, *artikel*, hittas på: <http://www.dn.se/nyheter/varlden/reformer-med-respekt-kan-bryta-valdsspiral>, besökt: 11 april 2011

ERIKSSON, Jonnie, *Privat korrespondens*, e-mail, sänt till skribenten 21 april 2011

NORDIN, Svante, *Är historien cyklisk?*, föreläsning, arrangerad av Vetenskapsrådet, sänd 21 april 2010, hittas på: <http://urplay.se/157697>, citerad 21 feb 2011

Terminator 2 - Judgement Day, Carolco Pictures, *Film*, Los Angeles 1991

Terminator 3 - Rise of the Machines, C-2 Pictures, *Film*, Los Angeles 2003

Terminator Salvation, Halcyon Company, *Film*, Albuquerque 2009

The Incredibles, Walt Disney Pictures, *Film*, USA 2004

The Matrix, Warner Bros. Pictures, *Film*, Sydney 1999